

95. évfolyam, 2020/12.

Lelkipásztor

Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Tóth Krisztina \ Mesélő Ószövetség

Pángyánszky Ágnes \ A karantén hatása az igehirdetésre és ennek tanulságai a homiletikai képzés területén

Teológiai reflexiók – a 2020. első félévi járványhelyzet egyházi vonatkozásairól

Seben Glória – Molnár Lilla \ Textusválasztás és -használat a járványhelyzet idején

Balogné Vincze Katalin \ Hitoktatás a járványveszély idején

Szűcs Kinga \ Jövőképek a világjárvány tükrében

Kedves Olvasó!

Mesélő Őszövség című tanulmányában Tóth Krisztina arra hívja fel a figyelmet, hogy hittanórán a bibliai történetek elmondása során legtöbbször bele sem gondolunk, hogy azok akár életre szóló „kulcsa” is válhatnak a diákjaink számára. Az Őszövség történetfűzését át- meg átszövik a mesemotívumok: beszélő kígyó és számár; a legkisebb fiú elindul szerencsét próbálni; királyságot elvállaló tövisbokor. Hermann Gunkel négyszáz helyen azonosított mesemotívumokat a Bibliában. A szerző dolgozatában arra keres választ, hogy az őszövségi mesemotívumok, meseelemek adhatnak-e a gyermekek kezébe olyan életvezetési stratégiákat, iránymutatásokat, amelyeket akár még felnőttkorukban is sikerrel alkalmazhatnak.

Rendkívül aktuális és érdekfeszítő vizsgálat eredményeit mutatja be Pángyánszky Ágnes tanulmánya, amelyben a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészei között végzett kvantitatív kutatás eredményeit értékeli a szerző. A járványhelyzet sokféle változása közepette az egyház és az egyháztagok közötti összekötő kapocs az új formájú igehirdetés vált. A Krisztus-központúság kivételével szinte minden megváltozott: az igehirdetésre való készülés ideje, módja, a liturgia, a gyülekezet jelenléte, a fájdalmasan hiányzó úrvacsora. A kérdőív eredményei alapján a kutatás igyekszik választ keresni arra a kérdésre, hogy a karantén ideje alatt az online térbe költözött istentisztelet és igehirdetés hogyan formálta a lelkészek igehirdetéssel kapcsolatos megfigyeléseit és önreflexióját.

Teológiai reflexiók – a 2020. első félévi járványhelyzet egyházi vonatkozásairól című sorozatunk második részében Seben Glória és Molnár Lilla homiletikai, valamint Balogné Vincze Katalin valláspedagógiai hozzászólásai olvashatók, a sorozatot Szűcs Kinga *Jövőképek a világmentés tükrében* című írása zárja.

Az igehirdetési előkészítők *előkészítők karácsony második napjától vízkereszt után első vasárnapig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Decemberi számunk szerzői

Balicza Iván nyugalmazott lelkész – Budapest
Balogné Vincze Katalin lelkész, tudományos munkatárs, doktorandusz – Budapest
Endreffy Máté lelkész – Békéscsaba
Erdélyi Csaba lelkész – Budapest
Franko Mátyás lelkész – Tata

Győri Gábor nyugalmazott lelkész – Budapest
Molnár Lilla lelkész, tanársegéd, doktorandusz – Budapest
Pángyánszky Ágnes lelkész, egyetemi adjunktus, intézetvezető – Budapest
Seben Glória lelkész, pszichológus, doktorandusz – Budapest
Szűcs Kinga tanársegéd, doktorandusz – Budapest
Tóth Krisztina történelem és hittan szakos tanár – Győr
Weltler Gábor lelkész – Malomsok

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050

E-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Úllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 12 000 Ft; fél évre: 6000 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 8100 Ft; fél évre: 4050 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft.

www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821

2 11332821120123

nka

A lapszám a Nemzeti Kulturális
Alap támogatásával jelent meg.

Kisböjt

Ézs 58,7

■ SEBEN GLÓRIA

Régen kisböjtnek hívták az adventi időszakot. Böjt. Viszszafogott mértékkel mérek magamnak, és bőkezű vagyok azokhoz, akik szűkölködnek. Lehet, hogy át kellene nevezni inkább kiskarácsonynak. Négy héten át lövöldözzük vaktában az ünnepi petárdákat, hogy aztán szenteste csömörtől fuldokolva rogyjunk le a fa alá.

„A plázában úgy kell közlekednem, mint egy egyiptomi fal-festménynek, hogy megvásárolhassam a sógornómnak szánt ruhát. Bosszant, hogy az autómmal a korán sötétedő városból alig tudok kijutni, mert nem akarom lekésni a sütős teadélutánt a fiam iskolájában. Idén a főnököm villájában rendezzük a munkatársi karipartyt. Igazából arra is vennem kéne magamnak egy új ruhát. Azt hiszem, kihíztam a régit. Talán fürdőruhát is vinne kéne, állítólag van melegvizes jacuzzi. Úgy szégyellem a testemet! Jó lenne valami gyors fogyókúra, amivel max. négy hét alatt ledobhatnám magamról a fölösleget. Talán böjtölni kéne...”

Böjt. Ledobni magamról a fölösleget. Az extrák nélküli csomagot választani. Lelassulni. Gyalog menni a kislánymért az oviba. Kerékpárral a piacra. Az évek alatt felhalmozott üres cipősdobozokba gyerekajándékokat gyűjteni. A kihíztott, de jó meleg télikabátomat odaadni annak a nőnek, aki az irodaházunk előtt árulja az újságot, és aki nem tud újat venni. Gyertyát gyűjtani. Csendben lenni. A gyerekekkel hóembert építeni. Egy asztalhoz ülni azzal, akit senki nem hív meg magához. Elmondani őszintén életem párjának, hogy mennyire félek, hogy nem leszek elég. Hogy nem leszek elég jó idén sem. Háziasszony, nő, munkatárs, anya. Megmondani a rokonaimnak, hogy szeretnék pár órát egyedül lenni.

Szeretném, ha idén inkább a karácsony lenne olyan, mint az advent, nem pedig fordítva. Ha nem lenne kényeszer, hogy meglátogassuk egymást, és kínosan feszengünk. Ha normális lenne az, hogy nem adunk egymásnak tárgyi ajándékot. Ha lenne időnk. Ha a gyülekezet kiszállna a programringliszpiából. Ha olyan lenne az ünnepünk, amilyen sokaknak, akik ma még nem hisznek, de remélnek.

Böjti ünnepről álmodom. Mert egy napon én fogok ott állni, és rá leszek szorulva, hogy befogadjanak az örök haj-

lékba. Meztelen leszek, ahogyan születtem, nem lesz rajtam rend- és rangjelzés. Ott fogok állni az igazságra éhesen és szomjasan, és várom az igaz elégedettséget. Ott azzal a mértékkel kapok, amilyenrel másoknak mértem. Irgalomra szorultságomat ott már nem fogom tudni emberi teljesítményem rongyaiba öltöztetni.

Jézus a szükségbe érkezett. Ő maga is szűkölködött. Életével fizetett az életünkért, azért a felfoghatatlan bőségért, amelyet az Atya irgalma jelent. Megvonta magától az istenséget, leült meztelenül a porba, amelyből az ember származik. Hajléktalanként bolyongott, kisgyermekként bujdosott. Böjtölt. Ő van ott az éhezőben, a hajléktalanban, a mezítelenben. A bűnös, az elítélt is ő. A trónt keresztre, a koronát töviskoszorúra cserélte. Testvéreinek nevez minket, és nem fordul el tőlünk. A pártunkat fogja. Kempis Tamás azt írja, kevesen akarják vállalni Jézussal a böjtöt. Milyen lenne ez a négy hét, ha csak egy kicsit megpróbálnám vállalni? Csak egy kis böjt.

A szegények mindig velünk lesznek, így mondta Jézus. Amikor csak akartok, jót tehettek velük. Amikor csak akartok. A szegények ott voltak Izraellel a fogság előtt, és ott voltak utána is. Isten hiányának jelei, az irgalmas szeretet próbakövei. Ott voltak a szegények Jézus korában és az apostolok idejében. Történelmi korokon át, néha nagyon sokan, máskor kevesebben. Mégis mindig velünk voltak. Mi pedig féltünk tőlük, mert magunkat láttuk bennük. Félek most is. Azért nem akarok jót tenni. Nemcsak kényelemből, hanem rettegésből. Ha itt lenne Jézus, vele tudnék másképp bánni? A szegények mindig velünk lesznek. Ha Jézusnak szolgálni akarunk, elsősorban bennük kell őt keresnünk.

Mit szeretnék idén? Nem karácsonyra, hanem erre a kisböjtre. Mít kérjek Istentől? Valami olyat, ami rajtam keresztül másokra is áldásként szállhat. Befogadásra kész szívet. Olyan erőt, amellyel képes vagyok másokat felruházni, hogy ne csak a bőrüket fedje valami, hanem méltóságot nyerjenek. Valódi, tápláló eledelt, amely megsokszorozódik, ahogyan megosztom másokkal. Olyan tekintetet, amely képes a többiek szemébe nézni, és felismeri az idegenben is a testvért.

Mesélő Ószövetség

■ TÓTH KRISZTINA

Amikor hittanórán történeteket mondunk a tanítványainknak, bele sem gondolunk, hogy mindez akár életre szóló „kulcsá” is válhat a diákjaink kezében. Az Ószövetség történetfűzését át- meg átszövik a mesemotívumok: beszélő kígyó és számár; a legkisebb fiú elindul szerencsét próbálni; királyságot elvállaló tövisbokor. Hermann GUNDEL négyszáz helyen azonosított be mesemotívumokat a Bibliában (1921). A következőkben arra a kérdésre keresem a választ, hogy az ószövetségi mesemotívumok, meseelemek adhatnak-e a gyermekek kezébe olyan életvezetési stratégiákat, iránymutatásokat, amelyeket akár még felnőttkorukban is sikerrel alkalmazhatnak. Úgy gondolom, hogy a bibliai történetekben „megjelenő szimbólumok, képek, nyelvi kifejezőeszközök segítenek közel hozni Isten valóságát az ember világhoz, az ígét a gyakorlati élethez, a hit tárgyát a tapasztalathoz” (VARGA 2012, 362. o.).

A meséről

A mese mint jelenség az európaiktól eltérő kultúrákban is mindenhol megtalálható, és a földrajzilag, nyelviileg elszigetelt kultúrákban élő változatai nagyon hasonlítanak egymásra (BICZÓ 2006, 12–13. o.). A mesék elsősorban nem a gyermekek számára íródtak, hanem az életesemények (születés, házasság, életfordulók, halál) bemutatásán keresztül kívánták beavatni a mindenkori fiatalságot a felnőttlétebe. A mese nem ismeri a tabu fogalmát. Az emberek a mesékből tanulhatták meg, milyen kíméletlen a világ, és hogyan kell vele elbánni (LOVÁSZ 1999). A mese üzenete révén a mesét hallgató népcsoportok hamar elsajátították a köznapi bölcsességet, amely a túlélést, életben maradást is segíthette. A városiasodás rohamos terjedésével a népi kultúra egyre inkább elenyészni látszott, ezért a 19. századtól Nyugaton megkezdődött a népmesék gyűjtése, lejegyzése (a népmesék

tudatos gyűjtését a Grimm testvérek mesegyűjteményének kiadása indította el, idehaza Erdélyi János *Népdalok és mondák* című kötete már magyar nyelvű meséket is tartalmazott, a 19. század közepén kiadott *Magyar mythologiában* már több mint ezer magyar mese volt olvasható).¹ Irodalmi igényű átírásukat követően nyomtatott formában is megjelentek (ponyva), azonban a művelt ember nem vallhatta be, hogy mesét olvas, ezért fokozatosan a gyermekek szórakoztatásának eszköze lett és maradt.

Abban a mesével foglalkozó tanulmányok mindegyike egyetért, hogy pontos és mindenre kiterjedő mesedefiníció eddig még nem született (LOVÁSZ 1999). A meséket alapvetően két csoportba sorolják: ha szerzőjük ismert, a művészek közé, ha a szerző neve nem maradt fenn, akkor a népmesék közé tartoznak. Megkülönböztethetjük őket egymástól témájuk, karakterül szerint is: állat-, csali-, tündér-, lánc-, hős- és tréfás mesék. Kovács Ágnes hívja fel a figyelmet arra, hogy a mese az élőszó művészete, „képek láncozata”, melyek segítségével a hallgató átéli a kalandokat (idézi RAFFAI–DALA 2005, 111. o.). A szájhagyomány útján terjedő mesék világában csak azok a mesék maradhattak fenn, amelyek az azokat hallgató közösség érdeklődésére számot tartottak, ezért a mese témáit a mindennapok élményvilágából meríti, szereplői köznapi emberek, általában névtelenek (legkisebb fiú), vagy ha mégis van nevük (például Jancsi és Juliska), akkor az általános vagy gyűjtőfogalom. A mese a biztonság érzését nyújtja, mert nem kényszerítő jellegű, csupán a mesevilágba való bekapcsolódás lehetőségét kínálja. A mese világa ugyan messze van (az Óperenciás-tengeren vagy az Üveghegyen túl; lásd STIBLÁR 2007), ugyanakkor a hős kalandjaiban való részvétel kockázatmentesen teremti meg a hétköznapi életből való kilépés lehetőségét.

¹ Népmesekutatás [szócikk]. In: *Magyar néprajzi lexikon*, <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/3-2145.html>.

A mese hőse, a szegényember fia vagy a legkisebb királyfi (lányok ritkábban jelennek meg ebben a szerepben) azért indul el, hogy egy küldetést teljesítsen, feladatot megoldjon, hőstettet hajtson végre, s útja során különböző próbákat álljon ki. Találkozik csodálatos lényekkel (aranyhal, béka, sárkány, parazsat evő táltos, óriás, törpe), útját egyengető, célja elérésében „jótettekkel” segítő szereplőkkel (öreganyó, állatok, akik nem ritkán beszélnek is).

Minden mesében jelen van a jó és a rossz szélsőséges formája, nincs átmenet, a szereplők a mesében a jó és rossz jellemző típusjegyeit képviselik, ezzel is megkönnyítve a szereplők közötti választás lehetőségét. A hőst személyes vonzereje teszi szimpatikussá; a gonoszt, aki a mese végén elnyeri méltó büntetését, éppen ezek hiánya teszi taszítóvá, és annak a tudata, hogy mindaz az erőfeszítés, amelyet tett, nem érte meg (BETTELHEIM 2018, 14. o.). A bibliai történetek hősei ezzel szemben a jellemformáló közbeavatkozás – például egy próféta figyelmeztetése, tanmeséje, Isten hírnökeinek közbeavatkozása – révén képesek lehetnek a változásra.

A mese fontos, állandó jellemzője az utazás, vándorlás, úton levés motívuma, ami a „mindennapi problémamegoldó gondolkodás szinonimája, az életstratégia sikere annak a függvénye, hogy az egyén mennyire képes saját életútjának hőségé válni a végcél felé tartó vándorlásban” (BICZÓ 2006, 20–21. o.). Azt, hogy milyen utakon haladunk, egyénileg döntjük el.

A mese időszemlélete keretes struktúrájú. A történet bevezetője a valós, reális idő síkján indul, és a befejezéssel általában ide is tér vissza. A mese hallgatója, olvasója azonban a hőst követve kilép a mindennapok időszemléletéből. „Az időt felfoghatjuk olyan mozgásként, melynek iránya a mindenkori jelenből az ismeretlen jövőbe hömpölyög visszafordíthatatlanul” (uo. 26. o.), amely emberi létünkben kifolyólag eleve meghatározott, de a mese felkínálja az élet végességének pillanatnyi elodázását. A mese a halálról mint a teremtéshez eredendően hozzátartozó szükségszerűségről, a létezés egyik dimenziójáról beszél, mert az e világi lét végességét tényként kezeli, „halál ellen nincs orvosság a kertekben”, tartja a mondás (uo. 28. o.). A mese időtálló, kortalan jelenség, az „egyszer volt, hol nem volt” általános kijelentés, mely nem határozza meg a cselekmény konkrét időpontját.

A mese mondanivalója tömör, a lényegre szorítkozik, hogy a hallgatók, olvasók számára könnyen érthető legyen, az ismétlések, az állandó fordulatok az emlékezetben tartást szolgálják.

Nagyon fontos, hogy a mese üzenete nem direkt formában jut kifejezésre, de megoldási lehetőségeket kínál, például: légy segítőkész, figyelj másokra, próbálkozz többször!

Biczó Gábor tanulmányában kiemeli, hogy a mese allegória, olvasója számára a lét értelmének, a lét végső okainak, a jó és rossz közötti különbség kérdésének megvála-

szolásában segíthet (uo. 15. o.). „A gyermekkorban hallott történetek együtt növekszenek velünk, virágot hoznak, kiteljesednek, és gyümölcsöt érlelnek. Semmi más nem kell hozzá, csak meg kell őrizni őket.” (KÁDÁR 2013, 58. o.)

A mese és a gyermeki lélek

Bruno Bettelheim *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek* című könyvében arra keresi a magyarázatot, hogy miért fontos az érett személyiség kifejlődésének támogatásához a mese hallgatása és olvasása. Azzal kezdi könyvét, hogy az ember legfontosabb feladata bármely életszakaszban megtalálni élete értelmét, belső harmóniáját. Hosszú fejlődés eredményeként jut el az ember ennek felismerésére, amelyhez belső erőforrásokra van szükség. Ezekre pedig úgy tehet szert, ha gyermekkorában meséket hallgatott és olvasott (BETTELHEIM 2018, 9–12. o.).

Kádár Annamária pszichológus, a meseterápia szakértője szerint az igazi sikert, az önmagunkkal való elégedettséget csak akkor érhetjük el, ha képesek vagyunk felismerni magunk és mások érzelmeit, kapcsolatokat teremteni, konfliktusokat kezelni, együttműködni, vágyainkat késleltetni és kitartani, vagyis fejlett az érzelmi intelligenciánk. A mesék világában eligazodni képes gyermek olyan belső képekre tesz szert, amelyek segítségével az érzelmi intelligencia mint tudás az emberi krízisekben való lelki erőként, támaszként jelenhet meg. Ehhez nagymértékben hozzájárul, hogy a kisgyermek a mesét a szülő biztonságot és nyugalmat árasztó, szeretetteljes közelségében, a nap végén hallgathatja meg.

A mese azonban nem csak a gyermek érzelmeire hat. Figyelmét az olyan történet köti le, amely szórakoztatja, felkelti kíváncsiságát, mozgásba hozza képzeletét, fejleszti intellektusát, eligazítja érzelmeiben, megbékíti félelmeivel és vágyaival, elismeri nehézségeit, ugyanakkor megoldásokat is javasol problémáira. A mese által gazdagodik szókincse, fantáziája élénkül; a mese segít abban is, hogy hosszabban és kitartóan tudjon figyelni, tevékenységében elmélyedni. A mese hallgatása közben mindkét agyféltekéje „dolgozik”. Átéli az izgalmakat, mindez azonban nem jár számára valós, közvetlen veszéllyel.

A népmesékben „a mesealakok nem ambivalens személyiségek: vagy jók, vagy rosszak, és mindez együtt jár a külső-belső szépséggel és rútsággal” (KÁDÁR 2013, 59. o.), ami segít a gyermeknek eligazodni a történetben; az azonosulás valamelyik szereplővel „nemcsak a reményt adja meg, hanem azt is közli vele, hogy ha fejleszti értelmét, legyőzheti a nála erősebb ellenfelet is” (BICZÓ 2006, 46. o.).

A mese olyan anyagot szolgáltat a képzeletnek, amely szimbolikus formában jelzi a gyermeknek, mit is jelent az önmegvalósításért folytatott harc, és garantálja a győzelmet is (uo. 42. o.). A mese olyan műalkotás, amely nemcsak szó-

rakoztatja a gyermeket, de fejleszti az önismeretét és elősegíti személyiségének fejlődését is. A mese éppúgy, mint a képzőművészeti alkotások, magában rejtja a katarzist, a szépségre való rácsodálkozás lehetőségét, és minden ember számára külön mondanivalót hordoz. Mindezeket túl más és más jelent ugyanannak az embernek is élete különböző szakaszaiban. Ezért tér vissza újra és újra ugyanazon mesékhez a gyermek, és egészíti ki igényeinek megfelelően újabb jelentéssel.

Az összegyűjtött jellemzők alapján megállapítható, hogy a mese optimista hangvételű (persze kivételek itt is akadnak, de ezek általában műmesék, például: Andersen: *A kis gyufaárus lány*; Wilde: *A boldog herceg* mesegyűjtemény). Ez az optimizmus abban nyilvánul meg, hogy a történet akkor ér véget, amikor a hős a legboldogabb: teljesítette küldetését, elnyerte jutalmát, és boldogan él, amíg meg nem hal. Ez azt sugallja a kisgyermeknek, hogy bármilyen nehézség adódik is az életében, az megoldható, és ez megnyugvással tölti el. A mese „örök tanulsága a remény, hogy mindenki lehet győztes, csak végtelen türelemmel és alázattal újra és újra próbálkozni kell”, ahogy a mese hőse is teszi (uo. 33. o.).

Élete során mindenkinek számtalan problémával kell megküzdenie. Vannak, akik szinte átsétálnak az életen, könnyedén veszik az akadályokat; másokra mázsás súllyal nehezedik a legcsekélyebb gond is. A tarisznya, amelyben az otthonról hozott hamuban sült pogácsánkat őrizzük, életünk építőköveit tartalmazza; rajtunk múlik, hogyan gazdálkodunk vele, kikkel osztjuk meg. Az ember társas lény: elmesélni, elbeszélni örömeinket, bánatunkat, sikereinket, kudarainkat, vagyis a létezésünk pillanatait elemi erejű igényként jelentkezik. Nyitottságunk lehetővé teszi, hogy hű társakra, segítőkire leljünk, akikkel megosztjuk falatjainkat, hamuban sült pogácsáinkat. S ha valóban nyitott szívvel járunk, és meglátjuk a mindennapok csodáit, rátalálhatunk a leghűségesebb kísérrőre, az Úrra, aki még e földi lét elodázhatatlan végén túl is vezeti bizonytalan lépteinket. Az Ószövetség történetei erről tesznek bizonyosságot: Isten kimentti a hozzá fohászodót a legsötétebb kút, börtön mélyéből, helyes útra vezeti az eltévelyedőt, ígérete a legnagyobb bánatot is örömmé változtathatja.

A *Hogyan tanítsunk hittant?* című vallásdidaktikával foglalkozó könyv 7. fejezete is az eddig elmondottakat hangsúlyozza: „...az első néhány év meghatározó a gyermek hitbéli fejlődése és egész jövője szempontjából.” (TAMMINEN–VESA–PYYSÄINEN 2001, 201. o.) Hittanárként, úgy gondolom, felhasználhatjuk, alkalmazhatjuk a meséket, azok világát, hogy a gyermekek képzeletét nyitottabbá tegyük az új élmények befogadására. A bibliai elbeszélések – különös tekintettel az Ószövetségre – gazdag tárházat nyújtják a gyermekek érdeklődésére számot tartó történeteknek. Ezeknek új ismereteket kell tartalmazniuk: a téma kihívást, döntést igénylő problémaként jelenjen meg, kapcsolódjon a saját életükhöz és általában az élet fontos kér-

déseikhez (ember és ember, Isten és ember kapcsolata, az élet értelme, a halál utáni élet, főleg 13-14 éves kor fölött; lásd uo. 50–53. o.), vagyis mindenhez, ami nehéznek, bizonyultnak tűnik, és aggasztó súlyként nehezedik életükre.

A mese és az Ószövetség kapcsolata

Az ószövetségi kutatás számára a mesék kérdésköre kezdetől fogva problémás terület volt. Ferdinand AHUIS 1989-es tanulmányában részletesen leírja az ószövetségi mesekutatás történetét. A következőkben az ő megfigyeléseit követem. Ahuis meglátása szerint alapvetően két pólus között mozognak a kutatók. Az egyiket az Ószövetségben található mesékkel, mesemotívumokkal kapcsolatos szkepszis és távolságtartás jellemzi. Ezen álláspont képviselői szerint az Ószövetségben nincsenek klasszikus értelemben vett mesék. Ha pedig Izrael népének fikcionális elbeszéléseit „mesének” tekintenék, értelmezési zavarok egész sorát indítanak el. Ezt a véleményt többek között H.-J. Hermisson 1984-ben arra alapozta, hogy „Izrael nem természeti nép volt, és nem is a természeti népek között élt, Kánaánban sokkal inkább a keleti magas kultúra sokféle befolyásával találkozott” (AHUIS 1989, 455. o.).

A másik, az ószövetségi meséket és mesemotívumokat alapvetően pozitívan szemlélő pozíció Hermann Gunkelnek, az ószövetségi formakutatás atyjának munkásságához kapcsolható. Gunkel már a múlt század elején közel négyszáz helyen mutatta ki az Ószövetségben meséket, illetve mesemotívumok nyomait (uo. 458. o.). Meglátása szerint mesék az Ószövetségben csak részletekben és töredékekben maradtak fenn, ami annyit jelent, hogy csupán motívumokat találhatunk a szövegekben. Ennek okát abban látja, hogy a bibliai Izrael teológiai gondolkodását meghatározó szerzői-szerkesztői körök a mesét mint műfajt nem voltak képesek elviselni. Érdekes módon Gunkel ezen utóbbi megállapítása lett az alapja az ószövetségi kutatásban a mesékkel kapcsolatos alapvető szkepszisnek. Ha ugyanis csak motívumok, töredékek találhatók az Ószövetségben – fogalmazódott meg a Gunkel nyomán született végkövetkeztetés –, akkor az Ószövetség háttérében nem állhat komoly mesetradíció.

HONTI János *A mese világa* című könyvében kiemeli, hogy fontos különbséget tenni mese és mesemotívum között; utóbbi az ősi, elfelejtett kultúrák rétegeit csillantja meg, a mese viszonylag „új forma, magas fokú műalkotás, semmi köze a kultúrának ahhoz a fokához, amelyet tartalmi elemei éltetnek” (1975, 155. o.).

Ezt a mesékkel ellenséges és sokak által szívesen képviselt álláspontot a másik neves kutató, Claus Westermann meglátásai teszik szinte tarthatatlanná. Westermann 1958-ban arra hívta fel a figyelmet, hogy a mesemotívumok bibliai jelenléte azt jelzi, hogy a tudományos világértelmezés nem lehet az egyetlen és kizárólagos módja a valóság szem-

lélésének (idézi AHUIS 1989, 456. o.). A mesék ugyanis érzéseknek, vágyaknak, fantáziának adnak hangot. Olyan alapvető, a gyermeki létben rejtőző aspektusoknak, amelyeknek megvan a maga létjogosultsága. Szerinte a mesék az emberiség legrégebbi elbeszélő formái, és mint ilyenek, éppen a természeti népek kultúrájában gyökereznek. Westermann fontosnak tartotta a műfajok egymástól való elhatárolását is. Ezért a mesét megkülönböztette mind a mondától, amely megőrzi a múlt egy tényleges cselekményét, személyét vagy helyszínét, mind a mítosztól, amely istenekről és isteni történetekről beszél. A mesék az emberiség olyan korai szakaszából származnak, amelyben az ember még nem tett különbséget álmom és ébrenlét, élet és halál, tér és idő, valós és vágyott világ között.

Az Ószövetségben Westermann három mesemotívumot vél felfedezni:

1. Mesebeli alakokat (ezek lehetnek állatok, amelyek beszélnek: kígyó, szamár; növények, akik például királyt válsztanak maguknak; lények: angyalok, kerub).

2. Mesés folyamatokat (átváltozás és varázslat, felemelkedés és bukás, megmenekülés és megsemmisülés, kaland és utazás).

3. Mesebeli területeket: például a család és a királyság. A mítosszal és mondával ellentétben a család életkerete a mese jellegzetes területe: például egy gyermek csodás módon való megszületése hosszú várakozás vagy reménytelenség ellenére; egy gyermek ígérete vagy éppen elvetése, üldözése; a gyermek, aki eltűnik, de később majd visszatér; illetve a legkisebb gyermek felemelkedése. A királyság mint életterület tekintetében pedig a király vagy vezető rendkívüli bölcsessége, ereje, hatalmának különleges (természetfeletti) eredete is fontos mozzanat (uo. 456. o.).

Ezek a motívumok – amelyek bőségesen megtalálhatók a Bibliában – eleve feltételeznek egy olyan gazdag és fejlett mesekultúrát, amely Izrael életét és hétköznapjait kísérte. Az Ószövetség szövegeinek régebbi rétegeiben megjelenő sok mesemotívum arra enged következtetni, hogy még elevenen él a hagyományokból táplálkozó mese. A királyok korában itt-ott meseszerű elbeszélések kerülnek elő, ugyanakkor érdekes módon a fogság utáni időszakban a mesének mint elbeszélő műfajnak újra nagyobb szerep jut (például Jónás könyve, Tóbit, Judit könyve). „A mese sohasem áll az ószövetségi hagyomány előterében, de a felszín alatt megtalálható.” (Uo. 474. o.) Ennek magyarázata lehet az a tény, hogy a szájhagyomány minden nép körében évszázadokkal megelőzte az ősi szövegek írásba foglalását. Annak igényét, hogy írásban is rögzítsék ezeket, általában valamilyen, a korábbi rendben bekövetkező változás vagy válság tette szükségessé. Izrael történetének egyik ilyen korszaka a királyság kialakulása, a következő jelentős krízis a babiloni fogság. A nemzedékről nemzedékre örökített emlékmagyarat, az ősi hagyományt ezekben az időszakokban a megőrzés céljából írásban rögzítették.

Claus Westermann úgy látta, hogy az Ószövetségben a mesék történetének három fázisa van:

1. A királyság kezdete előtti, korai története, ahol nincs különbség a mese és az átmeneti rítusok között.

2. A királyság alatti története, ahol bekapcsolódik és a próféta ítélet eszközévé válik.

3. A királyság utáni története, ahol a próféta vád a mese motívumainak felhasználásával próbálja Istenhez viszatéríteni Izrael közösségét.

A Biblia elbeszélései Isten szabadító munkájának bizonyágtételei, de az egyes történetekben megjelenő mesemotívumok a mindenkori olvasó játékos képzeletét is működésbe hozhatják, és így még inkább kialakulhat a kapcsolat Isten és a „befogadó”: az olvasó, hallgató között.

Mesélő Ószövetség

A Biblia uralkodó irodalmi műfaja az elbeszélés. Az Ószövetség Istene, ahogyan népe számára kijelentette magát, „nem egy távoli, statikus, transzcendens hatalom: úton van népével minden viszontagságban és a sikerek között is” (VARGA 2012, 363. o.), ezáltal válik elmesélhetővé. A narratív teológia erre a megfigyelésre épül, vagyis hogy a Biblia történeteket mond el Istenről, aki a történelemben jelenti ki magát, és kapcsolatba lép az emberrel (MCGRATH 2002, 167–168. o.). Isten elmesélhetővé válik: a mese befogadóihoz hasonlóan azok, akik olvassák vagy hallgatják a bibliai történeteket, maguk is részeseivé válnak az elbeszélő történeteknek. Az elbeszélés számít a befogadó, olvasó képzeletére, személyes bekapcsolódására. A narratív teológia vallja, hogy „Isten ott akar találkozni velünk, ahol mi vagyunk” (uo. 169. o.), saját történetünk is csak Istennel kapcsolatban válhat érthetővé.

Mint korábban írtam, Hermann Gunkel volt az első, aki négyszáz igehellyel kapcsolatban igazolta, hogy az Ószövetségben mesék és mesemotívumok találhatóak, ennek ellenére kitarított amellett, hogy ezek csak motívumok; a mese mint műfaj a történetek háttérében, a bibliai Izrael hagyományában szerepel, és nem a Bibliában, éppen ezért csak töredékben, egyes motívumaikban maradtak fenn mesék az Ószövetségben.

Claus Westermann szerint az Ószövetség történetmesélése formai szempontból egy cselekmény leírása, ez a cselekmény egy adott feszültségből vezet el a megoldáshoz, mint a mesék, amelyek ugyanilyen jellemzőkkel bírnak (AHUIS 1989, 463. o.).

Az elbeszélő műfajok közül az Ószövetség hagyományában a monda, a legenda, a fabula és a mítosz különböztethető meg. Az Ószövetségben a teológiai üzenet szempontjából a legfontosabb mesemotívumok a következők:

- Az igaz ember számíthat a felső hatalom támogatására.

- A közösség sorsa a hős elkötelezettsége, áldozatvállalása, lélekjelenléte révén jóra fordul.
- A kisebb, gyengébb, fiatalabb gyermek vagy csoport jobban boldogul, mint a hivatalos első.
- A hős nem ismeri fel mindjárt a földön járó égi követet.
- Csodás találkozások révén jön a segítség, az ajándék, az ígélet.
- A bonyodalom isteni beavatkozás és a hős képességei, adottságai révén oldódik meg (minden jóra fordul).
- A rossz elnyeri méltó büntetését.
- Az elbeszélés hőse számolhat a jótett helyébe jót várj jutalomelv teljesülésével.
- A cselekmény ívét meghatározza az úton járás és változás motívuma (vö. VARGA 2012, 366–367. o.).

A bibliai elbeszélésekben a mesemotívumok beazonosíthatók, de ezek minden esetben alárendelődnek a teológiai üzenetnek. Isten tetteit, a történelemben való beavatkozását felfoghatatlan csodaként tapasztalja meg az ember, ezek leírására használják a szerzők, redaktorok a meseeszközöket. Ezekkel a történetekkel azonban nemcsak tanítani akarnak, hanem hangsúlyozni kívánják egy esemény vagy személy fontosságát, megerősítik Isten és az ember világa közti határt, és színes, élénk képekkel festik meg a reményteljes jövőt, hogy a mindenkori befogadó újra részt akarjon venni saját élete aktív alakításában, miközben rábizza magát a vele ma is úton lévő Isten végtelenül kegyelmes szeretetére.

Ezt követően egy népszerű, mindenki által ismert bibliai történetben mutatom be a mesemotívumok megjelenését és a történetben való alkalmazását.

Az óriás legyőzése (Dávid legyőzi Góliátot: 1Sám 17,12–51)

A történet azzal kezdődik, hogy a filiszteusok és az izraeliek csatarendbe állnak egymással szemben Élá völgyében. A filiszteus hadsereg óriása, Góliát félelmetes erejével és gyalázkodó beszédével rettegésben tartja az izraeli katonákat.

A 12. versből egy ifjú, Dávid bemutatását olvashatjuk. Apja, Isai idős betlehemi férfi, akinek három idősebb fia Saul seregében szolgált. Dávid a család legkisebb, nyolcadik gyermeke. Az idős apa elküldi gyermekét, hogy harcoló fiáról híreket hozasson. Dávid el is indul, és megérkezve a katonai táborba nagy felbolydulást tapasztal. Éppen ekkor a filiszteus harcos ismét kiáll, hogy kihívóra leljen az izraeli hadsereg katonái közül, akiket még a király által ígért nagy gazdagság és a leányával kötendő házasság sem tud rábírnai a küzdelemre. Ezeket hallva és látva Dávid megkérdezte a körülötte álló katonákat: „...ki ez a körülmetéletlen filiszteus, hogy gyalázni meri az élő Isten seregét?” (17,26) Amikor az ifjú szavai a legidősebb testvér, Eliáb fülébe jutottak, éktelen haragra gerjedt, és bár ő maga

nem állt ki harcolni a gáti óriás ellen, becsmérelni kezdte fiatalabb testvérét: néhány juhos pásztornak, álnok szívvúnek és vakmerőnek nevezte. Dávid testvére szavait hallva hangot ad meglepetésének, de a testvérei megjegyzései igazából leperregnek róla. A katonák jelentették Saul királynak, hogy végre akadt valaki, aki megküzd Góliáttal. A király azonban nem akarta elengedni Dávidot: „...mert még fiatal vagy, ő pedig harchoz szokott ember ifjúkora óta” (17,33). Dávid ekkor elmondta a királynak, hogy bizony ő sem most találkozik először veszedelemmel: amíg apja juhaira vigyázott, hol oroszlán, hol medve támadt a nyájra, amelyeket ő bátran leterített, és ugyanez lesz a sorsa a filiszteus harcosnak is, aki gyalázni meri „az élő Isten seregét”. Azzal folytatta a király meggyőzését: „Az Úr, aki megmentett engem az oroszlán és a medve karmától, meg fog menteni ennek a filiszteusnak a kezéből is.” (17,36–37) A király erre nem tudott mit válaszolni, engedte hát az ifjút, pánccélját is rá akarta adni, hogy életét valahogyan megkímélhesse. Dávid azonban az ismeretlen pánccélban nem tudott mozogni, levette, és botját, saját fegyverét vette kezébe. A harctér felé menet „kiválasztott a patakából öt sima kövecskét”, majd elindult a filiszteus óriás felé (17,40).

Góliát, meglátva a „harcost”, akit az izraeli hadsereg ellene elrettentésül kiállított, és mert lenézte a pirosposztag, szép arcú ifjút (17,42), ismét gyalázkodásba kezdett. Dávid előbb szóban bizonyította bátorságát, és megfelelt a harcosnak: „Még ma kezembe ad az Úr, leváglak, és a fejedet veszem [...], hadd tudja meg mindenki a földön, hogy van Isten Izraelben.” (17,46) Azután a szavait tettei követték, és az éppen elkezdődő párviadalban a feléje közeledő harcos parittyájával „úgy homlokodon találta [...], hogy a kő belefúródott a homlokába, és arccal a földre zuhant”. Így győzte le egy „gyermek” – Isten segítségével – a legyőzhetetlennek hitt filiszteus óriást. Ezzel az egyetlen párviadallal Dávid kivívja az izraeli hadsereg győzelmét is.

A redaktor ebben a szépen kidolgozott mondában emléket állít a dicsőséges királynak, nevén nevezi a szereplőket, hogy az emlékezet megőrizze azokat, miközben felhasználja a „legkisebb fiú elindul és szerencsét próbál” meseszerkezet elemeit is.

A felhasznált mesemotívumok pontosan nyomon követhetők. Megjelenik az időződő, családját pásztorokkal eltartó apa képe, aki már nem elég tetterős, hogy maga is csatába menjen, illetve a három (ez meseszám) hadba vonult idősebb testvér, akik általában szimbolizálják a gyermek felett álló autoritásokat. Az óriás a mese ijesztő szereplője, aki itt „hat könyök és egy arasz” (17,4): ez majdnem háromméteres magasságot jelent, amihez a félelmetes fegyverzet leírását is hozzáfűzi az elbeszélő, mintegy előrevetítve, hogy a reménytelen küzdelemben csak egyetlen ember lehet, aki megküzd ezzel a félelmetes harcosal: maga Dávid, a dicső király. Ő a legkisebb fiú, akit testvérei nem tartanak alkalmasnak a hadi vállalkozásban va-

ló részvételre, s aki mégis bebizonyítja, hogy kitartása, ügyessége célba juttatja.

1Sám 16 szerint Isten már igen fiatalon kiválasztotta magának a betlehemi Isai legkisebb fiát. Amikor őrá esett a választása, nem a külseje alapján döntött (Sámuel próféta, aki olajjal megkenete Dávid fejét még Saul életében, hajlott volna ilyesmire, az Úr azonban idejekorán figyelmeztette): „Az ember azt nézi, ami a szeme előtt van, de az Úr azt nézi, ami a szívben van.” (1Sám16,7) Ez a kiválasztás egy életre szól. Dávid maga is többször kijelenti: győzelmeinek záloga, hogy vele volt az Úr (KŐSZEGHY 2001, 55. o.). Izraelben nem csak a királyok vagy vezetők (például Gedeon: Bír 6,11–24; Mózes: 2Móz 3,1–15) büszkélkedhetnek isteni elhívással; minden prófétai könyv közli a próféta elhívásáról szóló történetet, mintegy legitimálva a próféta szájából elhangzó későbbi kijelentéseket és a cselekedeteit.

Azok az uralkodók, akik nem leszármazás szerint foglalják el a trónt, hivatkoznak az isteni kiválasztásra. Ennek egyik előnye, hogy az esemény megtörténte ellenőrizhetetlen, hiszen általában nem a nyilvánosság előtt zajlik; másrészt éppen emiatt vitatni is nehéz legitimitásukat. Ugyanakkor az isteni döntés egyben jelzi a jelölt senkivel össze nem mérhető alkalmasságát az uralkodásra (uo. 57. o.).

Dávid esetében a pásztor képének hangsúlyozása korántsem véletlen. Az ókori Kelet kulturális hagyományaiiban a pásztor motívum metafora: ahogyan a pásztor védi a nyáját a ragadozóktól, úgy védi az uralkodó népét az ellenségtől, saját világát pedig a káosz sötét és folyton fenyegető erőitől, mivel az ókori Keleten elterjedt volt az elképzelés, hogy az állam területe maga a teremtett világminőség. A pásztor kifejezés a nomád, vándorló életformát jelölő szóként itt a közeli hatalomátvételt is jelzi a városokat lakó kánaáni népek felett (uo. 59–60. o.).

A szerkesztő, aki visszatekint a dicsőséges múltra, narratívájában előrevetíti a hős király későbbi tetteit is, mégpedig a kortársak számára érhető „nyelven”. KŐSZEGHY Miklós *Dávid* című munkájában (2001) arra hívja fel a figyelmet, hogy 2Sám 21,19-ben van egy rövid, tényszerű beszámoló, amely Góliát legyőzését egy Elhana nevű harcoshoz köti. Ez az információ éppen lényegre törő volta miatt zár ki minden kétséget afelől, hogy tévedés lenne (uo. 61. o.). Itt találjuk tehát a tényt, 1Sám 17 pedig a legendás királynak állított emlékeztető monda egy epizódja.

Tipikus mesemotívum az is, hogy a király a győztesnek nagy jutalmat és leánya kezét ígéri. Ez szinte elengedhetetlen „kelléke” a meséknek a hőstett végrehajtása után, a „jótett helyébe jót várj” gondolat értelmében. A történet azon a ponton ér véget, amikor a hős sikerei csúcsán áll, elérte mindazt, amiért küldetésre indult.

A reménytelennek ígérkező küzdelemben az ifjút nemcsak rendkívüli bátorsága, hanem az Istenbe vetett feltétlen bizalma segíti a sikerhez: a bibliai szerző, szerkesztő ezzel a teológiai üzenettel természetesen túllép a mese világán.

Mese és film a hitoktatásban

A 21. század a vizuális kultúra százada, amelyet alapvetően a médiumok határoznak meg. A hittanórákon résztvevő gyermekek nemcsak együtt élnek a médiumokkal, hanem gondolkodásukat, érzésvilágukat, szocializációjukat és kultúrájukat alapvetően ezek a médiumok határozzák meg. Hogyan lehet egy ilyen közegben a szóbeliség pusztá eszközzé, egy olyan évezredes „médiummal”, mint a mesélés, elérni és megszólítani a mai kor gyermekét? Főleg egy olyan iskolai közegben, ahol a gyermekek számára az előszóban való előadás szinte meg sem jelenik.

A helyzet megértéséhez és elemzéséhez a film mint médium „működésének” és sikerének egy fontos aspektusát szeretném segítségül hívni, mégpedig a történetmesélés tudományát. Kevesek előtt ismert, hogy a filmművészet önmagát csupán a történetmesélés új formátumaként definiálja. Az általam idézett forgatókönyvírói kijelentésben megdöbbenő a legrégebbi tradícióra, magára a szóbeli mesélésre való hivatkozás: „A forgatókönyvírás művésze több mint ötezer esztendő. A film által csupán ténylegesen olyan új formát kapott, amely technikai feltételekhez kötött. De egyértelműen a legrégebbi elbeszélési formákhoz kötődik. [...] Valamennyi technikai újítás ellenére a film és televízió nem kínálnak mást, mint egy új csatornát a mesélő és hallgatója közti ősrégi kommunikációban. Már a történelem előtti időkben, amikor a primitív vadász kalandjairól mesélt a tábornász mellett, a mások élményeiben való részesedés mély emberi vágya azt váltotta ki, hogy az emberek egy elbeszélő köré gyűltek. (...) Így kezdődött a történetek elmesélése.” (PERCZE 2013, 154. o.)

A film és a vizuális médiumok végső soron saját önmeghatározásuk alapján ezt az elbeszélő tradíciót követik. S az élményszerű elbeszélés mellett szinte minden film (vallásos tartalomtól függetlenül) a legrégebbi történetek, a mítoszok és mondák nyomán szövi és írja a maga történeteit. Filmes szakemberek mese- és mítoszkutató tudósok megállapításai nyomán ugyanis arra a felismerésre jutottak, hogy a jó elbeszélések nagyjából hasonló mintát követnek. Ez a minta nagyon leegyszerűsítve egy hős konfliktusba keveredéséről, bajba jutásáról, a szabadulás és megoldás küzdelmes kereséséről és a sikeres győzelemről szól. Olyan motívumok ezek, amelyek szinte minden mesében, mondában és mítoszban benne rejlenek. Különböző formában, más és más színezetben, de alapjaiban a hős életveszélybe kerüléséről, küzdelmes utazásáról és a megszabadulás megtalálásáról szólnak. A filmesek rájöttek, hogy az emberek az ilyen történeteket hallgatják és nézik a legszívesebben. Az ilyen típusú történetek azok, amelyek lekötik a figyelmet, és amelyek izgalmat, majd végül megkönnyebbülést váltanak ki az emberből.

A hős bajba vagy életveszélybe kerülése és megszabadulása az emberi lét olyan legalapvetőbb érzéseit és kérdéseit szólaltatja meg, mint élet és halál, fájdalom és öröm, bol-

dogtalanság és beteljesülés, szeretet és gyűlölet. Lehetetlen nem észrevenni, hogy a Biblia történetei mennyire ezen a síkon játszódnak. A történetek ilyen felépítése és ezek elmesélése tehát már alapjaiban vallásos elemekre épül. A történetmeselésnek ez a módja a titka annak, hogy az emberekben töretlenül él a lelkesedés a filmek iránt. A legtöbb film azzal az irigyelt befejezéssel ér véget, hogy a hősré talált a boldogság, és hátralévő élete így is telik el.

Az 1895-ben megszülető filmművészet kezdettől fogva szívesen nyúlt bibliai témákhoz. 1897-ben – tehát csupán két évvel a vetítógép megjelenése után – Jézus szenvedéstörténetét hat különböző alkalommal filmesítették meg. A filmtörténet napjainkig több mint másfél száz olyan filmet jegyez, amelynek főszereplője Jézus Krisztus (uo. 99. o.). A kezdeti lelkesedés a mai napig töretlen, újra és újra vászonra kerülnek bibliai történetek. A megfilmesítések két végpólus között mozognak. Az egyik általánosan elterjedt forma a bibliai történetek szöveghű, látványos megjelenítése. Az ilyen filmekben korhű jelmezben, esetlegesen korabeli nyelvezettel elevenedik meg a jól ismert történet. Egy ilyen jellemző alkotás Regardt van der Bergh 1993-ban készült *Vizuális Biblia – Máté evangéliuma* című filmje. A másik végpontot inkább a művészfilmek képviselik. Ezekben az alkotásokban a rendező az önrendelkezés szabadságával és fantáziájával élve színezi ki, módosítja az adott történetet, kihasználva a Biblia által felkínált fehér foltokat: azokat a „lyukakat” egy adott történetben, amelyek nincsenek leírva (de le lehetnének), amelyek nem kerülnek a figyelem középpontjába (de fontosak lehetnek). Ezek a művészfilmek nem ritkán a tudatos polgárpukkasztás és egyházkritika hangját ütik meg. Nemelegyszer azonban az evangélium üzenetét egészen szokatlan, a hagyományos egyházi értelmezéshez képest teljesen új módon szóltatják meg. Ide lehet sorolni Denys Arcand *Montreáli Jézus* című, 1989-ben készült alkotását.

Nagyjából hasonló megközelítés jellemzi a rajz- és animációs filmek világát. A gyermekeket és fiatalokat megszólító alkotások a korosztályi célközönség miatt eleve jobban ragaszkodnak a bibliai szöveghez. E filmek elsődleges célja a történetek színes, mozgóképes továbbadása. Az interneten fellelhető sok-sok alkotás között akad azonban egy-egy olyan mesefilm, amelyben az alkotók – túl a történetmeselés filmes módszerein – kreatív-művészi módon nyúlnak egy bibliai történethez. Az *Egyiptom hercege* című,² nagy sikerű és a gyermekek által közkedvelt egész estés rajzfilm inkább ebbe az irányzatba sorolható. Az alkotás – és ebben látom a nagyszerűségét – egyszerre hű a Biblia eredeti szövegéhez, ugyanakkor a történetben el/ki nem mondott részeket bátran, önálló fantáziával színezi ki és mutatja be.

Ábrázolási technikában és vizuális megjelenésükben

az akkori kor legmodernebb irányát követték a filmbeli rajzok. Ez meglátszik a karaktereken és az őket körülvevő környezeten. Az enyhén szögletes emberalakok, arcok még húsz év távlatából is mainak tűnnek a néző számára. Egyiptom kultúráját nagyon pontos, korhű ábrázolással mutatja be. A szobrok és piramisok kultúrtörténeti háttérén játszódik Egyiptom hercegének, Mózesnek a története. A gyerekek érdeklődését mindig kiváltó hieroglifákról (mint Egyiptom kultúrtörténeti kincséről) sem feledkeztek meg az alkotók. Ezek az írásjelek a történetben (a fantázia szabadságával) Mózes számára a fenyegető veszély mozgó jeleivé lesznek. A totálperspektívák, az egyes jelenetekben meglepő kamerapozíciók a valódi filmek érzetét és hatását keltik a nézőben. „A film káprázatos képi világán [...] több mint 350 animátor, művész és technikus dolgozott.”³

A film erőssége, hogy a történeti hűség mellett a fantázia szabadsága jellemzi. Ennek egyik példája Mózes és hercegi „testvére” életének bemutatása a fáraó palotájában és a körül. A Szentírás annyit említ csupán, hogy a fáraó leánya „a fiává fogadta” (2Móz 2,10), de nem írja le konkrétan, hogy ez a fiúvá fogadás mivel járt Mózes életében. Ezt a „lyukat” használja ki és tölti ki ügyesen és leleményesen a film, és ezzel még hitelesebbé teszi Mózes alakját, mesél róla, kiszíneztve a fehér foltokat. Ugyanakkor ezzel a jelenetsorral készíti elő kitűnően a talajt a Mózesben végbement változás érzékeltetésére. A bibliai „fehér folt” kitöltése nélkül filmes szempontból kevésbé lenne érzékelhető, és ami még fontosabb, drámai az a változás, amely Mózesben lezajlott.

A szóbeli mesélés (új) útjain

Ha a film sikerének kulcsát – vagyis hogy a történet azon a ponton ér véget, hogy a hős „boldogan élt, míg meg nem halt” – megpróbáljuk a hitoktatás fényében vizsgálni, már nem az lesz a legfontosabb kérdés, mely történeteket kell vagy lehet elmesélni a gyerekeknek, hanem az, hogy miként meséli el úgy a bibliai történetet valaki, hogy a hallgatóság ezeket az érzelmeket kiérezze a történetből. Egy olyan korban, amikor a képek és a filmek átláthatatlan mennyiségben és feldolgozhatatlan tartalommal árasztják el a gyermekeket is, magának az élőszavas mesélésnek különös élményt kell nyújtania a hallgatóság számára.

A hitoktatásban nagy haszonnal alkalmazható, paradigmaként követhető a mese folklorizmusa, amelynek célja, hogy visszahelyezze a mesét a személyes kapcsolat síkjára, amikor a hallgatók reflektálhatnak, belekerdezhetnek, kifejezhetik tetszésüket, véleményt nyilváníthatnak a mondott meséről.

² *The Prince of Egypt*, 1998. Rendezte Brenda Chapman, Steve Hickner, Simon Wells.

³ <https://port.hu/adatlap/film/tv/egyiptom-hercege-the-prince-of-egypt/movie-3298>.

Róka Szabolcs népzeneész mesemondása remekül bemutatja az interaktív mesemondás alkalmazhatóságát.⁴ A történet szereplőit ugyanis a hallgatóság köréből választja ki a mesélő. A szerepét jellegzetesen kiemelő jelmezzsúlyt ad rá vagy a kezébe, és a szavait, mondatait a szájába adja, elmondhatja vele. A történetbe való bevonódás így több síkon zajlik egyszerre. A mese sztorijának szintjén, a résztvevő saját testén és részvételén keresztül egészen a megvalósuló (közösségi) élményig. Az interaktivitás úgy is megvalósul, hogy a mesélő – mintegy a történetből kiszólva – játékosan, viccesen reagál a résztvevők mozgására, szavaira, testbeszédére. Ezzel szinte együtt építik az adott figurát és magát a történetet a jelenetben. Egyszerre vannak benne a cselekményben és azon kívül.

Úgy gondolom, megfelelő előkészülettel hittanórákon nagyon jól alkalmazható ez a mesélési forma. Sokkal több, mint a történet szó szerinti szép felolvasása. Több, mert a cselekvő gyermek aktivitása új elemekkel, váratlan fordulatokkal, meglepő meglátásokkal gazdagíthatja az adott elbeszélést. A gyermekeknek nem egyszerűen figyelmesen hallgatniuk, hanem tenniük és játszaniuk kell a történetet, feltételezve természetesen az önkéntességet. A személyes élmény erősíti a kötődést a témához és ezáltal a hittanórához is.

Éljünk tehát bátran a mese és a mesélés eszközeivel, mert mint olvashattuk, a gyermekek számára a mese megtanít élni és túlélni, korlátlan szabadságot biztosít. Bekapcsolódhatnak a hős kalandjaiba, átélhetik a katarzist. Kifogyhatatlan eszköztárat adhatunk gyermekeink és tanítványaink „tarisznyájába”, ha felhasználjuk a mese személyiségfejlődésre gyakorolt rengeteg pozitív hatását.

A mese nem csak a kisgyermek számára jelent megoldást a mindennapok nyomasztó terheinek megoldására. Reneszánszát éli a meseterápia, a mesepszichológia, a mese mint a lélek gyógyításának eszköze. Gyermekkorunk meséit és még annál is többet hihetetlen öröm elmesélni gyermekeinknek, unokáinknak. Velük együtt jó újra felfedezni, hogy mennyi újdonságot, szépséget, reményt árasztanak ezek a történetek. A bibliai könyvek pedig mindezeknél még a szavakat is szánkba adják: a rettegő kimondhatja félelmeit, a haragos szavakat talál dühére, a kétségbeesett, a bánatos vigasztalásra lel, a nagy örömet, boldogságot megélt ember megnyugvásra talál, mert a Biblia élni tanít bármilyen körülmények között.

Isten szeretetből teremtette az embert, együtt vándorol velünk földi utunkon, átsegít gondjainkon, felemel, ha elcsüggedünk, de soha nem hagy magunkra. Nem elég azonban várni a nagy találkozást; magunknak kell lépéseket tennünk, hogy az Úr beléphessen az életünk kapuján, erre kell ösztönöznünk diákjainkat is példamutatással és sok-sok elmesélt történettel. Tanítsuk meg nekik, hogy mi-

ként éljenek a hétköznapokban nyitott szemmel és szívvel, hogy lelkük és lelkünk ajtaján bekopogtathasson a csoda.

Felhasznált irodalom

- AHUIS, Ferdinand 1989. *Das Märchen in Alten Testament*. Claus Westerman zum 80. Geburtstag am 7. Oktober 1989. *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, 86. évf. 4. sz. 455–476. o.
- BARTOS Éva 1999. *Éltető irodalom*. Magyar Olvasótársaság, Budapest.
- BETTELHEIM, Bruno 2018. *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Corvina Kiadó, Budapest.
- BICZÓ Gábor 2006. A mese hermeneutikája. In: Bálint Péter (szerk.): *Közelítések a meséhez*. Didakt, Debrecen. 11–34. o.
- BOTH Vanda Erzsébet 2019. A hitélet szerepe a gyermeknevelésben. *Keresztény Szó*, XXX. évf. 4. sz. 17–18. o. Web: http://epa.oszk.hu/00900/00939/00124/kereszteny szo_EPA00939_2011_02_08.html.
- GUNKEL, Hermann 1921. *Das Märchen im Alten Testament*. Mohr Siebeck, Tübingen.
- GYÖKÖSSY Endre 1992. *Hogyan tartsunk gyermekbibliaórárt?* Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- HONTI János 1975. *A mese világa*. Magvető, Budapest.
- KÁDÁR Annamária 2013. Az érzelmi intelligencia fejlesztése mesékkel. *Magiszter*, 14. évf. tavasz. 55–66. o. Web: <http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2013/tavasz/9.pdf>.
- KISS Gábor 2009. *Állatok a Biblia tükrében*. Szent Pál Akadémia, Budapest.
- KÖSZEGHY Miklós 2001. *Dávid*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- LOVÁSZ Andrea 1999. A mesélő ember. *Új Forrás*, 31. évf. 8. sz. https://epa.oszk.hu/00000/00016/00048/9908_01.htm.
- MCGRATH, Alister 2002. *Bevezetés a keresztény teológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.
- PERCZE, Sándor 2013. *Kunst, Kino und Kanzel. Die Aesthetik des Films und die Gestalt der Predigt*. Christliche Publizistik Verlag, Erlangen. (Studien zur Christlichen Publizistik 22.)
- RAFFAI Judit – DALA Sára 2005. Napjaink mesemondása. *Napút*, VII. évf. 1. sz. 109–118. o. Web: <http://www.naputonline.hu/2005/01/15/vii-efolyam-1-szam-trefat-fuzunk/>.
- RÓZSA Huba 1995–1996. *Az Őszövetség keletkezése*. 1–2. köt. Szent István Társulat, Budapest.
- SOGGIN, Alberto J. 1999. *Bevezetés az Őszövetségbe*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- STIBLÁR Erika 2007. A népmesék pszichológiája. *Népmese.hu*. <https://www.nepmese.hu/index.php/irasok/lektan/49-stiblerika-a-nespszicholja>.
- SZILÁGYI Erzsébet 2007. A mese szerepe a gyermeki személyiségfejlődésben. *Könyv és Nevelés*, 9. évf. 3. sz. Web: https://epa.oszk.hu/01200/01245/00035/szm_0703.html.
- TAMMINEN, Kalevi – LAULIKKI, Vesa – PYYSIÄINEN, Markku 2001. *Hogyan tanítsunk hittant?* Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- VARGA Gyöngyi 2012. Mesebeszéd és kinyilatkoztatás? Mese-motívumok az Őszövetség narratíváiban. *Lelkipásztor*, 87. évf. 10. sz. 362–373. o.

⁴ Pl. <https://youtu.be/YNhBWewjY38>.

A karantén hatása az igehirdetésre és ennek tanulságai a homiletikai képzés területén

A Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészei között végzett homiletikai felmérés eredményei

■ PÁNGYÁNSZKY ÁGNES

A kutatás háttere

Életünkben kevés esemény okozott olyan hirtelen társadalmi változást, mint a Covid-19 vírus kitörése a 2020-as év kezdetekor. A kötelező távolságtartás a társadalom minden rétegét érintette, így az egyházi élet sem volt ez alól kivétel. A Magyarországi Evangélikus Egyház gyorsan reagált a vírushelyzetre, kérte a gyülekezeteket, hogy az istentiszteleteket digitális formában tartsák, és tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy online bibliaórákon, telefonhívásokon és más kreatív módszerekkel ápolják a gyülekezeti tagokkal a biztonságos kapcsolatot. Az igehirdetéseket tekintve a hagyományos felkészítésben részesült lelkészek számára technikailag és homiletikailag is kihívás volt a megváltozott karanténkörülmények eleget tenni. A járványhelyzet sokféle változása közepette az egyház és az egyháztagek közötti összekötő kapocsá az új formájú igehirdetés vált. A Krisztus-központúság kivételével szinte minden megváltozott: az igehirdetésre való készülés ideje, módja, a liturgia, a gyülekezet jelenléte, a fájdalmasan hiányzó úrvacsora (LANGE 2020), Isten népének dicsőítő és bűnvalló énekei, a kommunikációs csatornák, a technikai megoldások és még azok a kérdések is, amelyeket lelkészek általában vasárnap reggel szoktak feltenni (HOEZEE 2020).

Az igehirdetés mindennél érezhetőbben Isten élő igéjévé vált, mindannak a felelősségnek az elhordozójává, amellyel az egyház próbált gondoskodni tagjairól. Mind ezen változások nagy erővel hatnak jelenlegi homiletikai gyakorlatunkra, de vajon van további hatásuk a homiletikai képzés jövőjére is? Ezek a friss és aktuális tapasztalatok tudják-e majd befolyásolni, hogyan készülnek a jövő lelkészei az igehirdetés szolgálatára? A mindennapokban fontos jelzésekkel szolgálnak a Diplomás pályakövető rendszerben a már végzetek visszajelzései (LUKÁCS-PÁNGYÁNSZKY 2019, 11–29. o.), de egy ilyen semmihez sem fogható karanténtapasztalat kapcsán kereshetünk-e új szempontokat az egyház egyik legfontosabb életmegnyilvánulására vonatkozólag?

Az itt publikált eredmények alapján a felméréssel azt a célt tűztük ki magunk elé, hogy megvizsgáljuk a járványidőszak első hullámában az evangélikus lelkészek ige-

hirdetéssel kapcsolatos tapasztalatait.¹ A kutatás vizsgálja azokat a lelkészi javaslatokat is, amelyek hatással bírhatnak a jövőbeni homiletikai képzésre. A kutatás kvantitatív és kvalitatív módszerekkel készült, amelyeket a gyakorlati teológia is alkalmaz annak érdekében, hogy az egyházban történő, hitünkhöz hű és transzformatív változásokat kísérsni tudja (SWINTON–MOWAT 2013, 11–12. o.).

A kutatás alapjául szolgáló kérdőív kiküldése 2020 július–augusztus folyamán történt meg. A Magyarországi Evangélikus Egyház minden lelkésze e-mail formában kapta meg a kérdőívet, a konkrét válaszadók száma 41 volt. Az alacsony válaszadási hajlandóság egyik oka a nyári szünet, esetlegesen a kérdőív önkéntes volta lehetett. A kérdőív 29 kérdést tartalmazott, kvantitatív és kvalitatív adatok mérésével. A nyitott kérdések még a 41 válaszadó mellett is gazdag és részletes információkkal szolgálnak a bekövetkezett változásokról. A kvantitatív adatok mérése 1-től 5-ig terjedő Likert-skála alapján (az egyáltalán nem választól a teljes mértékben válaszig) táblázatos és diagramokban történő elemzéssel történt. A kvalitatív adatok méréséhez tartalomelemző programot (Atlas.ti) használtunk, deduktív és induktív kódolással, részben a Grounded-elmélet alapján.

A kérdőív eredményei alapján a kutatás igyekszik választ keresni arra a kérdésre, hogy a karantén ideje alatt az online térbe költözött istentisztelet és igehirdetés hogyan formálta a lelkészek igehirdetéssel kapcsolatos megfigyeléseit és önreflexióját. A kvantitatív kutatás a következő területeket vizsgálta:

1. Változások az igehallgatók körében
2. Kapcsolatteremtés és kommunikáció
3. Az igehirdetésre való készülés
4. Karantén- és krízishelyzet
5. Az igehirdetés teológiai fókusza

A kérdőív nyitott kérdései alapján a következő területeket vizsgáltuk:

1. Az igehirdetés szolgálatával kapcsolatban mi volt a vírushelyzet miatti karanténidőszak legfontosabb tapasztalata?

¹ A kutatás az Evangélikus Hittudományi Egyetem hatodéves képzésének keretein belül készült a Gyakorlati Intézet szervezésében. A kutatás eredményeinek feldolgozásában részt vett Lukács Máté András lelkész, a Gyakorlati Intézet munkatársa.

2. Milyen három lényeges különbséget lát a hagyományos igehirdetés és a digitálisan közvetített igehirdetés tartalma és formája között?
3. A karanténidőszak alatt szerzett tapasztalatából mit visz tovább a normál istentiszteleti igehirdetéseibe?
4. A karanténidőszak alatt az igehirdetéseiben miben változtak a leginkább? Fogalmazzon meg ezek közül hármat.
5. Az elmúlt hónapok tapasztalatai alapján milyen tanácsokat adna a lelkesítő szolgálatra készülőknek?
6. Az igehirdetői szolgálatra felkészítő egyetemi képzést meglátásai alapján mivel lehetne kiegészíteni, hogy még jobban tudjunk alkalmazkodni ilyen váratlan helyzetekhez?

A kutatási eredmények segíthetik a megújulás útjait kereső egyetemi homiletikai képzést és magukat a lelkészeket is, akik az önreflexió útján gazdagíthatják igehirdetői kompetenciáikat, és tudatosabban tudják alkalmazni az igehirdetői szolgálatukat és szokásaikat érintő változásokat.

A kutatás eredményeinek homiletikai megalapozásához POWERY tanulmányának szempontrendszerét használtuk az igehirdetés és a technikai eszközök használatával kapcsolatos előnyökről és hátrányokról (2016, 214. o.). Powery – miközben 2016-ban felhívja a figyelmet arra a veszélyre, hogy a digitális technika hatástalaníthatja a teológiát – nagyon megalapozott leírást ad az igehirdetésben alkalmazható digitális eszközök lehetséges veszteségeiről és előnyeiről.

1. táblázat. Az igehirdetés és a digitális technológiák kapcsolatának lehetséges veszteségei és előnyei

Lehetséges veszteségek	Lehetséges előnyök
A személyes (inkarnációs) igehirdetés vesztesége	Kulturális ismereteink bővülése
Emberiségünk vesztesége	A tanulási módokhoz való közvetlenebb alkalmazkodás
A közösség megtapasztalásának vesztesége	Az evangélium hirdetésének további lehetőségei
A lelki növekedés és elmélyülés vesztesége	

A két forrás – Powery homiletikai megállapításai és a jelenlegi kutatás – párhuzamos alkalmazása hasznos megoldásnak bizonyult, Powery fogalmai pedig a kvalitatív kutatás deduktív analízisének kategóriáivá is váltak. Ennek egyik előnye az volt, hogy ezek a kritikai homiletikai következtetések már 2016-ban megszülettek. A másik előnyük pedig azok az intradiszciplináris teológiai témák, amelyek nélkül nem valósulhatott volna meg ebben a kutatásban az igehirdetéssel kapcsolatos tapasztalatok értékelése. A homiletikai kutatási következtetések szoros összefüggésben vannak azokkal az ekleziológiai kérdésekkel, amelyekben valós közösségben szeretnénk megélni a személyes, „testközeli” igehirdetést. Gyülekezetpedagógiai módszertanunkra

hatással vannak a ma meghatározó tanulási stratégiák, és tudatosan törekszünk arra, hogy ne veszítsük el látóterünk-ből azokat az egyháztól távoli keresőket, akik vágnak a jelen helyzet által felvetett kérdésekről történő diskurzusra.

A kutatás kvantitatív eredményei

Változások az igehallgatók körében

A hagyományos istentiszteleti életről a digitális formában közvetített istentiszteletek felé történő elmozdulás változást hozott a „virtuális” istentiszteleti résztvevők összetételében is. A konkrét számokat nehéz megbecsülni, de a digitális platformok bizonyos fokon lehetővé tették annak az észlelését, kik csatlakoztak be a közvetítésekbe. A hallgatóságban történő változást az 1. táblázat² alapján mértük, a 3,53-as átlag egy közepesen nagyobb méretű változásra utal a hallgatóság összetételében a hagyományos istentiszteletekhez képest. Azt, hogy ez a valóságban mit is jelent, jól fejezi ki egy résztvevő közösségi hálón beírt véleménye egy istentiszteleti közvetítés alatt: „Ennyi néző el sem fért volna a mi kis templomunkban!”

A hallgatóság összetételbeli változásának hosszú távú hatását nehéz előre látni, mivel jelenleg nincs több adatunk az összetétel részleteiről vagy a növekedés változásáról. A jelenlegi eredmény azonban azt erősíti meg, hogy észlelhető volt maga a változás azoknak a körében, akik az istentiszteleteket a virtuális térben megnézték vagy meghallgatták. Az „új hallgatók” jelenléte az igehirdető számára a következő kérdéseket veti fel: 1. Milyen megértési szinten hallgatják az újonnan becsatlakozók a mi szokásos igehirdetéseinket? 2. Jelent-e a digitális térben elhangzó igehirdetés homiletikai adaptációt is tartalom-ban, stílusban, a megértésben, az igehirdetés kommunikációs jellegzetességeiben? 3. Milyen további feladatok járnak együtt ezzel az új „becsatlakozással” – az érzelmekre, a krízistől való félelemre, a megváltozott körülményekre vonatkozóan –, és hogyan fogja ezeket az igehirdetés megszólítani és feldolgozni?

2. táblázat. Változások az igehallgatók körében

Változások az igehallgatók körében	Átlag	Szórás
Az igehallgatók összetétele	3,53	0,83
Az igehallgatók érzelmi állapota	4	0,74
A gyülekezeti tagoktól érkező jelzések a helyzetükkel és véleményükkel kapcsolatban	3,53	0,86
A gyülekezeti tagok félelmei és aggodalmi	3,44	0,86
Az emberek megértőbbé és segítőkészebbé válása a karantén alatt	3,39	0,83

² A Likert-skála értékei minden esetben a következők voltak: 1 – egyáltalán nem, 2 – kismértékben, 3 – közepesen, 4 – jelentősen, 5 – teljes mértékben. A válaszadók száma a kvantitatív kérdéseknél 41 fő volt.

Az ígehallaszók érzelmi változásaira vonatkozó kérdés válaszai érték el a legmagasabb, 4-es átlagértéket, ami a karanténhelyzetben és annak hatására történő erős kontextuális változásokat és kihívásokat jelez. A korreláció együtttható értéke a hallgatóság körében történő változás és az érzelmi állapotban bekövetkező változás között 0,28, ami egy viszonylagos pozitív kölcsönhatásra utal, és jelzi, hogy mindkét változást egyértelműen észlelték a lelkészek. Az érzelmeiben végbemenő változás és az ezekről történő jelzések a lelkész felé szintén pozitív korrelációt jeleznek 0,38-as értékkel, de a visszajelzésekre utaló 3,44-es átlag alacsonyabb mértéke lehet a kötelező távolságtartás, a digitális eszközök használatának nehézsége vagy az a kapcsolatokban hirtelen bekövetkező magányhelyzet, amit a karantén okozott. De minden nehézség ellenére a félelmekről és aggodalmakról a lelkész felé történő visszajelzések, az átlagnál magasabb értéket mutató válaszok a kommunikáció megvalósulását, a közösségi érzés és az információáramlás biztosítását jelzik. A megváltozott érzelmi állapot és ennek lehetséges hatása a megértőbbé és segítőkészebbé válásra 0,28-as pozitív korrelációs együttthatót mutat, és jelzés is lehet arra, hogy a pandémia első hullámában az egészségügyi dolgozókkal és pedagógusokkal való együttérzés milyen meghatározó volt.

Kapcsolatteremtés és kommunikáció

A 21. század Magyarországon diaszpóraegyháznak lenni azt is jelenti, hogy a csökkenő egyháztagság veszélyével is számolni kell. Bár a Magyarországi Evangélikus Egyház a diakóniai és az oktatási intézmények számát tekintve nagyfokú fejlődésen ment keresztül, és ehhez missziói növekedést is remél, de az egyháztól eltávolodók eléréséhez így is folyamatos erőfeszítésekre és új missziói projektekre van szükség. A kötelező távolságtartás következményei a missziós törekvésekre bizonyára nehéz hatással lesznek a közeljövőben. A kapcsolatteremtés és kommunikáció területe ebből a szempontból rámutathat arra, hogy a kommunikáció, a kapcsolati tőke, az online médiahasználat és a digitális elérés mennyire tudja segíteni az ígehirdetést abban, hogy eljusson az eddigi és az új hallgatókhoz is.

A 3. táblázat eredményei között a lelkészek kapcsolati tőkéjére vonatkozó kérdés 4-es átlageredményt hozott, ami megerősíti, hogy a lelkészek milyen közösségépítő és vezetői szerepet játszanak a gyülekezetükben és a tágabb közösségekben. A megváltozott helyzetben a kapcsolati tőke és az online platformok használata az evangélium hirdetésére a járvány idején egy új jelenségre hívja fel a figyelmet. Nem csupán az egyház „lokalizációja” változott meg, de a személyes határok is átjárhatóbbakká váltak a lelkészek és az egyháztagok esetében is. Hívhatjuk ezt „nappaliszoba-ígehirdetés tapasztalatnak”. A közösségi oldalak váltak Isten ígéjének csatornájává, és nem csupán kiegészítő jelleggel, ahogyan azt a 2016-ban született tanulmány javasolta (POWERY 2016, 223.

o.), hanem fő közösségi területté váltak. Vasárnaponként egyre több online ígehirdetést követhetünk, és még hét közben is történnek a közösségi oldalakon bejelentkezések lelkészektől, hogy csatlakozzunk hozzájuk a nappali szobájukból közvetített áhítatokra, amelyekhez mi is a nappali szobánkból csatlakozhatunk. Még a helyi és országos szintű média-csatornák is nagyobb hajlandóságot mutatnak istentisztelet és egyházi programok közvetítésére. A kapcsolati tőke mobilizálása mutatja, hogy mennyi lelkész osztja meg személyes oldalain is az istentiszteleti és ígehirdetési felvételeket, lehetővé téve azt, hogy a szolgálati és személyes életünk mélyebb szinteken lehessen hatásra egymással.

3. táblázat. Kapcsolatteremtés és kommunikáció

Kapcsolatteremtés és kommunikáció	Átlag	Szórás
Sor került online kapcsolatteremtésre a gyülekezettől távoliakkal is.	3,83	1,02
Segítség volt számomra, hogy sok embert ismerek.	4	1,07
Éltem a közösségi médiafelületek adta lehetőségekkel.	4,24	0,94
A gyülekezetben vannak, akik számára a digitális eszközök elérése korlátozott.	2,98	1,03

A digitális eszközökhöz és így az online istentiszteletekhez és ígehirdetésekhöz való hozzáférés nem tekinthető minden helyzetben magától értődnék. 26 lelkész jelezte (a közepesen értéktől a teljes mértékben értékig), hogy nincs mindenkinek ilyen elérési lehetősége. Ezért különösen is nagy szükség van a lelkészi kreativitásra, hogy azokat is elérjük, akik számára az online térben való részvétel nem adott. Erre a lelkészek a nyitott kérdésekben adott válaszaikban is kitértek, jelezvén, hogy készülnek nyomtatott ígehirdetésekkal vagy ígéslapokkal, amelyek jelzik a gyülekezeti tagok felé, hogy nem feledkeztek el róluk: „A híveink bátorítása, biztatása, vigasztalása fontos szolgálat volt ebben a nehéz helyzetben. A különböző kapcsolattartás, például telefonon érdeklődés, biztatás nagy jelentőséggel bírt. A karanténos első istentisztelet előtt én el voltam foglalva a különböző biztonsági előírásoknak való »eleget tevéssel«, miközben férjemnek eszébe jutott, hogy vigyünk mindenkinek egy bátorító ígéslapot. Ez nagyon jó ötlet volt, és sokat jelentett testvéreink számára az íge, amelyet még hazavihettek magukkal. Ezek jó, erősítő megtapasztalások voltak mindannyiunk számára!”

Az ígehirdetésre való készülés

Az ígehirdetésre való készüléssel kapcsolatos kérdésekre adott válaszokban nagyobb eltérést kapunk a kapott adatok között. A 3. táblázatban az első kérdésre adott válaszok 1,49-es szórási eredménye a lelkészek ígehirdetési készülésre szánt idejében többféle megoldási módra utal. A nyitott kérdések válaszaiban többen jelezték, hogy mennyivel több

idejüket elvette a digitális technikára való áttérés és annak megtanulása. Felmerült az a kérdés is, vajon volt-e a lelkésznek segítőtje ebben a folyamatban, és megtapasztalta-e a lelkész azt, hogy a gyülekezet is vállalta a digitális eszközök biztosításának és a közvetítéseknek a felelősségét.

Hasonlóképpen megoszlottak az eredmények a felhasznált segédanyagokkal kapcsolatban is. Az Evangélikus Hit Tudományi Egyetem a karantén kezdetén heti rendszerességű exegetikai és homiletikai előkészítő anyagokkal kezdett el segíteni a lelkészeknek. (Ez a szolgáltatás azóta is folyamatos.) A szórás eredménye (1,35) mutatja, hogy ezt a segédanyagot még nem használják széles körben a lelkészek.

A kérdőív különösen is izgalmas részei azok a válaszok, amelyek a digitális technika alkalmazásának hatását vizsgálták a lelkészek igehirdetői szolgálatában. A 3,49-es átlagérték és az 1,92-es szórás érték mutatja, hogy jelentős változásokat észleltek a lelkészek ezen a területen. A szöveges válaszok ezt tovább részletezik, és egy növekvő tudatosságot jeleznek a szükségszerű változások terén. Ezek a változások az igehirdetés új formái felé mutatnak, tartalomban, stílusban és kommunikációs jellegben egyaránt. Arra a kérdésre, hogy kapnak-e a lelkészek visszajelzést az új formákkal kapcsolatban, egy viszonylagosan magasabb érték, 3,78-as átlag érkezett.

4. táblázat. Az igehirdetésre való készülés

Az igehirdetésre való készülés	Átlag	Szórás
Több időm volt az igehirdetésre való készülésre.	3,34	1,49
Segítséget jelentett az EHE előkészítő anyaga.	3,41	1,35
A digitális technika változást hozott igehirdetői szolgálatomba.	3,49	0,92
Érkezett az új formákkal kapcsolatban visszajelzés a gyülekezet részéről.	3,78	0,82

Az igehirdetésre való készülés területén két korrelációt vizsgáltunk. Egyik az igehirdetésre való készülés idejét és az igehirdetői szolgálatban bekövetkező változások közötti együttjárást vizsgálta. A korrelációs együttható 0,25-ös értéke enyhén pozitív együttjárást mutat, ami utalni tud arra, hogy a több felkészülésre jutó idő egyben változást is jelent a készülés módszertanában. A digitális technológiának tulajdonítható változások és a gyülekezettől érkező visszajelzések korrelációjának 0,44-es értéke és az ezzel kapcsolatos 3,78-as átlagérték azt mutatja, hogy a lelkészekhez érkeztek visszajelzések, és érezhetik, hogy erőfeszítéseik Isten igéjének hirdetésére nem üres térbe érkeztek, hanem hatást gyakoroltak az igehallgatókra.

Karantén- és krízishelyzet

Az egész világon hatalmas energiák kerülnek mozgósításra, hogy megállítható legyen a COVID-19 vírus terjedése. A létbizonytalanság megtapasztalása új valósággá vált

mindannyiunk számára, akik valamennyire békés körülmények között éltük az életünket. A járvány veszélyezteteti a családok megélhetését, idős emberek számára fizikai és érzelmi instabilitást jelenthet, és a fiatal generációk egy egészen más módon fogják a jövőbe vetett reménységüket megfogalmazni. Az evangélikus istentiszteleti alkalmakon részt vevők számára ez a tapasztalat a lelkészi válaszok szerint 3,12-es átlagértékkel van jelen. A kérdőív rákérdezett arra, ez az új tapasztalat mennyiben változtatott a gyülekezeti tagok diakóniai elkötelezettségén. Erre 3,1-es átlagú, közepesen erős elköteleződési érték rajzolódott ki.

5. táblázat. Karantén- és krízishelyzet

Karantén- és krízishelyzet	Átlag	Szórás
Az igehallgatók között nőtt a létbizonytalanságot megtapasztalók száma.	3,12	1,05
Erősödött a gyülekezet diakóniai elkötelezettsége.	3,09	1,04

Az igehirdetések teológiai fókusza

Az igehirdető soha nem vonhatja ki magát az alól, hogy ne teljes személyiséggel vegyen részt abban, amit Isten elvégezni tervez. Ennek a kitettségnek a sebezhetőségét abban a reményben vállalja fel a lelkész, hogy Isten gyógyító ereje mindenki számára megtapasztalható lesz, aki az igehirdetési eseménynek a részesévé válik. Az igehirdető önkéntes egzisztenciális részvétele az ige hirdetésében folyamatos figyelmet és önreflexiót igényel. Az igehirdetések teológiai fókuszára vonatkozó kérdések követik a lelkész képzeletbeli ösvényének útját, amely a személyes kérdésektől indul el, és magában foglalja mindazok fájalmát és álmait, akikkel együtt fordul az igehirdető Isten felé. Az út a személyes szinttel kezdődik, ahol a karanténhelyzetben megjelenhet a lelkész számára is lehetséges és érezhető létbizonytalanság. A kérdésre adott válaszok (6. táblázat) a tapasztalatok széles spektrumára utalnak (1,17 szórásérték), de többségükben a középső értékeket tükrözik (3,15 átlagérték).

6. táblázat. Az igehirdetések teológiai fókusza

Az igehirdetések teológiai fókusza	Átlag	Szórás
Számomra is új megvilágításba kerültek emberi életünk nagy kérdései.	3,15	1,17
Felerősödött a kontextuális helyzetre való reagálás szükségessége.	3,61	1,09
Felértékelődött a hagyományokhoz, az evangélikus örökséghez való ragaszkodás.	3,07	1,19
Az egyházi év liturgiai íve és az új tapasztalatok kiegészítették egymást.	3,88	0,67
A hivatás kérdése (egészségügyi, pedagógusi stb.) előkerült igehirdetéseimben.	3,22	1,15
A vírushelyzet okozta félelem előkerült az igehirdetéseimben.	3,78	0,96

A kontextualításra és a hagyományra, az evangélikus örökségre irányuló kérdések a lelkeszi adaptivitásról adnak élénk képet. A karantén idején a kontextualítás kérdésének felértékelődése 3,61-es átlagértéket mutat, ami magasabb az evangélikus teológiai örökség felértékelődésének 3,07-es átlagértéket mutató kérdésénél. A Magyarországi Evangélikus Egyház tudatosan ápolja reformációi hagyományait, a lutheri teológiai és történelmi örökséget. A kontextualításhoz való erősebb odafordulás a jelen aktuális és nyomasztó kérdéseinek előtérbe kerülésével és a lelkeszek erősödő érzékenységgel és empátiájával magyarázható, amellyel odafordulnak a járványhelyzetet elszenvedő emberek és közösségek felé. Mindezt hangsúlyozzák a nyitott kérdésekre adott válaszok is:

„Egyszerűbb volt figyelni arra, hogy a megszólítottak milyen élethelyzetben vannak, mert valahogy mindenkit érintett a karantén.”

„Krisztus testi szenvedésének az abszolút átértékelése és a szenvedése utáni megszabadulás, megtisztulás, feltámadás hirdetése az emberek számára hirtelen kontextus lett. Most mi is szenvedünk. Mitől szabadít ez meg minket? Mire támadunk fel? stb. Ezek a témák sokszor előkerültek a prédikációkban.”

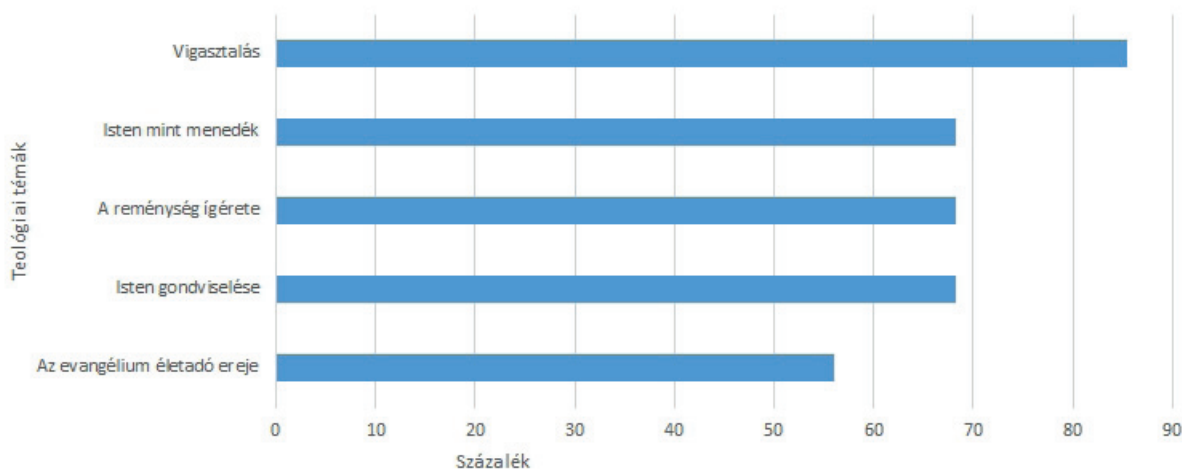
Az evangélium megértésének, megélésének és megérzésének perspektívaváltása volt felfedezhető sokak számára a karantén alatti böjti és húsvéti időszakban. Hogyan éltek meg ezt a lelkeszek az egyházi év liturgiai ívének és a je-

len tapasztalatainak fényében? Az a hirtelen veszély, amelyet a vírus megjelenése hozott az életünkbe, más megvilágításba helyezheti az igehirdetések üzenetét, és ezeknek az üzeneteknek a befogadását is. Látjuk-e azt, hogy a valóság egy új szinten kapcsolódik Isten igéjéhez, és az egyházi év aktualitása emberi tapasztalatunkra sokkal érzékenyebben mutat rá? A karantén tapasztalatai és a liturgia egymást kiegészítő valósága a válaszokban 3,88-as átlaggal jelent meg. A korrelációs mérések esetében a kontextualítás felértékelődése enyhén pozitív hatást mutat a személyes egzisztenciális kérdésekkel (0,19), az evangélikus örökség értékelésével (0,19), és erősebb pozitív értéket a liturgiai és karanténtapasztalatok egymást kiegészítő hatásával (0,27).

A vírushelyzet okozta félelem kérdése magasabb, 3,78-as átlagértéket kapott a válaszok alapján. Mindemellett a félelem mint igehirdetési téma csak a hatodik helyen szerepel megjelölt témák sorában. A Magyarországi Evangélikus Egyház perikóparendet használ az igehirdetési textusok kijelölésére, de ha a lelkeszek egy-egy esetben indokoltan érzik, változtathatnak a textusokon. A kérdőív ennek mértékére nem kérdezt rá, de az öt leggyakrabban említett teológiai téma – vigasztalás, Isten mint menedék, a reménység ígérete, Isten gondviselése, az evangélium életadó ereje – információt ad arról, hogy Isten igéje és a kontextus találkozásakor milyen teológiai témák kaptak hangsúlyt az elhangzott igehirdetésekből (1. diagram).

1. diagram. Az igehirdetések teológiai fókuszusa a karantén idején

Az öt leggyakrabban említett teológiai téma a karantén igehirdetéseiben

A nyitott kérdésekben megfogalmazott tapasztalatok és javaslatok

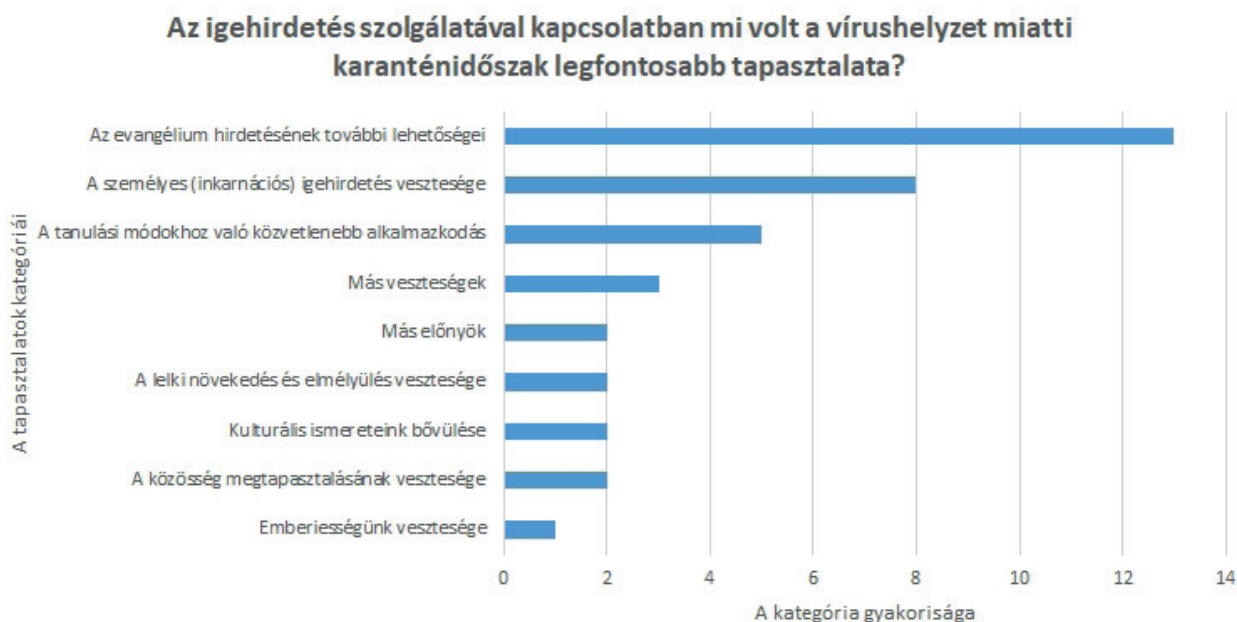
„A gyülekezet is megértette: van lelki élet a templom falain kívül is.” Egy lelkeszünk vallomása jelzi, mennyire fontos megértenünk, hogy mint egyház is egy új valóságban, új körülmények között élünk, és a járvány félelme és krízise nem a vég, hanem reménység szerint egy perspektívaváltás és új

kihívások elfogadása. Ezekben az időkben az igehirdetés „védjeggyé” válik, az egyház egyik legfontosabb szolgálatává, mert az emberek egyértelműen felismerik az igehirdetés-eseményt. Ezért kihívás végigkövetni az igehirdetés formálódását a homiletikai képzés szempontjából is. A lelkeszi válaszok gazdag és mély tartalma rámutat arra, milyen sok gondolat és tapasztalattal gazdagodunk, amikor rá szeretnénk mutatni a változásokból fakadó homiletikai novumra. Bizonyára nem

fogunk tudni minden tapasztalatot azonnal a tanulási folyamat részévé tenni, de abból, hogy milyen gyorsan tudtunk reagálni a változásokra az igehirdetések terén is, leszűrhetjük a tapasztalatokat a homiletikai képzés területén is.

A lelkészek karantén alatti igehirdetői szolgálatának változásai Powery veszteségekről és nyereségekről alkotott fogalmaival összevetve rámutatnak arra a reménységre, ami még krízisidőkben sem hagyja el az embert. Az evangélium hirdetésének lehetősége volt a karantén idején is a lelkészek legerősebb tapasztalata és reménysége. A 2. *diagram* eredményei Powery fogalmainak gyakoriságát jelzik a lelkészi válaszok alapján. Néhány lelkész számára az új veszteség azt a nehézséget jelentette, amivel számukra rendkívül nehéz volt az első időkben a közvetítések technikai hátterét megoldani. Többen úgy érezték, hogy a vírustól el is kell távolodni, és új nyereségnek, új lehetőségnek látták, hogy felismerjük, nem csupán a járvány az a kontextus, amelyben élünk.

2. diagram. A karantén-igehirdetések legfontosabb tapasztalatai

detésekre van szükségünk, az igehirdetések szerkezetének fejlesztésére, részletesebb kontextualításra és annak elsajátítására, hogyan lesznek igehirdetéseink „kamerakészek”. A következőképpen foglalja össze egy lelkész a tapasztalatait: „Az első, hogy a digitális minden esetben kevésbé spontán, sokkal kevesebb benne az improvizatív elem (amely csak alapos készüléssel működik, mint a muzikusoknál), a kamerába nézve több fantázia kell hozzá, hogy »lássam«, akikkel beszélek. Tartalmi szempontból alapvetően nem különbözik, hiszen evangéliumot kell hirdetni mindkét esetben, de a kontextus mégis formálja, aktualizálja a mondanivalót. Nálam mindenképpen hangsúlyosabban jelent meg a lelki gondozó jelleg, ami egyébként kevésbé jellemző.”

A 3. *diagram* kategóriái, illetve mintakódjai a tartalom-elemzés szerint a legnagyobb válaszadási gyakoriság alapján születtek a következő kérdések vizsgálatakor: 1. Milyen három lényeges különbséget lát a hagyományos igehirdetés és a digitálisan közvetített igehirdetés tartalma és formája között? 2. A karanténidőszak alatt szerzett tapasztalatából mit visz tovább a normál istentiszteleti igehirdetéseibe? 3. A karanténidőszak alatt az igehirdetéseiben miben változtak a leginkább? Fogalmazzon meg ezek közül hármat.

A válaszok leggyakrabban azt fogalmazták meg, mennyire átalakította a digitális média az igehirdetés formáját, és milyen hatással volt az igehirdetésre való készülés minőségére. A megváltozott körülmények egyik legfontosabb nyeresége az egyháztól távoliak vagy a gyülekezetben nem aktívak elérése volt. A változások között a lelkészek beszámoltak arról is, hogyan tudtak alaposabb exegézissel készülni az igehirdetésekre. Fontos felfedezés volt, hogy rövidebb igehir-

Az elmúlt hónapok tapasztalatai alapján arra kérdeztünk rá, a lelkészek milyen tanácsokat adnának a most lelkészi szolgálatra készülőknek (4. *diagram*). A tartomelemzést követő induktív kódcsoportosítás alapján azt láttuk, erős evangélikus tanúságtétel bontakozik ki az igehirdetés Krisztus-központúságával kapcsolatban. Ezt a hitvallást egy válaszadó így fogalmazta meg: „Első lépésként keressék Isten országát a saját életükben. Keressék Isten válaszait a saját életkérdéseikre. Keressék, hogyan és mikor szólal meg szívükben a Jézus Krisztusról szóló örömhír. Ezeket a pillanatokot kell megragadni, mert valószínűleg erre van szüksége másoknak is, és ezt kell továbbadniuk.” Ezt a tanácsot fejt ki az a válaszadó is, aki felhívja a figyelmet arra,

hogy Krisztus van fókuszban a járvány idején is: „El kell kerülni azt a csapdát, hogy az ember újra és újra a vírusról prédikáljon: nekünk Krisztusról kell tanúskodnunk.”

A kontextuális megismerés – mint a digitális technológia, tanulási módokhoz való alkalmazkodás, kulturális ismereteink bővülése – támogathatja Isten üdvözítő üze-

3. diagram. Változások a karantén alatti igehirdetésekből

netének hirdetését, és segítheti az igehirdetőt abban, hogy még nagyobb érzékenységgel és megértéssel forduljon azok felé, akiknek az evangélium üzenetét hirdeti. Az igehirdetés nem választható el az igehirdető személyétől, így a személyes hitreflexió is fontos eszköz az igehirdető vándorútján, amelyet szükséges hogy támogasson az önreflexió és a személyes jóllét biztosítása (SANCKEN 2020).

Az igehirdetői szolgálatra felkészítő egyetemi képzésre vonatkozó lelkészi javaslatok túlnyomó részben a digitális kompetenciák szükséges fejlesztéséről szólnak (5. diagram). A kontextuális kommunikációs formák az igehirdetés megújulásához vezetnek, és annak a felismeréséhez, hogy a hallgatók felé történő kapcsolódás nagyobb rugalmassággal történjen meg: „Minél többet tanulni a mai ember gondolkodásmódjáról, a társadalomról és az erre reflektáló modern teológiáról.” Az interdiszciplinaritásnak, a különböző tudományágak egymásra hatásának nagy szerepe lehet ebben a folyamatban, és elvezethet az igehirdetések kontextuálisabbá válásához és egy újfajta homiletikai frissességhez, ami változatlanul a Krisztus-központúságon alapul.

Összefoglaló gondolatok

Milyen kép tárul elénk ebből a kutatásból, amely a személyes és társadalmi jövőképpünket is megváltoztató COVID-19 vírus megjelenése és az igehirdetésre gyakorolt hatása hívott elő? A következő két témával foglaljuk össze a kutatási eredményeket.

Az új igehirdetés megszületése és missziós jelentősége

A karanténidőszak átalakította gyülekezeteink istentiszteleti életét, és hiányként éljük meg a liturgia, az éneklés, az úrvacsora és az istentiszteleti közösség megváltozását. Ami ebben az új helyzetben istentiszteleteinken a legkevésbé változott, az magának az igehirdetésnek a jelenléte. A karanténhelyzetre születő homiletikai önreflexió mindemellett sok lelkészt arra a felismerésre vezetett, hogy az igehirdetésre való készülés módja és maguk az igehirdetések is sokat változtak a karantén alatt.

A korábbi egyházi élethez képest nagy változást hozott az online is elérhető istentiszteletek és igehirdetési alkalmak által megszólított egyháztól távoliak vagy kevésbé aktív tagok bekapcsolódása. Annak ellenére, hogy a kötelező távolságtartás és a járvány veszélyei nagyon hirtelen hoztak olyan változásokat, amelyekre nem lehetett felkészülni, mégis elmondható, hogy a lelkészek kreativitása és adaptivitása igen magas szintet ért el az istentiszteletek és az igehirdetések terén is. Ezek a homiletikai jellegű változások jelzik, hogy ezt az újonnan kiformálódó igehirdetést tartalmilag és formailag is érdemes a homiletikai képzésnek is vizsgálnia, követnie és értékelnie.

Digitális kompetenciák

A karanténhelyzetben nem volt többé kétséges, hogy a digitális formában megjelenő igehirdetés elkerülhetetlen valósággá vált. Az igehirdetés mind személyes, mind digitális kompetenciáinak oktatása képessé teszi a lelkészeket arra,

4. diagram. Homiletikai javaslatok az igehirdetési szolgálatra készülőknek

5. diagram. Javaslatok a homiletikai képzéshez

hogy az evangéliumot szélesebb körben is hirdethessék. Az egyház számára eljött az idő, hogy a társadalom kulturális ismereteit a digitális megoldások területén szorosabban kövesse. Olyan eszközöket használhatunk, melyek segítik alapvető elhívásunkat: a Jézus Krisztusról szóló bizonyosságtételt. A kompetenciáinkat fogja gazdagítani, ha a változások során alkalmazkodni tudó, kreatív és megértő attitűddel fordulunk afelé, mire figyelnek, hogyan tanulnak, és hogyan alkotják meg életük értelmét az emberek. Egy lelkészünk

hangsúlyosan hívta fel arra a figyelmet, hogy éljünk továbbra is az online istentiszteleti közvetítések lehetőségével.

A járvány rendkívül nehéz körülmények közé szorította az egész világot, de Isten nem hagy bennünket egyedül küzdeni a nehézségekkel. Ézsaiás próféta üzenete erősítse meg az igehirdetőket, hogy ne veszítsék el az Isten ígéjébe vetett reménységüket még a karanténidőszakban sem: „*Ilyen lesz az én ígém is, amely számból kijön: nem tér vissza hozzám üresen, hanem véghezviszi, amit akarok, eléri célját, amiért küldtem.*” (Ézs 55,11)

Felhasznált irodalom

- ELLIOTT, Victoria 2018. Thinking about the Coding Process in Qualitative Data Analysis. *The Qualitative Report*, 23/11. 2850–2861. Web: <https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol23/iss11/14>.
- HOEZEE, Scott 2020. *The Challenges of Preaching During this Time of Quarantine and Pandemic*. (2020) Videóbeszélgetés. <https://cep.calvinseminary.edu/covid-19/>.
- LANGE, Dirk G. 2020. Digital Worship and Sacramental Life in a Time of Pandemic. *Lutheran World*, <https://www.lutheranworld.org/blog/digital-worship-and-sacramental-life-time-pandemic>.
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes – LUKÁCS Máté András 2019. „Minden más élesben...”. In: *Kompetencia és implementáció. Diplomás pályakövető rendszer az Evangélikus Hittudományi Egyetemen*. Szerk. Orosz Gábor Viktor. Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest. 11–29. o.
- POWER, Luke A. 2016. Preaching and Technology. In: *Ways of the Word. Learning to Preach for Your Time and Place*. Szerk. Sally A. Brown – Luke A. Powery. Fortress Press, Minneapolis. 209–234.
- SANCKEN, Joni S. 2020. *Preaching in the Midst of a Global Pandemic*. <https://united.edu/preaching-in-the-midst-of-a-global-pandemic/>. (Letöltés: 2020. október 25.)
- SWINTON, John – MOWAT, Harriet 2013. *Practical Theology and Qualitative Research*. SCM Press, London.

FIGYELŐ

REFLEXIÓK ◀

Teológiai reflexiók – a 2020. első félévi járványhelyzet egyházi vonatkozásairól

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak gondolatai a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériumának 2020. szeptemberi 24-i ülésére – 2. rész

Textusválasztás és -használat a járványhelyzet idején

■ SEBEN GLÓRIA – MOLNÁR LILLA

Az evangélikus gyülekezeti és iskolalelkészek a 2020. március közepétől bevezetett szigorítások nyomán online alkalmakat tartottak közösségeik számára. Ezek e-mailes levelezőlistákon, Facebook-oldalakon, gyülekezeti, iskolai honlapokon és egyéb közösségimédia-platformokon voltak elérhetőek. Egyes lelkészek, közösségek az élő közvetítést (streamelést) választották, például Bartha István Ballassagyarmaton, míg a legtöbben előre felvett/megvágott felvételeket közvetítettek. Béren Thuránszky István stációs istentiszteleteket tartott a faluban, amelyet az emberek az útszélről vagy kapualjakból hallgattak. Az istentisztelet rövid

igeolvasást és éneklést jelentett, az igehirdetést kinyomtatva adta át az embereknek. Az alapigék választása a perikópa-rendet követte. A kaposvári evangélikus gyülekezet online istentisztelet-közvetítései nem a karantén ideje alatt kezdődtek, a gyülekezet YouTube-csatornáján már bő egy éve nyomon lehet követni a streamelt vasárnapi igehirdetéseket.

Az alábbi áttekintés nem reprezentatív. Leginkább a fókuszunkban, ismeretségi körünkben lévő gyülekezetek, lelkészek alkalmairól tudunk beszámolni. Több gyülekezet saját YouTube-csatornával rendelkezik, ahol a videók sorra megtekinthetők. Ezeket a felvételeket a Facebook-oldalakon

és gyülekezeti levelezőlistákon is elérhetővé teszik, tapasztalat szerint így jutva a legszelebb eléréshez, nézettséghez.

Az igeválasztás leginkább a lezárások ideje (március közepe – május közepe/vége) alatt mutathat figyelemfelkeltő eltéréseket.

Az igei alkalmak az alábbi csoportokba sorolhatók, melyek természetüknél fogva befolyásolják, meghatározzák az igeválasztást:

1. Vasárnapi és nagyünnepi (nagyhét, húsvét, pünkösd), Pröhle- vagy új liturgiát követő (rövidített rendű) gyülekezeti istentiszteletek – az igeválasztás a perikóparendet követi, de rendre igyekszik megtalálni benne a nyilvánvaló aktualitást, a járványhelyzetre és annak következményeire, a bezártságra, félelemre, bizonytalanságra való reflektálást. Ez azonban általánosságban véve mégsem uralja, tematizálja a vasárnapi igehirdetéseket, istentiszteleteket.

2. Tematikus istentiszteleti sorozat: például a kaposvári evangélikus gyülekezet „kihívása” (csütörtök és vasárnap) János levelei alapján húsvéttól pünkösdig.

3. Hétközi áhítatok: például szegedi evangélikus gyülekezet – hetente, az *Útmutató* valamelyik igeszakasza alapján képes meditáció (igeolvasás és magyarázat), reflektálva a rendkívüli helyzetre, aktuális, világméretű problémákra.

4. Napi rövid áhítatok az *Útmutató* szerint, például Sopron, Mezőberény I. kerület. A Deák téri gyülekezet YouTube-csatornáján bőséges istentiszteleti, áhítatos, gybk-s és zenei anyag található. A napi áhítatok vagy az *Útmutató* alapján készültek, vagy szabad igeválasztással, amely erősen a járványhelyzetre és kihívásaira, az abból fakadó érzésekre fókuszált.¹

5. Egyes korosztályok számára szóló alternatív gyülekezeti istentiszteletek:

a) Gyermek-istentisztelet: Kelenföld: húsvéti Lego-istentisztelet (feltámadástörténet); anyák napi gyermek-istentisztelet (Jézus élete, családja); pünkösd-i gyermek-istentisztelet (a Szentlélek kiáradása). Deák tér: húsvéti gyermek-istentisztelet (Márk feltámadástörténete), gyermekbiblikör: Nóé a karanténban, teremtéstörténet, anyák napja, Dániel és az oroszlánok, Eszter története, pünkösd, az etióp kincstárnok...

b) Ifjúsági istentisztelet – Budahegyvidék: a perikóparendet követte.

6. EHE-áhítatok (teológusok és egyetemi oktatók): Az Evangélikus Hittudományi Egyetem reggeli és esti áhítatain az igehirdetők, oktatók és hallgatók hagyományosan maguk választják igehirdetésük alapigéit. A karanténidőszakban is folytatódtak az EHE-közösség áhítatai online. Az igeválasztások, különösen az elején, reflektáltak a járványhelyzetre és a karanténra. Ez a tematika azonban nem ural-

ta a március-májusi áhítatokat. Ha az igeválasztásban nem is, de az igehirdetésben rendre megfogalmazódott a bátorítás, a reménység, a kitartásra buzdítás, a közös tapasztalat.²

7. Alkalmak bentlakásos közösségekben: például időotthon – Varga Diána Mórról online istentiszteleteket küldött az otthon lakói számára, a perikóparendet követte (ilusztrációkkal, videórészletekkel).

8. Iskolalelkészek áhítatai: Novotny Dániel, Aszód: képes meditációk, víz, vihar (bizalom); virágvasárnap témákkal.³ Csepregi András, Fasor: *Üzenet a Fasorból* (YouTube-csatorna): Jézus a tengeren jár (Mt 14); Zsolt 139 (önvizsgálat, böjt); Mt 21,9 (virágvasárnap, ünnep); Mk 16 (húsvét, feltámadás, félelem); ApCsel 5 (első keresztyének, fehérvasárnap, fehér ruha, tanítványok elfogatása); 5Móz 32,4b (Isten hűsége, ballagás, érettségi). Simon Attila, Sopron: János evangéliuma – lectio continua. Hegedűs Attila, Sopron: tematikus sorozat, például le nem fordított kifejezések a Bibliában.

9. Tematikus sorozatok napi bejelentkezéssel Facebookon, emailben. Jób könyve – Kelenföld; János evangéliuma – Kaposvár. Jób könyvének esetében nagyon egyértelmű a választás. A járvány miatt kialakult félelem, bizonytalanság, a betegségben megtapasztalt szenvedés és a korlátozások nyomán kialakult tehetetlenség érzéseivel kapcsolódhatott az igeolvasó az ószövetségi történethez, Jób veszteségélményeihez és krízistapasztalataihoz.

10. Tematikus sorozatok heti vagy egyéb rendszerességgel

a) Gyülekezeti bibliaórák, például Budahegyvidék – követte a kijelölt tematikát.

b) Böjti áhítatok: szintén Budahegyvidék – útmutató havi igéje, reflektálva a rendkívüli helyzetre.

11. Tematikus alternatív alkalmak

a) Szélrózsa-online – *Annyi mindent hordozunk* (Ézs 53). Az egész tematika azzal a szándékkal készült, hogy reflektáljon a járványhelyzetre és a közösségekben végbe menő változásokra.

b) Tamás-mise – szabad textusválasztással dolgozik, de a csapat mindig figyeli a perikóparend igéit is, és nagyon sokszor abból választ; néha az igehirdetővel közösen történik a textus kiválasztása, máskor a csapat azt teljesen az igehirdetőre bízta. A járványhelyzetben tudatos volt az ajtó szimbolikájának használata, és a választott igék követték a húsvét–pünkösd ünnepkörének speciális dinamikáját is (a zárt ajtó mögött megjelenő Jézustól az emmausi tanítványokon át a pünkösd-i közösség nyitásáig jutottunk el).

² Pl. Dávid a járványt választja – 2Sám 24,25kk; Ragaszkodás a reménység hitvallásához – Zsid 10,19–25; A cselekvés korlátozása – 1Móz 2,8; 3,22–23; Nincs időm – Zsolt 90,12; Vágányok, azok keresztesződése, kitérők – Zsolt 121,8.

³ Úszás – Jn 21,7–8; vitorlázás – ApCsel 27,13–15; díjlovaglás – Mt 21,1–9.

¹ Pl. Hátország (fogság) – ApCsel 12,5; Az Úr oltalmában – Zsolt 27,5; A hit ugrása – Zsolt 18,30; Krízis – Róm 11,29; A mosolygó angyal – Lk 2,10; Bezárva (börtön) – 1Móz 39,21 stb.

c) Teletemplom – tematikus bejelentkezések – igei alkalmak Cantate vasárnapjától Szentháromság ünnepéig.⁴

12. Egyéb bejelentkezések

a) TikTok

Lázár Zsolt – ezek döntően nem igei alkalmak voltak, inkább egyéb rövid üzenetek.

b) YouTube

– A Pongrácz házaspár tematikus videói (#papokotthon; #vlogos; Vlográczék), témák: egy lelkész házaspár egy napja a karanténban; folyamatos evangéliumolvasás börtönben húsvétig (János); tíz kérdés a feltámadásról; Így ne olvass Bibliát!

– Kovács Viktor (EvLelkész) podcastsorozata keresztény tematikával, inkább ismeretterjesztő szándékkal

c) Balkonéneklés (igeolvasás nélkül): rendszeres, na-

pi „közös” koráléneklés ugyanazon időben, például Budapest-Kőbánya; Nagykanizsa; egyéni becsatlakozások.

Az igeválasztással kapcsolatban nagyon általánosítható elmondható, hogy a különböző alkalmak ige hirdetései igyekeztek reflektálni a krízishelyzetre, az ez által kiváltott érzésekre, tapasztalatokra. Ez helyenként konkretizálódik az igeválasztásban, de nem válik nagyon didaktikussá. Az üzenetek megfogalmazásában nagy hangsúlyt kap az Istenben való bizalom, a buzdítás a reménységre és a felhívás az egymásra való figyelésre, valamint arra, hogy a karanténidőszak rávilágít a közös sorsra és felelősségre, és az egyik nagy lehetősége a számvetés, az Istennel és emberekkel meglévő kapcsolataink megvizsgálása egyaránt. Ez a megállás lehetőséget ad a „hogyan tovább?” kérdésnek átgondolására is, amin múlik mindannyiunk jövője.

A beszámoló írásakor már újra aktuális lehet egy ilyen vizsgálat, amely feltételezhetően kimutatná, hogy napjainkat, gondolatainkat leginkább a bizonytalanság határozza meg. És hogy ebben a napról napra változó, ingató helyzetben a keresztény ember egyetlen alapvetése a Krisztusban nekünk adott isteni ígéret: „...veletek vagyok minden napon a világ végezetéig.”

⁴ Cantate – Jn 16,12–13 (a kötelező lekciónál); Rogate – Jn 16,23–24 (kötelező lekciónál); mennybemenetel – Mk 16,15 (a kötelező lekciónál); Exaudi – Jn 12,32 (szabad választás); pünkösöd – Jn 14,18–20 (az aznapi textusból); pünkösöd 2. napja – Jn 6,44–47 (az aznapi textusból); Szentháromság ünnepe – Lk 10,21–22 (aznapi textus).

Hitoktatás a járványveszély idején

■ BALOGNÉ VINCZE KATALIN

A hitoktatás és a valláspedagógiai reflexió sajátos körülményei

A hitoktatás kereteit állami (és iskolai) rendelkezések jelelték ki a járványidőszakban is. Ám ezek többnyire csak a digitális munkarend tényére vonatkoztak, a legtöbb helyen a hitoktató maga kellett hogy kiválassza és alkalmazza a számára és a hitoktatásban részt vevők számára elérhető legmegfelelőbb platformot avagy platformokat és módszereket.

A hitoktatás tartalmi kérdéseinek meglévő egyházi (tantervi) előírásain és évek során kialakított stabil szakmai háttérén túl (pl. hitoktatási honlap anyagai, továbbképzések tanszéki honlapon is elérhető anyagai, publikációk a *Lelkipásztorban*, az *Evangélikus.hu*-n, számos más – többnyire digitálisan szintén elérhető – szakmai folyóiratban) az Evangélikus Hittudományi Egyetem Valláspedagógiai Tanszéke igyekezett a lehető leghamarabb hathatós segítséget nyújtani a távoktatásra való áttérésben. A távolról történő oktatás kihirdetésekor a meghirdetett hitoktatói továbbképzést azonnal átszervezte egy héten belül, márc. 20–21-én továbbképzést tartottunk *Hittanórák távoktatásban*

címmel,¹ több mint harminc hitoktató és lelkész részvételével, a továbbképzés anyagait elérhetővé téve minden hitoktatással foglalkozó kolléga számára. Egy másik Google Drive-mappában pedig hitoktató és lelkész kollégák közreműködésével is gyűltek a közzétett anyagok. A tanszék oktatóinak vezetésével megvalósult rendszeres online Vallped Café alkalmak szakmai reflexiók, hivatásgondozási és módszertani segítséget egyaránt nyújtottak a hitoktatók számára. Nemcsak a hitoktatók, de családok számára is kézzelfogható segítséget nyújtottak dr. Kodácsy-Simon Eszter és Csáky-Pallavicini Zsófia *Evangélikus.hu*-n közzétett megfontolásai.² Közben pedig Seresné dr. Busi Etelka vezetése alatt az EHE hallgatóinak bevonásával a digitális oktatást támogató „együtt tanulás” mint a hatékony segítség lehetősége is megnyílt iskolás gyermekek számára.

Úgy tűnik, hogy a magyarországi pedagógusok között különböző mértékben érződött kezdeti bizonytalanság ellenére a

¹ <https://www.evangelikus.hu/tavoktatasi-kepzes-az-ehe-szervezesben-2020>.

² <https://www.evangelikus.hu/online-hittan-egymast-segitve>; <https://www.evangelikus.hu/pszichologiai-tamogatás-kisgyerek-csaky-pallavicini>.

fent vázolt szakmai segítség háttérén akár inspirálólag is hathatott a hirtelen jött változás a hitoktatókra: az adott keretek között kreatívan, egyúttal rugalmasan, csoportra-személyre-helyzetre szabottan dolgoztak mind a módszertan, mind a tartalmi súlypontok tekintetében. Feladatuk és felelősségvállalásuk – az osztálytermi körülmények között zajló órákhoz hasonlóan – most sem korlátozódott a szorosan értett „tananyagátadásra”, hanem részét képezte a hitmegélés és a lelkipozíciózás impulzusainak, avagy terének digitális térben való kialakítása is.

Az adott és az önállóan kialakítandó lehetőségeket bizonyára nagyon sokféleképpen sikerült kihasználniuk a hitoktató kollégáknak. Ennek megvalósulásáról nem átfogó felmérés, hanem kollegiális körökben megosztott ötletek, gondolatok és visszajelzések, valamint saját hitoktatói tapasztalataim alapján jegyzem le a következő gondolatokat.

Rendelkezésre álltak tehát digitális platformok, amelyek használata tekintetében a fent említett segítségen túl érdemes volt figyelni más szakos kollégák ötleteire, valamint a diákok és szülők visszajelzéseire is. Ezek alapján igyekezhetett a hitoktató színes, a többi (olykor a tananyaggal való haladás kényszeres lehetősége bővületében főleg a fiatalabb vagy a különböző okokból kevésbé rugalmas diákok – és családjaik számára is – megterhelő) tantárgyhoz képest igény szerint akár *slow*, akár játékosabb, akár kooperatívabb, akár életközelibb utat bejárni diákjaival. Tehát a távoktatás keretei között talán még nagyobb érzékenységgel és szabadsággal is kellett hozzáfognia feladataihoz, de hogy ne jusson tévútra, igyekeznie kellett az amúgy akár könnyen egyirányúsítható kommunikáció veszélye ellenében – az új helyzetben amúgy leterhelt családoktól – visszajelzéseket is gyűjteni.

Tehát míg az online hitoktatás tananyaga és választható módjai is nagyjából adottak voltak, e látszólagosnál nagyobb és holisztikusabb felelősség hárult a hitoktatókra. Az, hogy miként sikerült a diákokat „lekötöni” – avagy inkább felszabadítani –, s hogy az alkalmazott módszerek miként támogatták a tananyag mélyebb megértését, főként pedig miként sikerült a tananyagban és az online hittanórás találkozásokban direkt és indirekt módon is közvetített üzenetet aktuálisan közvetíteni, nagymértékben függött a pedagógus kompetenciáitól, attitűdjétől, körülményektől és figyelmétől.

Impulzusok a jövőre nézve

Lock up – Look up, áll az EKD *Kirche auf gutem Grund Elf Leitsätze* című, letölthető dokumentuma fejlécén.³ Egészítsük ki: *look back*, *look forward*. Nézzünk közben dolgunk mélyére! Tanárként a tanév elején rendszerint úgyis ezt tesszük. Ami elmúlt, abból tanulva, az újat tervezve lendülünk neki az előttünk álló feladatoknak.

³ https://www.ekd.de/ekd_de/ds_doc/11_Leitsaetze_f%c3%bcr_eine_aufgeschlossene_Kirche.pdf.

Talán felmérhető – ki-ki a saját csoportjaiban is jó, ha ezt megteszi, de akár átfogó módon is vizsgálható lesz –, hogy mely módszerek – és talán tartalmak – bizonyultak vagy bizonyulnak adekvátnak, melyek kevésbé a járványveszély miatt bevezetett digitális oktatás idején.

Tavaly melegség volt a gyors átállás szükségessége. Idén már tervezhetünk is – a bizonytalanra. Bár nyilvánvaló a tananyag ismétlésének szükségessége, s a vírus fenyegetésétől tartva pedagógusokban is fokozottan él az „amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra” motivációja, mégis fontos önmagunkban és diákjainkkal együtt is megállni először egy kicsit. Együtt visszatérni az iskolába, s együtt viszsza, előre, fel és a mélybe tekinteni.

Az aktuális nemzetközi pedagógiai szakirodalom felhívja a figyelmet: a bizalom légköre megteremtésének vagy éppen elmélyítésének és az egészséges hitoktatásnak különösen is itt az ideje. E prioritás pedig még a távoktatásban elsajátított tananyag ismétlésének sürgetését is megelőzi.

Magyarországon emellett az esélyegyenlőség kérdését is megemlítiük rendszerint. Hiszen sokak számára nem volt megfelelően elérhető a digitális oktatás.

Egy német valláspedagógus, Lena Sonnenburg így mutat iránymutatást a hitoktatás tekintetében: „Itt az idő, hogy a koronavírus alatti időszak tapasztalatairól beszéljünk, feldolgozzuk, amit a diákok átéltek, de a remény motívumait is kifejtsük, hogy megerősödvé tekinthessünk a jövőbe. A hitoktatás ezzel spirituális dimenziót hoz be a képbe, s ez fontos hozzájárulása az iskolai életnek.”⁴ Gondolatmenetéhez a magyarországi helyzetben hozzáténném: a gyermekek és családjaik életéhez is.

E tekintetben érdemes megfontolni Heinrich Bedford-Strohm püspök gondolatait,⁵ aki a káosz ellenében a teremtés folyamata megélésének lehetőségére fókuszál a Covid-járványra adott reflexiójában is. Krisztológiai szempontból indul ki, amikor a mindenhatóság és a tehetetlenség kapcsolatát Isten teremtő és éltető szeretetére tekintve fejti ki.

⁴ https://www.rpi-loccum.de/institut/Nachrichten_aus_dem_RPI/Interview_Sonnenburg.

⁵ <https://zeitzeichen.net/node/8505>. „Die Allmacht und die Ohnmacht hängen eng zusammen. Die Schöpfung ist unvollendet. Sie seufzt, wie Paulus sagt. In Römer 8, 21 heißt es: „Denn auch die Schöpfung wird frei werden von der Knechtschaft der Vergänglichkeit zu der herrlichen Freiheit der Kinder Gottes.“ Das heißt, es gibt Dinge, die widersprechen dem erklärten Willen Gottes, so wie wir ihn in Jesus Christus vor uns haben. Mein Gottesbild ist ganz stark von Jesus Christus geprägt. Danach kann es nicht so sein, dass Gott, weil er meint, die Menschen mit etwas richtig Schlimmen prüfen zu müssen, auf den Tsunami knopf drückt oder das Coronavirus in die Welt hinein schleudert. Gott wirkt mit seiner schöpferischen kreativen Energie und mit seiner Liebe aber auch gegen die Widerstände, gegen das Chaos. Sein Schöpferhandeln ist ein Handeln zur Überwindung des Chaos. Von Anfang an. Und dieses Chaos ist noch nicht überwunden. Das ist etwas, was aussteht, was wir zukünftig erwarten und erhoffen dürfen und wovon ich auch überzeugt bin: Gott wird abwischen alle Tränen von ihren Augen, es wird kein Leid mehr sein, kein Schmerz, kein Geschrei mehr sein. Das ist meine Hoffnung, darauf lebe ich hin. Und das gilt auch für die Vollendung der Schöpfung.”

A tartalmi súlypontok megkeresése és a Z és alfa generációval kompatibilis módszerek (egyéni tanulási utak biztosításával, személyes és csoporttapasztalatokra építve) alkalmazásának konkrét kérdéseinek valláspedagógusok és hitoktatást végzők egyénileg és közösségekben is folyamatosan munkálkodnak. Áldozatos és közösségekben megvalósuló munka ez felemelő pillanatokkal és sok fáradtsággal. Érdemes belegondolni, hogy néhány kolléga kreativitásán és teherbíráson, önfeláldozó szolgálatvállalásán múlt, hogy mindez a – hitoktatók számára létfontosságú – segítségnyújtás megvalósulhatott. Munkájukat megbecsülni, támogatni érdemes a meglévő lehetőségek között is. Hiszen a kezdődő tanévben is együtt gondolkodik a csapat a folytatásról.

Újfajta kapcsolaterősítési lehetőség

Különös ajándék rejtezik a távoktatás során kialakult vagy elmélyült tanár–tanár, tanár–diák és tanár–szülő kapcsolatokban is. A videotelefonos órákon megismerkedtünk családokkal, már-már egymás vendégei lehettünk. Jó volna e kapcsolódásokat az offline kapcsolatmegélésben és a gyülekezeti közösségépítésben is kamatoztatni.

E tekintetben fontos kommunikációs kultúránk alakítása, fejlesztése is (akár offline, akár online) a kölcsönös megbecsülés és tapintatos odafigyelés irányában. Legyünk empátiás embertársak – amennyire sikerül –, ügyes tanárok, hiteles hitoktatók, közösségépítők!

Jövőképek a világjárvány tükrében

■ SZÜCS KINGA

Korunk jó ideje tapasztalt válságjelenségeinek értelmezése egy sor új elemmel és árnyalattal bővült a koronavírus okozta világjárvány sajátos fénytörésében. A pandémia kétségkívül felerősítette az értelmes cselekvést sokszor megbénító krízistudatot, ugyanakkor olyan új interpretációs lehetőségek előtt is utat nyitott, amelyek kreatív továbbgondolása reményt adhat a sok szempontból reménytelennek tűnő helyzetből való kilábalásra. A válság számvetésre készlet, amelyben nemcsak korábbi tetteink kerülnek mérlegre, de a jövőre irányuló reménységünk is.

Mivel az emberi ész és a technológiai fejlődés gyümölcsöző együttműködésére alapozott optimista várakozások ellenére a jelen pillanatban is a járvány kellős közepén járunk, és a láthatáron egyelőre nem tűnt fel olyan megoldás, amely egy csapásra enyhíthetne a kialakult és egyre jelentősebbé váló társadalmi és gazdasági nehézségeken, az előttünk álló jövő elemzésére vállalkozó különböző (egyházi és világi) források több, egymástól jelentősen eltérő forgatókönyv megvalósulásának lehetőségével számolnak. Az egyik, magyar nyelven ez idáig legátfogóbb szekuláris elemzés három valószínűsíthető utat mutat be (KREKÓ et al. 2020). Az egyik a nyugati civilizáció hagyományos vívmányain alapuló demokratikus fejlődés és a jóléti rendszerek kiteljesedésének optimista (bizonyos tekintetben inkább utópisztikus) útja; a másik az autoriter hibrid rezsimek, illetve a centrális kormányzás teljes kontrollja alá vont médiumok által vezérelt új biopolitika megerősödésének (erőteljesen disztópikus) lehetősége; a harmadik pedig az elhúzódó válság következtében fellépő, a politikai rendszerek és a társadalmi alrendszerek dezinteg-

rációját maga után vonó állandósult sodródás jelensége. (E kétségkívül riasztó harmadik lehetőség ugyanakkor a hosszú távon idáig ki nem próbált, új struktúrák létrejöttét is eredményezheti.)

A társadalmi távolságtartás szabályainak lazítását követő újranyitásra rendkívül átgondoltan készülő brit egyházi dokumentumok szintén három, az idézett elemzésben vázoltakkal részben rokon irányt mutatnak be, a választás azonban ebben a környezetben eszkatológiai hangsúlyokkal egészül ki.¹ A *The World Rebooted* című kiadvány szerint a következő utak állnak előttünk: vagy visszatérünk a járvány előtti normákhoz, vagy szabad utat engedünk a különböző társadalmi csoportok közti feszültségek jelentős növekedését előidéző rövidlátó politikai-gazdasági érdekek és szükségszerűségek korlátlan érvényesülésének, vagy pedig elhívásunkból és szabadságunkból fakadóan aktív formálói leszünk az előttünk álló jövőnek. A brosúra szerint a válság eddigi tapasztalataiból is kezdenek kirajzolódni egy új társadalmi értékrend körvonalai, amelyben egymáshoz és a teremtett világ egészéhez való kapcsolódásunk fontosságát és eltéphetetlenségét felismerve az „egyedül én” irányából a „mi” felé mozdulunk, nem a termelékenység, hanem maga az élet válik az értékek legfőbb mércéjévé, valamint egyre szé-

¹ A világ egyházaival által a koronavírussal kapcsolatban kibocsátott dokumentumok átfogó gyűjteményét nyújtja az Egyházak Világtanácsának honlapja: <https://oikoumene.photoshelter.com/galleries/Co0007cp7sm-NqBko/Corona-FellowshipContent>. A jövőre vonatkozó cselekvési tervek kidolgozásában különösen előremutató kiadványokkal találkozunk a Churches Together in England honlapján: https://www.cte.org.uk/Articles/578334/Home/Coronavirus/Preparing_for_the.aspx.

lesebb rétegekben erősödik meg az új világlátáson alapuló életmódváltozás sürgető igénye.²

Az ezekből a folyamatokból felfénylő eszkatológiai reménység öröme mellett fel kell készülnünk azonban arra is, hogy az előttünk álló helyzetekben eddig nem látott konkrét etikai problémákkal fogunk szembesülni. A járványügyi fejlemények könnyen vezethetnek ahhoz, hogy a közérdek (mint például a járvány terjedésének megállítása vagy a járvány eradikációja) felülírja az egyéni érdekeket, egyszersmind az egyéni szabadságjogokat is. Végig kell gondolnunk, hogy egy ilyen elmozdulás mentén milyen új fontossági sorrendek alakulnak ki és milyen értékkonfliktusokra számíthatunk, például az autonóm cselekvés tereinek milyen fokú beszűkülése az, ami még nem megy elfogadhatatlan mértékben az emberi méltóság rovására.³ Ezek a kérdések nemcsak közigazgatási jellegűek; az egyes gyülekezeteknek ugyanúgy dönteniük kell saját hitgyakorlatuk folytatásának technikai kérdéseiről többek közt az istentiszteleti terek újranyitása kapcsán (például hogy ki és milyen körülmények között vehet részt egy-egy alkalmon, illetve hogy egy-egy ilyen döntésnek kik lesznek a kedvezményezettjei vagy vesztesei).

A teológiának az újonnan felmerülő etikai kérdések mellett fokozott figyelmet kell fordítania a technológia általános térnyerésére, illetve az ezzel szoros összefüggésben – az egyház életében is egyre több téren megtapasztalható – úgynevezett poszthumán állapot jelenségeire és mindennapi életünket is közvetlenül alakító konzekvenciáira. A technikai civilizáció nem csupán az emberi testekbe integrálódik egyre nagyobb mértékben (például korábban nem látott kiborogásokat hozva létre), de az egyházban, Krisztus testében is teret követel magának. Az elmúlt hónapok során komoly teológiai párbeszéd indult az egyházi szolgálat hirtelen széles körűvé vált digitalizációja kapcsán, amely a karanténhelyzet diktálta lépéskényszer nélkül valószínűleg csak sokkal lassabban bontakozott volna ki.⁴ A hagyományokba való merészes bezárkózás jól kitaposott ösvényei az új helyzetben járhatatlannak bizonyultak, és anélkül kellett megtenni az első lépéseket, hogy ezek helyességét elméleti úton igazolni tudtuk volna. A minden jel szerint elhúzódó válsághelyzetben valószínűleg még sok ilyen improvizatív lépésre lesz szükség, ugyanakkor a változásnak felszabadító ereje is lehet: a

spontán döntések utólagos teológiai értékelése rávilágíthat arra, mi a lényeges és mi az időleges, mi az állandó és mi az elengedhető, a mulandó.⁵

Az idézett szekuláris elemzés egyik fontos erénye, hogy táblázatos formában mutatja be a járvánnyal kapcsolatos intézkedések eddig összegyűjtött jó példáit. A táblázatból jól látszik, hogy néhány állami szintű megoldást leszámítva a helyi közösségek által bevezetett szabályok és segítségnyújtási módok bizonyultak a leghatékonyabbnak és legsikeresebbnek. A járványhelyzetre a környezeti válság kapcsán sokat emlegetett reziliencia próbájaként is tekinthetünk. Az eddig mért adatokból és az eddig szerzett tapasztalatokból egyelőre annyi látszik, hogy ebben a tekintetben a nagyobb hálózatok döntéseire tudatosan reflektáló lokális megoldások teljesítenek jobban. A folyamatos megújulás szükségességét kialakulásuk óta prioritásként kezelő protestáns egyházak és gyülekezetek szervezeti felépítésükből és viszonylag nagyfokú lokális (gyülekezeti) autonómiájukból fakadóan is alkalmas alapegységei lehetnének egy rossz gyakorlatait elhagyni kívánó, igazságos és egymással szolidáris új világ kimunkálásának.

Péter első levele, amely szorongatott helyzetben, jövővényként tengődő, kísértések által megszorított gyülekezetként szólít meg bennünket, arra figyelmeztet, hogy az Isten irgalmából bennünk megszülető reménységről tanúskodnunk kell: „...*legyetek készen mindenkor számot adni mindenkinek, aki számon kéri tőletek a bennetek élő reménységét.*” (1Pt 3,15) Az aktuális járványban megtapasztalt szorongatottság elemi erővel mutat rá, hogy a „Krisztusban való jó magatartás” jobb jövőt célzó formáinak felkutatása és gyakorlatba ültetése tovább nem odázható feladatunk.

Hivatkozott művek

- KODÁCSY Tamás 2020. Az online istentiszteleten való jelenlét. *Sárospataki Füzetek*, 24. évf. 1. sz. 131–140. o.
- KREKÓ Péter – GYÓRI Lóránt – MOLNÁR Csaba – TAKÁCSY Dorka 2020. *Milyen jövő vár Európára a koronavírus után?* Political Capital – Friedrich-Ebert-Stiftung Büro Budapest, Budapest. https://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/fes_pc_koronavirus_tanulmany_20200630.pdf.

² https://www.tearfund.org/~media/files/action_resources/the_world_rebooted/2020-tearfund-the-world-rebooted-en.pdf?la=en.

³ E kérdésekben iránymutatással szolgálhat a CEC emberi jogi tematikus csoportjának állásfoglalása, lásd: <http://www.ceceurope.org/wp-content/uploads/2020/04/CEC-document-on-COVID-19-English-1.pdf>.

⁴ Az online istentiszteletek eddig felmerült teológiai kérdéseit, ill. az ezekre adott válaszokat járja körül KODÁCSY Tamás cikke (2020).

⁵ A hazaitól sok tekintetben jelentősen eltérő brit kontextusban ilyen példa az egyházi ingatlanok kérdése: az útmutatás értelmében a gyülekezeteknek az újrainyitás kapcsán érdemes átgondolniuk, szükségük van-e templomra (vagy missziós céljaiknak ugyanúgy megfelelhet egy kisebb közösségi tér is). https://urc.org.uk/images/Communications/docs/Emerging_into_the_new_normal.pdf.

Karácsony második napja (István vértanú ünnepe)

► Jn 13,34–35

Igehirdetési előkészítő

Márkajel a szeretet

Az ünnepről

Nagyünnepeink (karácsony, húsvét, pünkösd) a mai keresztény világban kétnapos ünnepek. Azért mondom, hogy „mai”, mert ez nem egészen egyértelmű, és nem is voltak a kezdettől fogva mindig kétnaposak ezek az ünnepek. Így a karácsony második napja sem eredeztethető minden egyházban a karácsonyból. Ehhez egy rövid áttekintés:

Az ortodox egyházakban ez a nap az Istenszülő Mária (Theotokosz) ünnepe, aki által Krisztus megtestesülése lehetővé vált. Egyébként valószínűleg ez a legrégebbi Mária-ünnep, az egyház Mária-tiszteletének kezdete.

A római katolikus liturgikus év sem úgy tartja számon karácsony második napját, mint önálló ünnepet. A katolikus egyházban ez a nap István, az első vértanú ünnepnapja.

Az evangélikus egyházban sem Jézus születésének a története áll a középpontban karácsony második napján, hanem az Ige testet öltése, az inkarnáció. Azonban mivel ez szorosan összefügg a születéssel, sajátosan lehetővé teszi, hogy az evangélikus tradíció a karácsonyt más szemszögből interpretáló második ünnepnappá bővítse. Az Ige egyháza ezen az ünnepnapon továbbgondolja és -értelmezi a karácsonyi evangéliumot, és ezen az ünnepen arra figyelünk, hogy mit jelent nekünk és a világnak, hogy Isten Jézusban közénk jött.

Az ünnepi gyülekezetről

Ez a nap inkább már lecsengés, amolyan afterparty, másodlagos szerepet tölt be. Kevesebben jönnek istentiszteletre, leginkább a kemény mag jelenik meg. Érdekes módon azonban – nem tudom, más gyülekezetekben is van-e ilyen – budavári gyülekezetünkben voltak/vannak tipikus másodnapi templomba járók, akik csak és kizárólag karácsony második napján tűnnek fel. És bár az advent, szenteste, karácsony első napja sorozatos szolgálataiban kissé már megfáradunk, és hajlamosabbak vagyunk mi is amolyan ráadásként könnyebben venni a második napi szolgálatunkat, várva, hogy nekünk is részünk legyen az otthoni, családi ünneplésben, éppen az előbb említettek miatt nem lazíthatunk, hanem ugyanazzal a szent felelősséggel kell készülnünk. Ennek a jó hírért szeretnénk átadni ezen a napon a gyülekezetnek.

A perikópáról és a textusról

A perikópa eredeti, jánosi szerkesztésében Jézus földi munkásságának végén van. A nagyhéten, a lábmosás után hangzik el. Jézus testamentumának tekinthető. Így a húsvéti ünnepekör perikópái között van a helye, leggyakrabban nagycsütörtöki alkalmazásban találkozunk vele, például a német perikóparendben. Ezért külön nehézség a karácsonyi körbe emelni. A retrospektív szemlélet ad erre megoldást. Két szempont teszi ezt lehetővé: az egyik, hogy az „*ahogyan én szerettelek*” Jézus születésével, sőt már azt megelőzően, a mennyben kezdődött. A másik, hogy karácsony második napja már a hétköznapi felé nyit, és így azt jelenti az ünnep, hogy a megszületett Jézus szeretetét nemcsak egy ünnepi napon, hanem a hétköznapijainkban kell megélni.

Kulcsszavak exegézise

ἐντολή – ’parancs, rend, rendelkezés, végzés’. Valaki, rendszerint idősebb részéről fiatalabbnak adott morálisan kötelező intés, előljáró, vezető, hatalommal rendelkező részéről alárendeltnek adott utasítás. Aki parancsolatot ad, az valamilyen összefüggésben fölötte áll annak, akinek adja.

καινός – ’új, eddig még nem volt, nem ismert, váratlan’. Az újszövetségi görögben két szó van az újra. Az egyik a νεός, jelentése ’fiatal, mostani, megújított, felújított, restaurált’. A másik, az itt szereplő καινός elsődlegesen, minőségi értelemben új, friss, még nem viselt. Nem a régi restaurálására, megreformálására vonatkozik, hanem újonnan alkotottra, újonnan teremtetre (*Thayer’s Greek Lexicon*).

ἀγαπάω vagy ἀγαπῶ – ’szeret, megszeret’ – önzetlenül, tárgy érdemeitől függetlenül. Isteni tulajdonság megnyilvánulása az emberek iránt, amely azok javát, megmentését, üdvösségét munkálja (vö. Jn 3,16).

ἡγάπησα (A. ind. sg. 1.); ἀγαπάτε (A. imp. pl. 2.). A görög nyelv a szeretetre több szót ismer. Az Újszövetség különösen az agapé és a filia szavakat használja, amelyek jelentése ugyan átfedésben van egymással (helyenként egymással felcserélhetően is előfordulnak), mégis van közöttük hangsúlybeli különbség. A filia a lelki, érzelmi, emberi jellegű szeretetre utal, míg az agapé elsősorban isteni, szellemi. Ez a szeretet alapvetően nem érzelmi jellegű, hanem egy egész életmód, életfelfogás, „életstratégia” alapjául szolgáló végleges, visszavonhatatlan döntést és az abban való megmaradást jelenti, áthatja a mindennapok valamennyi tevékenységét és az egész életvezetést, cselekedeteinket. Lényege, hogy az illető többé nem önmagáért, saját érdekeiért, önmegvalósításáért él, hanem ebből kilépve Istenért és embertársaiért; életének középpontjában többé nem önmaga áll, s ezt a gyakorlatban is szüntelenül megvalósítja. Az agapé-szeretet maga Isten (vö. 1Jn 4,8: „*az Isten szeretet*”).

καθώς – ’amint, ahogy, ahogyan’. Értelmezhető összehasonlító, de magyarázó értelemben is: eszerint mivel Jézus szerette a tanítványait, nekik is szeretniük kell egymást.

Lego-kockák az igehirdetéshez

1. Az ünnep jellege – lásd az első bekezdésben, el lehet mondani, hogy mit és miért ünneplünk ezen a napon: inkarnáció – közénk jött, elélnkbe jött Isten, a szeretet.

2. Jézus földi létének egésze során Istenről, az Atyáról tesz tanúbizonyságot. Úgy tanít, úgy cselekszik, úgy szeret, ahogyan az Atya szeret. Tanúságát nem mindenki fogadja el, ellenállásba, ellenségességbe ütközik, amely végül halálához, a kereszthez vezet. Jézus azonban mindvégig szeretetben marad, azokkal szemben is, akik kivégzik őt. („*Atyám, bocsáss meg nekik...*”) Életével és halálával igazolja, hogy Isten tényleg olyan, amilyennek ő hirdette.

3. Amit Jézus képviselt, az a szeretet, amely új minőségként jelenik meg vele, születésével, életével, szavaival, tetteivel és halálával. Perikópánk nem a karácsonyi történetből való, hanem a nagyhét eseményeiből. Jézus búcsúzik, és végrendeletét mondja el. A tanítványok itt maradnak a világban mint gyülekezet. Ennek a gyülekezetnek hagyja Jézus örökségül az „új parancsolatot”: „Egymást szeressétek!” Ez a segítségnek, az önfeláldozó odaadásnak, a másik megmentésének a parancsolata. Szeretetnek a Biblia nem az embertársunk iránt érzett spontán érzelmeket mondja, hanem azt az indulatot és a belőle folyó cselekedetet, amely a bajban levőhöz, a segítségre szorulóhoz lehajol, megsegíti és megmenti. Jézus tanítványainak azt hagyja meg, hogy egymást szeressék. A gyülekezet tagjait a szeretet köteleke fűzi egybe, s ez azt jelenti, hogy a tanítvány akkor és azáltal tanítvány, hogy cselekvését a szeretet hatja át, és hogy a szeretet indítja cselekvésre.

4. Nem a Jézus iránti szeretet az „új parancsolat”, hanem az „egymást szeressétek”: amit a tanítvány Jézus „kicsiny testvéreiért” (Mt 25,40) tesz, azt magával Krisztussal teszi. Nincs más igazi szeretet Jézus iránt, mint az, amelyik a tanítványok egymás iránti szeretetében nyilatkozik meg. (Vö. 1Jn 4,20: „...*aki nem szereti a testvérét, akit lát, nem szeretheti Istent, akit nem lát.*”) A felebaráti szeretet parancsát ez az „új parancsolat” nem szűkíti, hanem arról az életszabályról van szó, amely a gyülekezet életét járja át és szabályozza a kívülállók iránt is. Az, hogy a tanítvány Krisztusban van, és Krisztus őbenne, indítja a tanítványt is szeretetre minden embertársa iránt.

5. „*Mi tehát azért szeretünk, mert ő előbb szeretett minket.*” (1Jn 4,29) Jézus szeretete a tanítvány számára nem példa, amelyet követni vagy utánózni kellene, hanem saját szeretetének forrása. Jézus a tanítványnak ajándékozza szeretetét, s ez ad erőt a tanítványnak a szeretet lemondást, önmagunk megtagadását, sokszor önfeláldozást követelő cselekedetéhez.

6. Új Jézus parancsolata abban az értelemben, hogy Jézus újonnan megtapasztalt szeretete „új” magatartást követel. A tanítványok számára elmúlt az ószövetségi kultusz, az áldozat, Isten imádása a jeruzsálemi templomban, elmúlt maga a templom is: mindez azokhoz a „régiekhez” tartozik, amikről az apostol is azt mondja, hogy „elmúltak” (2Kor 5,17). Az „új” az Istennek Krisztusban adott szeretete. Ez lesz a tanítvány számára „új” parancsolattá, azaz a mindig megújult szeretetet követelő ajándékká (KARNER 1950).

7. Testvér- és emberszeretetünk forrása ezután már nem a saját erőforrásunkból táplálkozik, hanem Jézus szeretetéből meríti az energiát. Ott működik, ott van a szeretet, ahol Jézus van. Előbb ő szeret, és mi ezért tudunk szeretni. A szív működéséhez hasonlítható ez. A szív két ütemben dolgozik. Először elernyed, és magába fogadja a tüdőből beáramló oxigéndús vért. Ez a diasztolé. Majd a második ütemben ezt a vért továbbítja egy nagy összehúzódással a testbe. Ez a szisztolé fázisa. Ha hallgatjuk a szívverést, akkor az első hang egy hosszabb, morajló telítődési hang: búúú, majd ezután jön az összehúzóadás rövidebb, csattanó hangja: tupp.

Búúú-tupp. Búúú-tupp. Ilyen a normális szívhang. Ilyen a keresztény ember lelkének „szívhangja” is: beleáramlik Jézus szeretete, majd ezt a szeretetet továbbítja embertársainak.

Igehirdetési vázlat

Bevezetés

Mit ünneplünk karácsony második napján? Továbbgondoljuk és -értelmezzük a hétköznapi számára a „szeretet ünnepe”. Az inkarnáció ünnepe; az Ige testté lett, és közöttünk lakozott.

Három kérdés

1. Hogyan ismerjük meg Isten szeretetét? Jézus születése Isten szeretetének megvalósulása, de ez a szeretet Jézus egész földi életében nyilvánult meg. A karácsony a kiindulópont, amikor Isten szeretete megjelent Jézusban. Ha valami új jelenik meg a piacon, az emberek rohannak érte, például egy új telefonért akár egész éjszaka sorban állnak. Jézus szeretetért nem állunk sorba. Vágyunk a szeretetre, de beérjük olcsó utánzattal. Amit egymásnak adni tudunk és amit egymástól kapunk, az gagyi. Valódi, márkajeles szeretet csak a *made by Jesus* szeretet. Az tapasztalja meg ezt a szeretetet, aki ismeri Jézust, vele közösségben él, hallgatja és olvassa igéjét, imádságban tárja fel előtte lelkét. A tanítványok ismerik meg Jézus szeretetét. Ez életünk, embertársainkhoz való viszonyunk alapja és ereje.

2. Mitől más Jézus szeretete? A márkajel a termék megbízhatóságát, minőségét jelzi. A Jézusban kapott és tapasztalt szeretet működik, minőségileg formálja újjá életünket. Új lelkületet, új gondolatokat, új érzelmeket és új cselekvést teremt bennünk. Nem úgy, hogy majd ezentúl kicsit jobban vigyázok arra, hogy jobban szeressem másokat, hanem úgy, hogy akit eddig nem tudtam elviselni, arra barátságosan tekintek, akinek nem tudtam megbocsátani, arra többé nem neheztelek, akire haragszom, annak kész vagyok segíteni. Új parancsolata ez Jézusnak, hogy egymást szeressétek, és ez új életformát jelent. Nem nekünk kell kiizzadni magunkból, hanem engednünk kell, hogy Jézus szeretete töltse be lelkünket.

3. Hogyan lehet „hozzájutni” a márkás szeretethez? Ha biztosan márkás terméket akarok, akkor nem a kínai boltban keresem, hanem a márkaboltban. A valódi agapészeretetet Jézusnál kell keresni úgy, hogy elfogadjuk Jézus isteni szeretetét. Engedjük, hogy Jézus szeressen, hogy megbocsássa bűneinket, hogy vezessen igéjével. Élünk szeretetkapcsolatban Jézussal, és azt fogjuk tapasztalni, hogy működőképes szeretetünk lesz, az emberekkel is szeretetkapcsolatba kerülünk. És nem lesz stresszes, fárasztó többé a szeretet, mert maga az élő, a bennünk élő Jézus fog általunk szeretni. Minél többet vagyunk Jézus közelében, minél jobban megismerjük őt, minél több időt töltünk vele igében, imádságban, annál szorosabb és mélyebb lesz a kapcsolatunk vele.

Befejezés

Tudjuk, hogy mi nem vagyunk képesek úgy szeretni, ahogyan Jézus parancsolja. De az ő ereje legyőzi a mi szeretetlen természetünket, és képessé tesz minket arra, hogy szeressük embertársainkat. Legyenek azok a mi legközelebbi szereteteink vagy akár ellenségeink. Valóban csoda, ahogyan Jézus át tudja formálni a szívünket, gondolkodásunkat, motivációinkat. Ezért lehet a keresztények márkajele a szeretet. Ez a szeretet inkarnálódhat, megnyilatkozhat a legegyszerűbb mindennapi cselekedetekben a családban, közösségekben, munkahelyen. Számtalan alkalom adódik erre naponta: figyelem másokra, kis szolgálatok, bajban lévők vigasztalása és segítése, elkeseredettek meghallgatása, betegek látogatása, hajléktalanok megsegítése stb. Ez igazolja, hogy Krisztus követői – és követői – vagyunk. Jézus azt mondja: úgy szeressétek egymást, ahogyan én szerettelek titeket. Isteni szeretettel szeressetek! Így folytatódik a földön a karácsony.

Illusztráció

TÖRTÉNET

„A pogány Julianus császár felháborodva vetette a rómaiak szemére: »Ezek (a keresztények) nemcsak egymással törődnek, nemcsak saját betegeiket és öregeiket gondozzák, hanem a mieinket is.«

Embertársaik – a szegények és nyomorultak – iránti szeretetükönél csak egy volt feltűnőbb: ahogyan egymást szerették. Pedig voltak köztük is feszültségek és hibák (erről is beszélnek az apostoli levelek). Mégis egy eddig ismeretlen kapcsolat fűzte őket össze. Az Apostolok cselekedetei beszámolója arról, hogy »a hívek sokaságának egy volt a szíve-lelke... Mindenük közös volt... Nem akadt köztük szűkölködő, mert akinek földje vagy háza volt, eladta, s árát az apostolok lába elé tette. Mindenkinél adtak belőle, szükségéhez mérten.« (ApCsel 4,32–35)

A pogányok csodálattal figyelték őket. Szólásmondássá vált köztük: »Nézzétek, hogy szeretik egymást!«

Tomka Ferenc (1942–) szociológus, egyháztörténész, pap, egyetemi tanár: *Találkozás a kereszténységgel*

Felhasznált irodalom

- BARRETT, Charles Kingsley 1990. *Das Evangelium nach Johannes*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament.)
- KARNER Károly 1950. *A testté lett Ige. János evangéliuma*. Magyar Luther-Társaság, Budapest.
- Mit nevezünk ünnepnek? *Ortodox kereszténység*, <https://ortodox-keresztenyseg.webnode.hu/fontosabb-ortodox-unnepek/>.
- Thayer's Greek Lexicon. *Blue Letter Bible*, <https://www.blueletterbible.org/lang/lexicon/lexicon.cfm?Strongsg=G2537&t=NKJV>.
- VARGA Zsigmond 1992. *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

Karácsony utáni vasárnap

► Lk 10,5–9

Igehirdetési előkészítő

Először ezt mondjátok: békesség

A vasárnap jellege

A karácsonyi ünnepkör ebben az évben igen sajátos, hiszen a karácsony utáni vasárnap közvetlenül követi az ünnep második napját. Pröhle Károly a békességet szerző Istenre utaló ünnepként tekint rá (*Agenda*, 104. o.), míg a *Liturgikus könyv* a nap témájaként ezt fogalmazza meg: Isten cselekvése állásfoglalásra készlet (202. o.). Ezért a két irány más-más introitusszal nyitja a liturgiát – mai egyházi valóságunk, hogy az igehirdető maga döntheti el, hogy melyik irányt választja.

Hogy a kép még összetettebb legyen, a *Liturgikus könyv* a római hagyományoknak megfelelően december 27-én János apostol és evangélista ünnepét is hozza (200. o.). Egyúttal érdemes megemlíteni, hogy a római egyházban XIII. Leó óta ez a szent család ünnepe is „azzal a nyilvánvaló céllal, hogy a századvégi nyugati világban egyre inkább kikezdett családesháznak megfelelően alapokat adjon”.¹

Amit a textusról tudni kell

A tanítványok kiküldésének egy részlete áll előttünk, amely Lukácsnál kétszer szerepel, a perikópánkban ráadásul más létszámmal. Nyilván Lukács sajátos szempontjai érvényesülnek itt is, amikor a szinoptikusoktól bizonyos tekintetben eltérően fogalmaz. „A 72 az egész emberiséget jelképezi, mert Izráel szerint ennyi népből állott az emberiség (...) Jézus most az egész emberiségre tekint az evangélium üzenetével.” (PRÖHLE 1991, 171. o.)

A perikópát megelőző mondatokban megjelenik a Máténál is olvasható vészjósló kijelentés: „*elküldelek titeket, mint bárányokat a farkasok közé*”, valamint a Márknál is szereplő puritán „útravaló”. Viszont ezt követően – és itt érkezünk meg a textushoz – alapvetően más szempontokról olvasunk. Míg Márknál egyszerű technikai útmutatót látunk, Máténál az ószövetségi elhatárolódás is megjelenik, addig Lukácsnál az egész világra vonatkozó, minden tekintetben emberközpontú útmutatást kapnak a tanítványok. Ennek az útmutatásnak a része a perikópa.

Az alapvető mondanivalója az 5–6. verseknek Pröhle Károly szerint a békesség (uo. 172. o.). Jézus kifejezetten felhívja tanítványai figyelmét a sémi nyelvterületen használt kö-

szöntési formula alkalmazására, amelynek jelentése átjárja az élet minden területét. A köszöntés békességet jelent a háznak, az egyes embereknek, az emberi közösségeknek, tágabb értelemben a népnek és a népek között. Jelenti a lelki és az Istennel való békességet is. Fontos mozzanat, hogy Jézus küldése alapján a békesség tovább terjed, és békességet terem. „A békesség fiai hebraizáló kifejezés: az olyan embert jelenti, aki elfogadja a békességet, mert hajlandó rá... A szokásos köszönési forma az ember békesség utáni vágyát fejezi ki. Jézus ezt a formát felveszi, hogy megmutassa: az ember békesség utáni vágyát akarja teljesíteni a bűnbocsánat evangéliumával és a mindenkire kiterjedő szeretetével.” (Uo.)

A 7. versben Jézus élethivatásként és munkaként tekint az evangélium hirdetésére, ezért a kapott javakat nem ajándékként, hanem megélhetési alapként értelmezi. Ennek elfogadása tekintetében a 8–9. versekben gyakorlatilag feloldja az izraelita étkezési szabályokat. Tanítványai számára kifejezetten megtiltja a házról házra „járás” „Valamennyi rendelkezésével arra hívja fel a tanítványait, hogy egyedül a küldetésük teljesítésével törődjenek... gyógyítsanak és Isten országának közeledtét hirdessék”, amely „Jézus közelsége” (uo. 173. o.).

A perikópa megértése

A textus megértését követően fontos még (legalább) két szempontot figyelembe venni. Az első ilyen az ünnep jellegéből adódik. Az idei naptár egybesodorja a karácsony utáni vasárnapot az ünnepi napokkal. Alaphelyzetben azt mondhatnánk, hogy ekkorra „megfárad” úgy az igehirdető, mint a gyülekezet, hiszen már negyedik napja ünnepel. Az idei viszont semmiképpen sem tekinthető alaphelyzetnek. E sorok írásakor még nem lehet tudni, hogy a járványügyi korlátozások mit hoznak majd az adventi-karácsonyi időszakra, de az biztosnak tűnik, hogy az idei ünnep és ünneplés alapvetően más lesz, mint az eddig megszokottak.

Talán mindenki számára egyértelmű már az egyházban is az online jelenlét és annak fenntartása akkor is, ha nyílnak a templomajtók, így a fizikálisan jelen lévőkön túl számolnunk kell azokkal is, akik virtuálisan vannak jelen ezen az istentiszteleten. Függetlenül a jelenlét formájától, az igehirdetés minden hallgatója igazi ünnepre, igazi üzenetre, az evangélium felszabadító erejére, a textus összefüggésében „békességre” vágyik – akkor is, ha ezt nem tudja megfogalmazni. Általános tapasztalat, hogy az ünnepi időszakokban olyanok is megjelennek templomainkban, akik máskor nem. Ők nem elkötelezettek, vagy más irányba elkötelezettek, de a jelenlétük esély arra, hogy meghallják az evangélium szavát. Eddigi online tapasztalataink szerint sokan olyanok is rákattintanak a közölt tartalmainkra, akik talán soha nem jártak még evangélikus templomban, soha nem hallottak evangélikus igehirdetést. Érdemes és szükséges figyelni rájuk, hiszen Jézus a hetvenkét tanítványt sem (evangélikus)

¹ https://jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/szent_csalad_vasarnapja. (Megtekintés: 2020. október 23.)

keresztények közé küldte, így a mai tanítványok által megfogalmazott üzenet is az egész földnek szól. Az igehirdetésnek ki kell lépnie a templom megszokott komfortzónájából.

A perikópát megelőző mondatokban, ahogy Máténál, úgy itt is megjelenik az aratás képe, és itt érdemes egy pillanatra második szempontként a lekcióna figyelni: a napba öltözött asszony látomásának az eleje jelenik meg, amelyet egyébként egyik sorozat sem hoz, de külön aktualitása is lehet János apostol és evangélista ünnepén. Ahhoz, hogy jobban megértsük az összefüggést, a napba öltözött asszony római katolikus értelmezését is meg kell ismernünk: míg a reformáció egyházai magát az Egyházat látják e jánosai képben, addig a római egyház a több évszázados tradíció szerint Máriát. „A napba öltözött asszony a Megváltó anyja, a Boldogságos Szűz Mária, a kigyótipró asszony (ősevangélium), az Egyház előképe. A nap Krisztus, »az igazság napja«. A holdsarló a világ mulandóságára (Alkuin), ill. az iszlámra utal. A 12 csillag az egyházatyáknál egyszerre jelenti az Ószövetséget (12 pátriárka, Izrael 12 törzse) és az Újszövetséget (12 apostol); az állatkör jegyeiként a megváltás kozmikus jellegére utal. Nyugaton a 12. századtól a napba öltözött asszony a teljes Máriára vonatkozó tanítást tartalmazza: szeplőtelen fogantatás, megtestesülés, mennybevétel.”² Sarlós Boldogasszony ünnepe pedig július 2-án van, az aratás kezdetén, és ezen a napon éppen Lk 10,1–3-at olvassák evangéliumi szakaszként. Ezekkel szemben Karner Károly szerint „a napba öltözött asszony annak a messiási szabadításra váró, ószövetségi gyülekezetnek a jelképe, amelynek körében a messiás megszületik” (KARNER 1990, 127. o.).

Igehirdetési vázlat

Békesség a Földön

A karácsony utáni vasárnapon még bennünk lehet a betlehemi mezőn felhangzott szózat ragyogása: „...és a földön békesség” (Lk 2,14). Az ünnep ragyogása erős kontrasztot mutat a tapasztalt valósággal: látható és láthatatlan erők feszülnek egymásnak. Megkerülhetetlen mindenki számára a vírushelyzet, amely alapjaiban alakította/alakítja át a mindennapi életünket: mások lettek a hétköznapok és mások lettek az ünnepek is. Még a karácsony is. De vajon elvesz-e bármit is a külső körülmény az ünnep fényéből? Megváltozik-e az alapüzenet csak azért, mert megváltoznak az üzenet címzettjeinek a kondíciói? Jézus nem véletlenül hívja fel útra indított küldötteinek a figyelmét a körülmények kezelésére. Ezzel azt is kimondja: a küldetés mindenekeelőtt! – ez segít az egyedül helyes úton megmaradni. Abban a világban, amely mindent a körülményekre és a látszatra épít, és ennek következtében soha nem talál békére, Jézus (születése) a körülményektől és a látszattól független békét hirdet.

² <http://lexikon.katolikus.hu/N/Napba%C3%B6lt%C3%B6z%C3%B6tt%20Asszony.html>. (Megtekintés: 2020. október 23.)

Békesség e háznak

Az otthonunk különös szerepet tölt be az életünkben. Életem első szűk négy évtizedét parókiákon éltem. Soha nem éreztem otthonomnak. Mindig valaki másé volt, ahol én családtagként vagy alkalmazottként ideiglenesen állomásoztam. Mióta ez megváltozott, bennem is megszületett valami, ami a lelkészek sajátos élethelyzetétől független emberek elsőpró többségének a sajátja (lehet). Az emberi békesség nagyon erős függvénye az otthonnak. A karácsonykor felragyogó békesség azonban nem emberi. Jézusé, aki jelenlétével ezt az embernek ajándékozza. Éppen ezért az inkarnáció óta független attól a tértől és időtől, ahol és amikor az emberre talál. Ez a békesség az ember családi békéjét (vagy éppen békétlenségét) áthatja (vagy megváltoztatja, megeremti). Az otthon elsősorban a családi otthont jelenti, de természetesen lelki otthonunk is helyet kap az igehirdetésnek ezen a pontján. E tekintetben nagyon nagy összevisszaság van a fejekben és a szívekben, ebben tehet rendet az evangélium üzenetének világossága.

Békesség néked

A nagy összevisszaság és rendtelenség természetesen az egyes emberben, bennünk, bennem alakul ki. Ebben „segít” minden egyes pillanat, amikor nem Jézusra figyelve élek. Ha viszont a „megszületett” békesség bennem is megszületik, olyan alapvető változást eredményez, amely még a Jézusra figyelmetlen pillanatokban is megtart(hat). Az énközpontú mainstream hatásának szele ezen a ponton (is) befogható a Krisztust hirdető Egyház hajójának vitorlájába: törődj magaddal, te vagy a fontos, mert Jézus által Isten benned és általad (is) cselekszik!

A békesség eszközei

Az iménti felismerés továbbihoz vezet: felismerhetem a saját történetemben a saját személyes küldetésememet. A hetvenkettes szám a világ teljességét jelentette a korabeli zsidók számára, ennek analógiáján engem is e hetvenkettő közé emel Jézus, egy vagyok közülük, közöttük, mert eggyé válok vele. Nem a magam erejéből, képességével, tehetsége szerint, hanem az ő békessége tesz alkalmas és engedelmes eszközzé. Küldötté válok, küldötteké válunk Jézusnak, a világ Világosságának a ragyogásában, amikor ezt mondja nekem, nekünk is: „Békesség nektek! Ahogyan engem elküldött az Atya, én is elküldelek titeket.” (Jn 20,21) „Ez a kijelentés megvilágítja a tanítványok végső küldetését a feltámadt Krisztus megjelenésekor.” (Biblikus teológiai szótár, 832. o.)

További javaslatok az istentisztelethez

Ének

EÉ 394

Imádság

Uram, tégy engem a te békéd eszközévé, ahol gyűlölet lakik, oda szeretet vigyek,

ahol sértés, oda megbocsátást,
 ahol széthúzás, oda egyetértést,
 ahol tévedés, oda igazságot,
 ahol kétely, oda hitet,
 ahol kétségbeesés, oda reményt,
 ahol szomorúság, oda örömet.
 Uram, add, hogy inkább én igyekezzek vigasztalni,
 mint hogy vigaszt várjak.
 Inkább én törekedjek másokat megérteni,
 mint hogy megértést óhajtsak.
 Inkább szeressek,
 mint hogy szeretet igényeljek.
 Mert önmagunkat elfelejtve találjuk meg magunkat.
 Ha megbocsátunk, akkor nyerünk bocsánatot.
 Ha meghalunk, akkor ébredünk az örök életre. Ámen.
 (Eredetileg nem Assisi Ferenctől való, de évszázadokon át neki tulajdonított imádság. Teréz anyának és munkatársainak napi imádsága.)

Felhasznált irodalom

- Biblikus teológiai szótár.* Szent István Társulat, Budapest, 1972.
 HAAG, Herbert 1989. *Bibliai lexikon.* Szent István Társulat, Budapest.
 KARNER Károly 1990. *Apokalipszis.* Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
 PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma.* Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

■ ERDÉLYI CSABA

Óév este

▶▶ Mt 9,14–17

Igehirdetési előkészítő

Folytatódó idő

A vasárnap jellege

„Nem egyházi ünnep, mégis megtelnek ilyenkor templomaink. Időérzékenyek ilyenkor az emberek. Soha máskor ilyen érezhető formában nem röpi az idő, mint ezen a napon. A mulandóság érzése veszi körül a szíveket. Szeretnék megállítani a tovasuhanó időt, szeretnék feledni, ami rossz volt, szeretnék az életet újrakezdeni. Az emberek más és más csomagokkal érkeznek egy esztendő határ-állomására.” Definícióba illő, kurzusfüggetlen megfogalmazás id. Hafenscher Károly tollából az *Evangélikus Élet* 1959. január 4-iki számában.

Ne is akarjuk csak azért is „belefűzni” az egyházi esztendőbe, ne erőltessünk a gyülekezetre valami kvázi-liturgikus mondanivalót ezen az estén, ami nehezen érthető, s legfeljebb csak „kerülőutas-ugródeszkás” teológiával iga-

zolható. Fogadjuk el, hogy ennek az esti/késő délutáni alkalmunknak a casusát egy száz százalékosan világi ünnep adja, hiszen az emberi kultúrától elválaszthatatlan a kezdet és a vég megünneplése, beleértve az évszakok váltakozását vagy az évek ismétlődő ritmusát.

Szilveszter névadója Szent Szilveszter pápa (314–335). Ő ugyan nem tartozott a legjelentősebb egyházfők közé, mégis az ő működése alatt vált a keresztény egyház üldözöttből diadalmas államegyházzá. (Legendája szerint ő térítette meg Nagy Constantinus császárt azzal, hogy a keresztesség által kigyógyította a leprából az uralkodót. A szent pápának az óév-búcsúztatáshoz aligha van köze, ünnepnapja – a szentek esetében szokásos módon – halála napjára esik, ami éppen december 31-én következett be.)

Van, aki ilyenkor fényképeket nézeget a családdal, társasjátékozik, kártyázik, más egy éjszakai beszélgetéssel vagy borozással oldja az óév-újévi váltást, hiszen ebben a mindenkire megérintő váltásban általában összegződnek az elmúlt év eseményeinek érzelmi hozadékai. Mi pedig Krisztus Urunk követőiként ilyenkor igyekezünk erőt meríteni az elmúlt évből, az Isten kezéből vett időt – *coram Deo* – átértékeljük.

Ha évforduló következik, mindig kissé tartózkodóak vagyunk. Az idő múlik, az évek váltják egymást. Alapigénken azonban nem általában az idő múlásáról vagy változásáról van szó, hanem – a Völegény képében – a betelt időről, „Isten idejéről”: ahol Jézus jelen van, ott beköszönt az új idő, az örömmel, az ujjongással az ideje! Ahol ő jelen van, ott a gyülekezet vidám és hálaadó gyülekezetté formálódik. Ahol nincs jelen, ott csak küzdő, szenvedő, szármalmas arcú gyülekezetről lehet beszélni. Erre vonatkozik a vers második fele: „*De eljönnek azok a napok, amikor elvételük tőlük a Völegény, és akkor böjtölni fognak...*”

Amit a textusról tudni kell

Jobban értjük igenket, ha figyelembe vesszük az előzményeket. Mindhárom szinoptikus evangélium előzőleg azt közli, miként telepedett Jézus a vámszedők és bűnösök asztalához. Ezt követi Keresztelő János tanítványainak a kérdése: „*Miért van az, hogy mi és a farizeusok böjtölnünk, a te tanítványaid pedig nem böjtölnek?*” Nyilvánvalóan nem a böjt kérdése nyugtalanítja őket, hanem Jézus tanítványainak viselkedése. „*Jézus Krisztusban új közösség jött létre...*” Azt természetesnek tartották János tanítványai, hogy a tizenkettő Mesterükkel együtt részt vesz a vámszedők vacsoráján. Nem volt ebben semmi demonstráció, előre megfontolt szándék. Jézust hívták, ő ment, s vele mentek tanítványai is. Keresztelő János tanítványai ezt a vacsoraalkalmat azonban nem tudták szó nélkül megállni, mert *a saját mércéjükkel mérték mások viselkedését/hitéletét.* Kifogásolták „világiaságukat”, hogy nem veszik komolyan a bűnt, a bűnbánatot s az ehhez tartozó engesztelést. A János-tanítványok által

képviselt és egyedül helyesnek tartott szigorú életfelfogást vélték egyedül üdvözítőnek. Mai kifejezéssel véve a vertikális és a horizontális vitáját élezték ki ezzel.

Valószínűleg a két csoport eltérő életvitelére is vonatkozik. Azt sem zárhatjuk ki, hogy a szöveg olyan későbbi vita nyomait őrzi, amelyet a Keresztelőt követő csoportok és a keresztény közösségek folytattak egymással. Ez a feltevés nem veszélyezteti az epizód történetiségét, hanem inkább azt mutatja, hogy *ez a kérdés az egyházban mindig időszerű*. A részlet mondanivalója Jézus válaszában rejlik, aki az öszszetűzést krisztológiai és egyháztani jelentéssel ruházza fel.

A Lukács evangéliumában közölt párhuzamos versekkel kapcsolatban Pröhle Károly a két tábor különbségét világosan bemutatja: „Ők ítéletet várnak, Jézus a kegyelem esztendejét hirdeti. Ennek következtében az a megtérés, amit ő hirdet, gyökeresen más, mint akár a farizeusoké, akár Keresztelő Jánosé. Nem a bűnökért való vezeklést, hanem a bűnbocsánatot hirdeti, hogy felszabadítson örvendő új életre. A megtérés Jézusnál nem a múlt felrovása, hanem az új felé fordulás, nem kesergés, hanem örvendezés.”

A zsidóságban a böjt egyetemes alkalma volt a nagy engesztelési ünnep és Kr. u. 70-től a templom pusztulásának emléknapja. A böjt a bűnbánat és a gyász kifejezője, de népszerűségét nemcsak annak köszönheti, hogy önfegyelmző ereje kétségtelen, hanem annak a hitnek is, hogy a böjttel az ember valamiféleképpen hatni tud Istenre, imádsággal egybekötve befolyásolhatja Istent. A farizeusok mindenki előtt ismert heti kétszeri böjtje pedig engesztelést szerezne a nép bűneiért, sőt – hitük szerint – siettetné Isten országának az eljövését is.

Az ószövetségi meghirdetések és perikópánkban a lakoma képe a messiási korszakra utalnak. Jézus itt hivatalosan hirdeti az üdvösség korszakának megnyílását, amely az ünneplés, a boldogság és a béke időszaka. Világra jövele véget vetett a hosszú várakozásnak, és üdvös megvalósulásoknak nyitotta meg útját. A vőlegény és a lakoma képe arra is szolgál, hogy még szorosabb kapcsolatba kerüljön a megígért Küldött és mindazok, akik köréje gyűltek, és hisznek az ő szavának.

A perikópa megértése

Fontos megjegyezni, hogy a menegzős lakomákon a vendégek távozása vet véget az ünnepnek, itt azonban a vőlegény hagyja el váratlanul barátait. Ráadásul erőszakkal vétetik el tőlük (15. vers). Ez a „rendellenesség” előrevetíti az Üdvözítőre váró tragikus sorsot. Bárhogyan is értelmezzük a szöveget, ez világosan a szenvedésre emlékeztet, és az ἀπαίρειν (ἀπαρ-θη) ige használata (párhuzamosan Ézs 53,8-cal: elhurcolták: ἦρθη; elveszik életét: αἴρεται) a Jahve szolgájának énekeitől való függésre és így a szenvedő Messiás eszméjére utal.

A vőlegény eltűnése a barátok, azaz a hívő közösség számára a gyász és a szenvedés időszakát nyitja meg. Máté már nem böjtről (νηστεύειν) beszél, miként a 14. versben, ha-

nem szomorkodásról (πενθεῖν). Az üdvözítő hiányában az Egyház szenved távolléte miatt, és aggódva várja, hogy viszontláthassa őt. Befejezésül az evangélista titokzatos képet rajzol a száműzött, a világban zarándokló egyházzal: a keresztény közösség egész földi létét a böjt és a szomorkodás jellemzi. E vonásai azonban eltűnnek majd a dicsőséges Krisztussal való találkozásokor.

Igehirdetési vázlat

1. *Az egyházi esztendő végétől kezdődően adventen át* (nem felejtve advent liturgikus és eszkatologikus kettősségét) a számonkérés, számvetés fontosságát hallhatja a gyülekezet, s most is erre tenni a hangsúlyt homiletikai vétek lenne – mindennek rendelt ideje van! Éppen ezért igehirdetésem scopusa a keresztényi, krisztusi, azaz a Krisztus követéséből fakadó öröm lesz.

A mérlegvonás minden család, minden felelős ember sajátja. Ilyenkor végigfut rajtunk az eltelt esztendő bújaja-baja, de értelme is; családunk bővülése, gyermekeink vagy unokáink növekedése, egyházi közösségeink erősödése vagy gyengülése. Jóllehet helye és ideje van az év utolsó napján a társasági szórakozásnak, jókedvű ünneplésnek is, kinek-kinek ízlése, vérmérséklete és életkora szerint. Fontos ez a nap, mert szembesít minket a ténnyel: csak múlnak a napjaink, vagy telnek is? Tartalmatlanul elmúlnak, vagy telnek, azaz a teljesség felé segítenek-e minket?

Határnap ez mindenkinek, amihez számos, a társadalom szempontjából lényeges dolog kezdete (például költségvetés, adózás) kapcsolódik. Éppen ezért a ma embere számára sem közömbös: sokakat számvetésre készítet, mások pedig az év utolsó napjához, óráihoz kötik kisebb-nagyobb fogadkozásaikat.

2. *Őév estéjén*, amikor mindnyájunkat elgondolkoztat az idő feltartóztathatatlan múlása, a keresztre feszített Jézus szavára hallgassunk! Nemcsak a csüggedés, hanem a hiú ábránd is megkörmölyez ilyenkor. Úgy véljük, az idő hömpölygő áradata mindent elvisz. Pedig vétkeink, mulasztásaink, rendezetlen dolgaink nem múlnak el az évvel. Divatok, gépek, társadalmi berendezkedések elévülhetnek, de bűnünk s azok következményei nem évülnek el.

Lehetnek olyanok, akiknek ez az évváltás rettenetesen nehéz. Nemcsak azért, mert bizonyos életkorban mélységesen megdöbbeníti az embert az idő múlása: egy évvel ismét idősebbek lettünk, és közelebb jutottunk a földi élet végállomásához; hanem azért, mert ez az esztendő a vírushelyzet miatt óriási terheket rótt ránk: egészségieket, anyagiakat, lelkieket. Szívesen megállítanánk az időt, visszaigazítanánk az óramutatót. Szívesen újrakezdenénk 2020-at, de nem lehet. Amit tehetünk, hogy nem engedjük, hogy a nehéz emlékek eltakarják mindazt a jót is, amit kaptunk mennyi Atyánktól.

Ha Isten kegyelméből nagyobb baj nélkül átvészeltük az évet, ha tragédia nélkül megtehetünk egy újabb útszakaszt, ezért legyünk hálásak! Legyen tele tarisznyánk tervekkel a jövő esztendőre nézve is, és fogadjuk reménységgel az Űristen kezéből a 2021-es évet is! Ne búfelejtő muzsikával próbáljuk elúzni bénító gondolatainkat, hanem Isten ígéjébe kapaszkodva tegyük helyére a letűnt év rossz emlékeit, és higgyük el, hogy Jézus Urunk tartja ígétét, s velünk lesz az újévben is. Nem eltűzött derúlátással, de nem is „böjtöléssel”, hanem a „násznép” kiegyensúlyozott, meghitt örömeivel lépünk át a múltó küszöbét...

3. *Egész évben Isten kezében voltunk* sikereinkkel és kudarcainkkal együtt, s így lesz ez az előttünk álló esztendőben is. Az ő kezében van egész világunk szédítő lehetőségeivel és félelmetes lehetetlenségeivel. Hűséges, erős kézben. Kicsoda szakíthat ki onnan?! „Ha ő velünk, ki ellenünk?” Sok dolgunk volt és lesz is a következő esztendő során. Elsősorban azok között, akik legközelebb állnak hozzánk. Családunkban a legkisebttől a legidősebbig felelősek vagyunk. Gyülekezetünkben, egyházunkban felelősek vagyunk a közösségért, az evangélium hirdetésért, a gyengék erősítéséért, az eltévelyedők megintéséért, a szegények megsegítéséért, a szomorkodók megvigasztalásáért, de azért is, ha nekünk van szükségünk segítségére, intésre, vizsgáztatásra, azt meghalljuk.

Ezen az estén különösen is bátorítanunk kell azokat, akik a múltó idő miatt félelemmel és szorongással gondolnak a holnapokra. Isten időszámításába kapcsolódunk bele az első húsvét óta, és ha vannak is nehéz, böjtölést igénylő időszakok, „pillanatnyi könnyű szenvedések”, ezek „minden mértéket meghaladó, nagy, örök dicsőséget szereznek nekünk” (2Kor 4,17). Ezért reménységgel és hittel lépünk át egy emberileg mért időhatáron, egy esztendő fordulóján, hiszen a „lüktető idő” folytatódik, és a folytatás is Isten hatalmában van!

4. *Folytatódó idő.* Igénkben Jézus is beszél olyan időről, amikor „*elvéteik tőlük a vőlegény*”, és akkor az ő tanítványai is böjtölni fognak. Nyilván halálára és arra a rövid időre utal, amikor nem lehet velük, amikor nélkülözniük kell őt. Tudjuk azonban – és ezt óév estéjén különösképpen is hangsúlyoznunk kell –, hogy ez csak a megváltásunkhoz szükséges szemvillanásnyi idő volt, és a feltámadás után az időnek egészen új folyama kezdődött, olyan idő, melyet már soha többé nem törhet meg a halál, amelyet már soha nem tehet tönkre a bűn. Ebben az új időfolyamatban zajlik a mi életünk is, és noha „számlálnunk kell napjainkat”, bölcs szívhez úgy juthatunk, ha hiszünk a Feltámadottban, a „világ végezetéig velünk levő” Vőlegényben és abban, hogy a mi életünk mulandósága nem változtathat azon, hogy örök életre elhívott, bűn és halál hatalmából megváltott emberek vagyunk.

Illusztráció

GONDOLATOK

A számadás és a tervezés napjai egybeesnek az óév végén és az újesztendő küszöbén. Mert bár együtt forgunk a kozmikus idővel, szívünk és szellemünk túlcsap a napóra mutatóján. Számadásunkkal és reményeinkkel szabadon közlekedünk abban, ami elmúlt, és abban, ami el se érkezett még.

Törekenyebbek vagyunk az anyaföldnél, mégis bizonyos értelemben függetlenebbek nálánál. A Föld minden évben meghal, szemünk láttára hóba-fagyba dermed pályája törvényei szerint. Persze mi is meghalunk egyszer, s akkor valóban meghalunk, de a mi végérvényes halálunk – hitünk szerint – egy valódi öröklétbe fordul át. Innét, hogy bár törekenyebbek vagyunk a fölénk feszülő égboltnál, e törekenységünkben is – reményeinkkel és számvetéseinkkel – fölébe nőünk az égi mechanizmusnak, földünk és csillagaink örökös jelenének.

Épp abban, hogy mulandóságunkat érzékeljük is, feszkel meghívatottságunk reménysége. Hogy szenvedésünk mélyebb a kövek és a föld szenvedésénél, szintén ettől van. Arcunkban az öröklét fényétől szomorúbbak a ráncok minden más teremtményénél, ahogy tőle sugárzóbb örömünk is.

A föld haldoklása rólunk szól és nem rólunk egyszerre. A mi életmódunkhoz viszonyítva a tél csak viszonylagos halál, de a tavasz is csak átmeneti föltámadás. Mi valójában kívül állunk a „puszta időn”; együtt úszunk vele, de mégse egészen. Míg a mindenség a szakadatlan mulandóság jegyében él – mi halandók és halhatatlanok vagyunk.

E valódi és feloldhatatlan feszültségből született egész kultúránk és minden imádságunk. Abból, hogy itt vagyunk, s mégse vagyunk egészen itthon a földön.

Az esztendő küszöbén ezt a tényt számadásainkban és reményeinkben se szabad elfelednünk. Különbben alapjaiban tévedünk. Adjuk meg hát az időnek, ami az időé, s az örökkévalónak a maga halhatatlan részét.

Pilinszky János (1921–1981) Baumgarten-, József Attila- és Kossuth-díjas költő: *Az újév küszöbén*

Felhasznált irodalom

- BENCZÚR László 1976. Óév estéje. *Lelkipásztor*, 53. évf. 11. szám. 694–697. o.
Brockhaus Kommentar zur Bibel. 3. köt. Brockhaus Verlag, Wuppertal, 1987.
 KOVÁCS Pál 1966. Óév estéje. *Lelkipásztor*, 43. évf. 11. szám. 694–696. o.
 PILINSZKY János: Az újév küszöbén. *Új Ember*, 1973. december 30.
 SZIRMAI Zoltán 1984. Óév este. *Lelkipásztor*, 60. évf. 11. szám. 702–705. o.
 ZOLTAI Gyula 1960. Óév estéje. *Lelkipásztor*, 38. évf. 11. szám. 690–692. o.

■ FRANKO MÁTYÁS

Újév

▶▶ Mt 7,24–27

Igehirdetési előkészítő

Krisztus neve által és a mi Istenünk Lelke által

A vasárnap jellege

Újév napja Jézus Urunk névnapja (az ún. „kiskarácsony”), tehát ennek az ünnepnek (is) ő a fókusza. Az óegyházi evangélium így tanúskodik róla: „Amikor pedig eljött a nyolcadik nap, és körül kellett öt metélni, a Jézus nevet adták neki, ahogyan az angyal nevezte őt, mielőtt még anyja méhében megfogant.” (Lk 2,21) Régi kalendáriumok (nemcsak egyháziak, de világiak is) ennek megfelelően még Jézus nevével kezdődtek. Mindez, sajnos, már a múlté, ám ennek ellenére mi, keresztények ezen a napon azért gyülekezünk össze, hogy az ő szent nevében és áldásával induljunk el az újesztendőben, hiszen Jézus számunkra nem csupán a múlt egy darabja, hanem a jelen és az eljövendő is.

Újév napja karácsony nyolcada, ezért az ünnepet karácsony fénye ragyogja be. Az epistola például Krisztus megtestesülésének ajándékaént azt hangsúlyozza, hogy Isten gyermekei vagyunk a Jézus Krisztusban való hit által (Gal 3,23–29; vö. JÁNOSY 2008, 14–15. o.). Minden új évnek nagy lehetősége és ajándéka, hogy Jézus nevében újra és újat kezdhetünk. Csálában, munkánkban és hétköznapi életünk sokféle viszonylatában egyaránt. Az óév során a nem Jézus nevében – gondolattal, szóval, tettel vagy éppen hallgatással – elkövetett bűneinket, vétkes mulasztásainkat elrendezhetjük a most induló újban, immár Jézus nevében és bűnbocsátó kegyelmével.

Amit a textusról tudni kell

Meghallani és megtartani

A kijelölt perikópa a Hegyi beszéd végén hangzik el. A 24. vers elején található οὖν (tehát), valamint a μου τοὺς λόγους τούτους (ezeket az én igéimet) fordulat egyértelműen jelzi, hogy a korábban elmondottakból leszűrt végkövetkeztetéssel van dolgunk, ezért alapigénk csak az egész jézusi logion (Mt 5–7) kontextusában érthető. Jézus nem bízza hallgatóságára szavainak értelmezését, hogy azok kényük-kedvük szerint interpretálják. Nem ad teret és lehetőséget arra, hogy elvegyenek belőle, sem arra, hogy hozzátegyenek, vagy a számukra tetszetőst kimazsolázzák. Jézus egyértelműen feltárja előttünk szándékát, miszerint a szent igéjére való odafigyelés és a neki való engedelmesség a döntő. A tőle hallott (ἀκούει), illetve az ővele és őbenne megtartott (ποιεῖ) ige lehet keresztény életünk biztos alapja, amely az utolsó időkben, a végső megpróbáltatások közepette is megáll (vö. KARNER 1935, 53. o.).

A Hegyi beszéd végén Isten akaratának cselekvése különös hangsúlyt kap. A kijelölt textus előtti szakaszban pél-

dául ezt mondja Jézus: „Nem mindenki megy be a mennyek országába, aki ezt mondja nekem: Uram, Uram, hanem csak az, aki cselekszi (ποιῶν) az én mennyei Atyám akaratát.” (Mt 7,21) De erre utal a „gyümölcsöt teremni” fordulat is, amely néhány igeverssel korábban több ízben is megjelenik mint a Krisztus-követő élet elengedhetetlen következménye (vö. Mt 7,17–19). Jézusnak a farizeusokkal szembeni kritikája is tulajdonképpen abból fakad, hogy „mondják ugyan, de nem cselekszik” (Mt 23,3). A Hegyi beszéd lukácsi változatában pedig még tanítványait is kérdőre vonja: „Miért mondjátok nekem: Uram, Uram – ha nem teszitek, amit mondok?” (Lk 6,46)

Máténál tehát Jézus beszédeinek hallgatása és cselekvése az alap. Pál apostol viszont más értelemben használja e kifejezést. Számára a megfeszített Krisztus a szilárd fundamentum (vö. 1Kor 3,11). Mégsem mondhatjuk, hogy a Máté által lejegyzett sorok és Pál tanítása antagonisztikus ellentétben állnak egymással. Valójában ugyanannak az éremnek a két oldalát látjuk. Az apostol is többször számonkérte gyülekezetein, ha a hitre jutást, tehát a Szentlélek által az egész emberlélet átjáró és meghatározó változást nem követte megfelelő életvitel. A hit általi megigazulás ugyanis, amelyet nagyon helyesen vallunk és tanítunk, nem lehet dologtalanságunk, lustaságunk és tehetetlenségünk takarója: „Vagy nem tudjátok, hogy testetek a benne levő Szentlélek temploma, akit Istentől kaptatok, és ezért nem a magatokéi vagytok?” – figyelmeztet Pál (1Kor 6,19).

A perikópa megértése

Jézustól tudjuk, hogy csak a jó fa terem jó gyümölcsöt (Mt 7,17). „Amivel csordultig van a szív, azt szólja a száj.” (Mt 12,34) Mi pedig mindnyájan rossz fa vagyunk. Ha tehát jó gyümölcsöt szeretnénk látni, akkor mindenekelőtt a fát kell jóvá tenni. Ez csak külső beavatkozás nyomán történhet meg. A fát, vagyis az ember szívét egyedül Isten igéje javíthatja meg, amely a Szentlélek által ébreszt bennünk igaz hitet. Pál a keresztény élet valóságát a Galatákhöz írt levelében fogalmazza meg a legszebben: „Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amelyet most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem.” (Gal 2,20) Valójában ő fáradozik értünk, és ő cselekszik velünk, bennünk és általunk. Az igaz hit jellemzője, hogy mindig Krisztusra tekint. és Krisztus munkálkodik benne.

Igehirdetési vázlat

A betemethetetlen árok

a) A biztos jövő. A régeből az újba lépve megannyi kérdés, kétség és félelem emészt minket. Minden homályos. Tisztánlátásunkra pedig a minket körülvevő pandémia is sötét árnyékot vet. Szép énekünk sorai meglehetősen aktuálisak: „S hogy mit hoz rám a holnap, ma én azt még nem láthatom.” (EÉ 344,2)

Mindennek ellenére az igehirdetés kiindulópontja, ha Jézus szavait helyesen értelmezzük, mégsem a bizonytalan, sokkal inkább a biztos jövőben rejlik, amelyről az apostol ezt írja: „Mindnyájunknak leplezetlenül kell odaállnunk Krisztus ítélőszéke elé.” (2Kor 5,10) Sokkal könnyebb, élhetőbb és elviselhetőbb lenne a földi élet, ha keresztény hitünknek ez az eszkatologikus távlata a szemünk előtt volna. Azon a bizonyos utolsó napon két ajtó nyílik meg előttünk: az élet és az ítélet ajtaja. Bár az Úr eljövételének közeli meghirdetése sürgető erőt adhat a megtérésnek (lásd: Keresztelő János igehirdetése), de Jézus szavainak valódi üzenete újév napján másfelé vezet minket. Nem kell ijesztgetni a ránk bízottakat azzal, hogy „hallgassátok és tartsátok meg az ígét, mert jön a vég”. Jézus megfordítja az érvelés irányát, inkább biztat és bátorít, hogy aki ígétét hallgatja és megtartja, az sem a földi élet viszontagságaiban, sem pedig az utolsó napok küzdelmeiben nem inog meg.

b) *A szolgáló Jézus.* Jézus példázatairól nehéz prédikálni. Sokszor leragadunk a képeknél, sőt még tovább színezzük azokat. A hasonlatról beszélünk, és nem arról, amiért Jézus elmondta. Ez a textus nem feltétlenül az okos és a balga építőmesterekről szól, hanem Jézusról és az ő evangéliumának hallgatásáról, megtartásáról. Újév ünnepén is Jézus szolgálata áll a középpontban, aki mindent megtett azért, hogy ne kelljen félnünk azon a bizonyos utolsó napon. A keresztényeket meghatározza és élte a Krisztusban nekünk adatott remény, amely túlmutat a földi lét határain. Az evangélium azt hirdeti az egész teremtett világnak, hogy Jézus által bűnbocsánatot és üdvösséget nyerhetünk. Ez pedig olyan hatalmas és erős szó, hogy Jézus ennek hallgatásához és cselekvéséhez köti az életet. Máté nem véletlenül jegyzi meg a Hegyi beszéd végén: „Amikor Jézus befejezte ezeket a beszédeket, a sokaság álmélkodott tanításán, mert úgy tanította őket, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók.” (Mt 7,28–29) Jézus szavának hatalmas ereje van. Ezen keresztül Isten mentő hatalma, féltőn odaadó, szerelmes szeretete közeledik felénk.

c) *Az ige hallgatása.* A hit hallásból van – tanítja Pál apostol (Róm 10,17). „Aki hisz, nem megy ítéletre, hanem átment halálból az életre. Aki pedig nem hisz, már elkárhozott, mert nem hitt az Isten egyszülött Fiának nevében.” (Jn 3,18; Jn 5,24) Immár nincs visszaút. „Megmarad a bűnötök, meghaltok bűneitekben” – figyelmeztet Jézus (Jn 8,21.24). A kérdés tehát már életünkben eldőlt. Valójában ezen a ponton válnak szét útjaink, és erről Jézus több példázata is hűen tanúskodik. Aki az egyik irányba indul el, értelemszerűen nem járhat egy másik úton is. A kétfelé sántikálás teológiailag tarthatatlan. A Kállai-kettős: kettőt jobbra, kettőt balra itt nem táncolható. A hit és hitetlenség szakadéka átjárhatatlan. Az ige hallgatását ezért nem lehet megspórolni és helyettesíteni semmivel. Nemcsak imádkozással és énekléssel, hanem látszólagos, mesterkéltnél jó cselekedetekkel sem. Több gyülekezetben is hallottam az elmúlt években: „A magam módján vallásos vagyok. Nem hallgatom

ugyan az ígét, de a hétköznapi életben igyekszem jó lenni.” Ilyenkor mindig Luther versikéje jut eszembe: „Mindenkinek tetszik a maga módja, / ezért oly sok a világ bolondja.” Jézus nem arra biztat, hogy a magad módján legyél vallásos, hanem arra, hogy hallgassd és tartsd meg ígétét.

d) *Jézus szavának cselekvése.* A Hegyi beszéd elején Jézus olyan „boldogságreferenciát” állít fel, amely sokak számára riasztó lehet. A lelki szegényeket, az igazságért üldözötteket, a béketeremtőket, a szelídeket, a sírókat nevezi boldognak (vö. Mt 5,1–12). Azokat, akik az ő Lelkével felvértezve vannak jelen és munkálkodnak a világban, vállalva az ezzel járó kockázatot. Jézus soha nem áltatta övét. Úgy küldte őket ki a „terepre”, mint juhokat a farkasok közé. Ebből a boldogságból viszont a legtöbben nem kértek és nem kérnek, ezért az önmaguk megtagadásának keskeny útja helyett az önmegvalósítás és érdekérvényesítés széles ösvényén járnak, nem törődve senki másal. Pál, mielőtt elénekelné gyönyörű himnusát az önmagát megüresítő és a keresztaláig engedelmes Jézusról, sorait így vezeti be: „Az az indulat legyen bennetek, ami Krisztus Jézusban megvolt...” (Fil 2,5–11) Mi ez az indulat? A másik felé forduló szeretet. Nem Istennek van szüksége a cselekedeteidre, hanem a felebarátodnak – tanítja Luther. A hit Krisztusra, a szeretet a felebarátra tekint. E kettő kéz a kézben járnak. Ez teszi a keresztény embert valóban kereszténnyé, vagyis krisztusivá. Ilyenek azok, akik hallgatják és cselekszik az evangélium ígétét... Nem azért, hogy jó pontokat szerezzenek, hanem azért, mert tudják, hogy Uruk ezt várja tőlük. Nemcsak a hitet, de a cselekedetet is el kell választani mindenfajta érdemtől! Talán éppen ez a legnehezebb a hitben, hogy ne váljék tudatossá, és a cselekedetekben, hogy ne tudja a jobb kéz, mit tesz a bal. Ebben a szent tudatlanságban csak együgyűséggel lehet megmaradni. Nem arról van szó, hogy legyünk ostobák, sokkal inkább arról, hogy ne legyünk nagyravágyók és tudálékosak, amikor olyan munkába állunk be, amiért nem mi fáradtunk (vö. Jn 4,38). Ennek belátása a legfőbb és legnagyobb bölcsesség. Ha majd úgy élünk e világban, mint akiknek élő Uruk és Megváltójuk van, akkor kezdetünk el gyógyulni és másokat is gyógyítani. Mindezt abban a szent reményben, hogy eljön majd az idő, amikor minden térd Jézus nevére fog meghajolni, és minden nyelv megvallja, hogy Jézus Krisztus Úr az Atya dicsőségére.

További javaslatok az istentisztelethez

A már idézett ógyházi epistola, kiegészülve az ószövetségi lekciónal (Móz 17,1–8), amelyben Isten Ábrahámmal kötött szövetségéről olvashatunk, szép harmóniában szólalhat meg az istentiszteleten, támogatva az igehirdetést. Isten ígéretere az újévben is bátran építhetünk. A *Liturgikus könyv* Kyrie-imádsága szintén fontos szempontokra világít rá, amikor úgy tanúskodik Jézusról, mint aki az idők kezdete előtt az Atya dicsőségében lakozott, mint aki az idők teljességében jött el megváltásunkra, és mint aki Igaz Bíróként újra eljön

az idők végén a mennyei Atya és az angyalok dicsőségében. Az *Evangélikus énekeskönyvből* az alábbi énekeket javaslom: 344, 368 és 322. Idézhetjük a jól ismert 19. századi iskolás imát is, ezúttal nem napkezdőként, hanem évkezdőként: „Isten nevében kezdem el, / Ő segítjen kegyelmével. / Ha Ő segít, mi sem nehéz, / Ha Ő elhagy, erőm elvész.”

Illusztráció

GONDOLAT

„Mennyi szó, s mily kevés eszme! Mennyi zaj, s mi lassú tett. Miért teszitek fecsegővé a jó magyar népet? Igaz, egykor nagy pipájú és kevés dohányú volt; De legelőbb, öszsze-vissza ennyit soha nem szónokolt.”

Gyulai Pál (1826–1909) irodalomtörténész, költő, író

VERS

József Attila: *Milyen jó lenne nem ütni vissza*

Mikor nagyokat ütnek rajtunk,
Milyen jó lenne nem ütni vissza
Se kézzel, se szóval,
Világítani a napvilággal...

Hivatkozott művek

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi esztendő útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma*. Keresztyén Igazság, Sopron.

■ WELTLER GÁBOR

Az esztendő első vasárnapja

▶▶ Mt 18,1–5

Igehirdetési előkészítő

Megalázott, de felmagasztalt

A vasárnap jellege

A vasárnap témája a következő: *Alázattal hagyatkozzunk Isten vezetésére!* Ahogy az Atya is megalázta magát az emberek, a teremtményei előtt, és a földre jött, emberi testet öltött, és ahogyan a Fiú is megalázta magát, amikor hagyta, hogy kigúnyolják, leköpjék, megverjék és keresztre feszítsék, olyan lélekkel kell nekünk is megaláznunk magunkat Isten előtt. A karácsonyi ün-

nepkör üzenete folytatódik újév első vasárnapján: Isten szeretet, és a szeretet mindent megtesz és mindent eltűr a másikkért.

Amit a textusról tudni kell

Máté evangéliumának kulcsszava a királyság. A „mennyei királysága” kifejezés harminckétszer fordul elő (GAEBELEIN 2013, 11. o.), textusunkban is háromszor olvashatjuk. Keresztelő János a 3. fejezetben bejelentette, hogy elközelített a mennyei királysága. Ettől kezdve Jézus többször is szól arról, hogy milyen is ez a királyság, és főként arról, hogy hogyan lehet odajutni. A mennyei országába jutás hogyanja foglalkoztatja a korabeli zsidó társadalmat és a tanítványokat is.

A tanítványok kérdése, hogy „ki a nagyobb a mennyei országában”, tükrözi a hithű zsidók kérdéseit és elméleteit az eljövendő országról. A holt-tengeri tekerceket ránk hagyó közösség az étkezéseit is aszerint rendezte meg, hogy ki milyen rangot képvisel a közösségen belül, és így majd Isten országban. A jeruzsálemi templom felépítése, kialakítása is jól mutatja, hogy mennyire fontos volt az egyházi rang a közösségen belül. Úgy gondolták, hogy az előljárók többet tudhatnak meg Istenről.

Ezzel szöges ellentétben áll Jézus tanítása, amikor azt mondja, hogy olyanoké Isten országa, mint a gyermekek. Nem csak azért, mert nekik még tiszta és romlatlan bizalmuk van az örök élet felé, hanem azért, mert az ókori társadalmakban a gyerekeknek nem voltak jogaik, teljesen a szüleiktől függtek. Mindenüket lényegében ajándékba kapták. Hasonlóképpen tanítja Jézus is, hogy senki nem tarthat igényt Isten országára rangja vagy társadalmi helyzete alapján, csak az léphet be oda, aki ajándékként kezeli és fogadja azt.

Olyan régóta kapta meg Ábrahám Isten kijelentését, annyi mindent átélte már a kiválasztott nép az Úrral, annyi csodáját tapasztalták meg; mégis, Jézus tanításai az Atyáról teljesen újként és idegennek hatnak. Senki sem érdemli ki az üdvösséget, senkinek nincs joga hozzá. Ahogy egy gyermek sem befolyásolja a születését és a növekedését, úgy egy ember sem formálja a saját üdvösségét, hanem „elszenvedi” azt mint Isten ajándékát.

A perikópa megértése

A textussal kapcsolatban két születéssel kapcsolatos történet is eszünkbe juthat. Az egyik Jézus születése, aki az Atya szeretete és kegyelme által elérte, hogy a mennyei királysága ne érdem legyen, mert akkor bizony nem sok esélyünk lenne bejutni oda.

A másik történet Nikodémus találkozása Jézussal. Itt is az a fő kérdés, hogy hogyan lehet bekerülni Isten országába. Egy lehetőség van, ha a hívő bűnös újjászületik. Így esélye van belépni kisgyermekként, ahogyan egy csecsemő belép a teremtett világba születésekor. Miért pont kisgyermek?

Mert a gyermek jellegzetességei az alázat és a ráutaltság. Ezt sokan vagy nehezen fogadják, vagy nem akarnak azonosulni ezzel a gondolattal. Vannak, akik jobban szeretik a társadalmi rangjukat, a kiváltságukat, hatalmukat mások felett, mintsem hogy elfogadják az alázatot vagy azt, hogy valaki másra vannak utalva. És vannak olyanok is, akik egyszerűen képtelenek megérteni egy ilyen képet, hogy víz és Lélek által kell újjászületni. Ezzel kapcsolatban van egy érdekes eszmefuttatása Luther Mártonnak: Jézus azt mondja Nikodémusnak: „*Te Izrael tanítója vagy, és ezt nem tudod?*” (Jn 3,10) Jézus „még ki is gúnyolja Nikodémust. És mégis így kell beszélnie, mert Nikodémus számára teljesen új ez a dolog. Képeket használ, mintha azt akarná mondani: »Fessem le a szemeid előtt, hogy felfogd? De azt mondom neked: Ha nem tudod megérteni, akkor higgy benne.«” (LVM 6: 452. o.) Miért érdemtelenül, miért jogtalanul, mint a gyermekek, miért nem a jó cselekedetek által? Ha nem is értjük meg Isten minden döntését, legalább higgyünk bennük.

Az igehirdetés vázlatja

Nemcsak Jézus korában volt megdöbbentő a textus, a tanítás tartalma, hanem ma is ugyanúgy furcsa és szokatlan lehet. Hiszen szembemegy mindennel, amiért a ma társadalma küzd. Mindenkinek vannak személyiségi jogai, és fontos, hogy senki se sértse meg a másikat. Ha nem is vagyunk jogászok, de a saját jogainkról azért tudunk egyet s más.

Ráadásul nemcsak a jogai határozzák meg egy ember társadalmi helyzetét, hanem a rang, a mások felett gyakorolt hatalom, a pénz és minden, amit Jézus egyszerűen földi kincseknek nevez. Általában ezek alapján is ítélünk meg valakit, úgy közelítünk a másikhoz, ahogy az a társadalmi helyzetéhez illik. Jézus ebből szeretne minket kikölkenteni, nehogy azt gondoljuk, hogy Istennek is ugyanezek a kritériumai, nehogy azt gondoljuk, hogy ő is mindenkihez úgy közelít, ahogy az a társadalmi rangjához méltó.

Hogyan borítja fel Jézus azt az elképzelésünket, hogy ki az igazán nagy ember? Ezt a kérdést érdemes körbejárni igehirdetésünkben.

Szemléletváltás

A megtérésnek egy másik lehetséges fordítása a változás. Itt nem pusztán arról van szó, hogy a pogány térjen meg Krisztushoz, hiszen a tanítványok is követték mesterüket. Azoknak, akik vasárnaponként eljárnak templomba, szintén nem az a legnagyobb kérdésük, hogy Isten valóban Úr-e, hogy Krisztus valóban Megváltó-e. Itt látásmódbeli változásról van szó, újjászületésről, ahogy Nikodémusnak fogalmazza meg Jézus. Ki kell törni abból a gondolkodásból, hogy földi kincsek, rang és pénz alapján ítéljük meg egymást. Meg kell látnunk, hogy Isten országának rendjében nem feltétlenül az a nagyobb, aki mai társadalmunk szemében nagy

tűnik. Úgy érdemes látnunk egymást, ahogyan Krisztus is. Meglátni mindenki Isten, a gyermeket, és meglátni azt, hogy az az igazán nagy ember, aki el tudja fogadni ráutaltságát a Teremtőre, és éppen ezért nem akar saját magának tetszelegni. Ebből a változásból következik majd az, hogy nem a világnak akarunk már tetszeni, megfelelni, hanem Istennek. És rögtön kíváncsiak leszünk, hogy mégis hogyan válhatunk olyanokká, mint a gyermekek.

Miért éppen egy gyermek a példa?

Fontos tisztázni, hogy habár nagyon sok téren megállja a helyét, ha a Jézus korabeli gyermekeket hasonlítjuk össze a mai gyermekekkel (ők is rá vannak utalva a szüleikre, öbennük is Isten munkálja a növekedést), de ha a jogaikat nézzük, akkor azért találunk eltérést. Jézusnak fontos szempont Isten országával kapcsolatban, hogy olyanokat állít példaként, akik semmivel sem tudnak kiérdemelni semmit, hiszen se személyiségi jogaik, se tulajdonuk nincsen.

a) *Mert alázatos.* Többek mondták már nekem, hogy az alázatot megalkuvásnak érzik. Sokan úgy gondolják, hogy ők ugyan nem fognak megalázkodni senki előtt, hiszen annál több méltóság van bennük. Ez félreértelmezése a keresztény életnek, hiszen Jézus sem kéri, hogy alázkodjunk meg mindenki előtt. Annyit mond csupán, hogy fogadjuk el az alá-főle rendeltséget azzal szemben, aki teremtett minket, és életet adott nekünk. A gyermekek tökéletesen tudták, hogy hol a helyük, kiknek tartoznak engedelmességgel, kikre vannak ráutalva, kiknek köszönhetik az életüket. Ezt jelenti az alázat, amelyet nekünk is magunkévá kell tennünk napról napra Istenünkkel szemben, akkor is, amikor éppen elbíznánk magunkat.

b) *Mert nincsenek jogai.* A gyermek tökéletes példa arra, hogy milyen az, amikor valaki bármiféle érdem nélkül kapja meg az élet alapvető szükségleteit és mindenféle ajándékot.

A törvényeskedés ma is ugyanúgy veszélyt rejt egyházunkban, ahogyan régen is. Mert első látásra a törvénytartó emberek tűnnek az igazi híveknek, de Jézus felhívja a figyelmet arra, hogy megvan a veszélye annak, ha valaki mereven ragaszkodik az írott parancsolatokhoz. A törvényeskedő hozzáállás lealacsonyítja az ember istenképét. Ha minden törvényt sikerül megtartanunk, úgy érezhetjük, hogy saját erőfeszítéseinkkel kivíthatjuk Isten elismerését, és üdvözülhetünk. A tanítványoknak ugyanúgy, mint a farizeusoknak fontos Isten törvényének a betartása, Jézus viszont figyelmeztet, hogy ez önelégültséghez vezet. Soha nem nőünk ki abból, hogy szükségünk van Istenre. Isten országa nem jog vagy érdem, hanem kegyelmi ajándék.

Jézus ellenáll a törvényeskedés minden formájának és minden érdemszerző igyekezetnek. Az egyedüli érdem Istené. Péter a megbocsátást akarja leegyszerűsíteni matematikai képletté, Jézus válasza viszont rációfol minden matematikai érvelésre. A farizeusok hasonló lelkülettel kérdezik Jé-

zusta a 19. fejezetben a házassági elválás szabályairól. Itt sem a várt választ adja Jézus, hanem a házasság örök alapelveire mutat rá. Később a 19. fejezetben nem azt kéri a gazdag embertől, hogy bizonyos százalékát adja oda a vagyonának, ahogy az egy törvényben jól mutatna, hanem hogy adja oda mindenét. A házasságtörés kérdését sem szűkíti le csupán a szexuális hűtlenségre, és a gyilkosságot sem a tettelegességre. A gondolatban elkövetett paráznaság is veszélyes, és a harag is hordozhat gyilkos indulatot. Ezek a tanítások a hallgatóságának szokatlan módon nem törvényi paragrafusokként jelennek meg, hanem egy életforma jellemzőiként. A teljes szolgálat és Isten előtti alázat életformájaként. A törvény fontos, de ne hagyjuk, hogy elhitesse velünk: kiérdemelhetjük Isten országát, nekünk jogunk van oda belépni. Ahogy a gyermekeknek ajándék az élet, úgy nekünk is az újjászületés lehetősége.

c) *Mert vágyja az ajándékot.* „A gyermekeknek jobban ízlik az alma, mint az érme.” (LVM 8: 148. o.) A gyerekek nemcsak elfogadják az ajándékot, hanem egyenesen vágyják, szomjaznak azt. Nekünk is ezt a vágyat kell magunkénak érezni, így érezni tehetetlenségünket, és így szomjazni a kereszttet, a megváltást. Ez nemcsak egy szép ajándék, amelynek egy ideig örülhetünk, ez örök időkre szól. Ahogy egy gyerek ki tudja zárni a földi javakat, az érmét, és tud koncentrálni egy almára, úgy kell nekünk is kizárnunk a földi kincsek utáni megszállott vágyat, és Krisztusra szegeznünk a tekintetünket.

Gyermekként fogadjuk be egymást

Ahogy megváltozik a látásmódunk, és másként látjuk azt, hogy ki a nagyobb, ahogy Isten gyermekeiként próbáljuk keresni a mennyek királyságát, úgy tapasztaljuk meg újjászületésünk örömét közösségeinkben. Ez az igazán nagy áldás, amikor Isten országát megtapasztalhatjuk már itt, a földön. És ahogy majd ott, úgy itt is, gyülekezeteinkben is bátran felvállalhatjuk ráutaltságunkat Istenre, és akkor a másikban is meg tudjuk látni Istennek a nagyságát, bármennyire is tűnjön kicsinek a világ és a társadalom szemében. Ezzel a krisztusi szemlélettel lássuk és fogadjuk be egymást, és úgy Krisztus is ott lesz minden egyes kapcsolatunkban és közösségeinkben.

Illusztráció

GONDOLATOK

„Martinus doktor fiacskájának, aki az apja nevét viseli, volt egy kiskutyája, amellyel játszadozott. Amikor ezt a doktor látta, így szólt: Ez a kisfiú Isten igéjét prédikálja gyakorlattal és cselekedettel, hiszen maga Isten mondja: »Uralkodjatok a tenger halain és a földön élő mindenféle állatokon!« (1Móz 1,28) És ez a kutya, lám csak, mindent eltűrt ettől a gyermektől.” (LVM 8: 234. o.)

„A kisgyerekek pusztán a hitük által, egyetlen jócselekedet nélkül üdvözülnek, így tehát kizárólag a hit tesz igazzá. És ha ezt Isten ereje megteheti egyvalamiben, akkor megte-

heti minden másban is; mert nem a kisgyerekek ereje mutatkozik meg itt, hanem a hité.” (LVM 8: 642. o.)

Luther Márton: *Asztali beszélgetések*

Felhasznált irodalom

GAEBELEIN, ARNO C. 2013. *Újszövetségi kommentár.* Evangéliumi Kiadó, Budapest.

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztyén istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest.

HARRINGTON, DANIEL J. S. J. 1991. *Evangélium Szent Máté szerint.* Bencés Kiadó, Pannonhalma; Korda Kiadó, Kecskemét. (Szegei Bibliakommentár, Újszövetség 1.)

LUTHER MÁRTON 2014. *Asztali beszélgetések.* Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 8.)

LUTHER MÁRTON 2015. *Prédikációk.* Szerk. Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 6.)

■ ENDRÉFFY MÁTÉ

Vízkereszt ünnepe

▶▶ 1Kir 10,1–9

Igehirdetési előkészítő

Egy makulátlan elme örök ragyogása

A vasárnap jellege

A karácsonyi ünnepekör ünnepeinek sorában vízkereszt az egyik legkülönlegesebb ünnep. Az óegyházi gnosztikusok Jézus megkeresztelését és egyben isteni mivoltának megjelenését (epifánia) kapcsolták a pogány vonatkozású ünnephez, illetve ennek nyomán húsvét után a második leggyakoribb keresztelési alkalommá vált az egyházi gyakorlatban (HAFENSCHER 2010, 330. o.). A napkeleti bölcsek látogatása az ünnep óegyházi evangéliuma: bölcsek, előkelő emberek ismerik fel az alacsony sorsú gyermekben a Krisztust (Mt 2,1–12). A vízkereszt utáni vasárnapok lehetőséget adnak a vízkereszt tartalom kibontására, ezért érdemes a készülés során, amennyiben lehetséges, egymásra építeni az igehirdetéseket. Ennek az időszaknak a középpontjában Jézus megdicsőülése áll, amelyhez a vízkereszt introitus konkrét alapokat vet (Mal 3,1; Zsolt 72 és 138 részletei). A betlehemi csillag szimbólumát a vízkereszt énekeink oly módon fejtik ki, hogy nemcsak a csillag megjelenéséről, ragyogásáról, fényéről beszélnek, illetve a Jézusban közénk jött mennyei világosságról, hanem arra is biztatnak, hogy mi is „öltözzünk fénybe” (EÉ 186), legyünk részesei ennek a világosságnak. A fény, a világosság meghatározza az ünnepekört, de vízkeresztkor az ünnep megkerülhetetlen központja a nap témája: Jézus Krisztus a világ világossága.

Amit a textusról tudni kell

Az ünnepre kijelölt igeszakaszt vizsgálva érthető, ha kérdések sora merül fel bennünk az íg hirdetés irányával kapcsolatban. Tulajdonképpen hogy kerül Sába királynője vízkereszt ünnepére? Miről szól az ő rejtélyes találkozása a híres, bölcs és gazdag, istenfélő Salamon királlyal?

Salamon és Sába királynőjének találkozását 1Kir 10,1–13 és 2Krón 9,1–12 jegyzi. A királyi legenda¹ nemcsak a jeruzsálemi királyi udvar történetírásába került bele, hanem a keleti világ egyik nagy legendaciklusává nőtte ki magát a zsidón túl az iszlám és etióp kultúrában is. Sába királynőjének² megnevezése feltételezi, hogy a királynő egy Sába nevű földrajzi egység uralkodója, de történeti feljegyzések nem szólnak arról, hogy Salamon idejében élt volna ilyen nevű uralkodó a Közel-Keleten. Kései keletkezésű bibliai szövegek Sába vidékét az arannyal és fűszerekkel azonosítják (pl. Ézs 60,6; Jer 6,20; Ez 27,22), ami az igeszakaszban is megjelenik.

A két uralkodó találkozása a Királyok első könyvében a Salamon építkezéseiről és külkapcsolatairól³ szóló narratív egységben helyezkedik el. A királynő meg akar bizonyosodni a híradások igazságáról, melyek Salamon „dolgoiról és bölcsességéről” és az „Úr nevééről”⁴ (10,6) szólnak. Ennek eszköze a találós kérdés,⁵ a קִרְיָהּ, amely a bölcs öregek éles tanításait jelölte (vö. Péld 1,6; Zsolt 78,2), illetve enigmatikus, összezavaró mondásokat, kérdéseket (COGAN 2001, 315. o.). A királynő nagy erővel jött: a קִרְיָהּ jelenthet katonai seereget, itt mégis inkább a gazdagságát jelöli, mint a katonai apparátust. Ajándékul balzsamot,⁶ aranyat és drágakövet hoz. A narrátor a királynő megfigyelései és reakciói alap-

ján mutatja be Salamon környezetét, amelyek lenyűgözik a vendéget, illetve a találós kérdések és a kifogástalan válaszok egyfajta szellemi párbajt sejtetnek. A királynő megfigyelése kiterjed a kultuszgyakorlatra is. Az égőáldozat⁷ megjelölése vonatkozhat arra, hogy Salamon nagy figyelmet fordított a kultuszra, és rendszeresen mutatott be bőkezű áldozatot. A királynő ámulatát Salamonhoz intézett beszédében fejezi ki, amelyben mintha exkuzálná is magát, amiért alábecsülte Salamont. Boldognak nevezi embereit, mely héber szó⁸ a boldogság mellett áldottságot is kifejez.

Ennek a beszédnek másik része JHVH dicsérete, mert kiválasztotta Salamont (vö. Hírám 5,21) és mert örökké szerette Izraelt (5Móz 4,37; 7,8; 10,15; 23,6). Tehát a királynő látogatása azzal végződik, hogy a nemes vendég nemcsak elismeri, hogy Izrael királya bölcsőbb és gazdagabb nála, hanem Istenét is dicséri, aki népe iránti szeretetéből ilyen kiváló királyt ad vezetőül.

A perikópa megértése

A bölcs uralkodó képe nem egyedi, sőt konkrét megvalósulását tekintve kimondottan ritka Izraelben, azonban ismert toposz az ókori Közel-Kelet világában. Salamon megfelel az ókori közel-keleti ideális királyképnek, ami jól mutatja uralkodásának nemzetközi beágyazottságát.⁹ Nagyvonalon ír róla az Ószövetség. Hogy ez mennyire tekinthető történetileg hitelesnek, az az íg hirdetés szempontjából tulajdonképpen mindegy. Itt az üzenet abban keresendő számunkra, hogy valaki, egy idegen felismeri Salamont az isteni bölcsességet és azt, hogy Isten célja a király „megajándékozásával” az volt, hogy rajta keresztül jogot és igazságot szolgáltatson népének.

A messiással kapcsolatos római kori várakozások is hasonlóak voltak, a jog és igazság kívánalmának tekintetében mindenképpen. Jézusról azonban tudjuk, hogy nem az aktuális hatalom letérése miatt jött. A jézusi megváltás más.

A bölcsességet a jeruzsálemi vének is felismerik a tizenkét éves Jézusban, de azt nem, ahogyan mások sem, hogy a világ megváltására jött. Sába királynőjének áldásmondása az igeszakasz központi tartalma: Isten szeretete a népe iránt.

¹ COGAN 2014, 271. o. A legenda megjelölést alátámasztják az irreális számadatok, pl. a 10. versben található ajándékcserkor a királynő 120 talentum (kb. 40 000 kg) aranyat ad át Salamonnak. KÖSZEGHY 2005, 112. o.

² Sába a mai Jemen területén helyezkedett el, az Arab-félsziget délnyugati részén, nem az északi sivatagban, ahogy 1Móz 25,3–6 alapján gondolnánk. A sábai rokonság feltételezhető lenne, asszír feliratok a 8. és 7. századból számos királynő nevét feljegyzik északon, az Arab-sivatagban, de olyan korai feljegyzés, mint a 10. század, nem létezik. COGAN 2001, 311. o.

³ A 9. fejezetben Salamon flottái Ófirba mennek aranyat venni, amely Sábához hasonlóan a Vörös-tenger déli végéhez tájolható. A flották útjai magyarázhatják, hogy Sába királynője honnan hallott Salamonnól (vö. 1Kir 10,6–7). WALSH 1996, 126. o.

⁴ קִרְיָהּ – 'az Úr nevéért/az Úr neve által': ez utalhat arra, hogy Salamon Istentől kapta bölcsességét és vagyonát. A szókapcsolat a 2Krón 9,1–12-ből hiányzik, az 1Kir-ba illesztését a kommentátorok szintaktikailag erőltetettnek, így betoldásnak tartják. COGAN 2001, 311. o.

⁵ A látogatás valódi célját némelyek „kereskedelmi misszióknak” feltételezik (Wiesman). E hipotézisek szerint a találós kérdések egyike lehetett például, hogy merre mennek a kereskedelmi útvonalak a birodalomban, stb.; tehát a királynő feltételezhetően egy kereskedelmi szerződéssel térhetett haza. COGAN 2001, 315. o.

⁶ שִׁטְחַי – 'fűszer', 'balzsam' (illatos gyanta). Olyan drága luxuscikkek ezek, amelyek a királyi kincstár részei voltak; Josephus szerint a királynő igazából balzsamcserjéket hozott, így került a holt-tengeri parfümök alapja a Szentföldre. Uo.

⁷ Érdekes, hogy a 2Krón 9,4-ből hiányzik a megjelölés, helyette: „...továbbá a följáróját, amelyen az Úr házába szokott följárni.” Az égőáldozat, az עֹלָה 'ami felfelé megy', illetve a 'feljáró, lépcső' ugyanabból a gyökből származik. Lásd bővebben: COGAN 2001, 312. o.

⁸ אֶשְׂרָה – 'egyenesen menni', 'továbbmenni, haladni'. COGAN 2001, 313. o.

⁹ Az egyiptomi fáraó természetfeletti bölcsességén túl ismert az asszír és babiloni királyok istenek adta bölcsessége is. A mezopotámiai királykép bölcsessége leginkább szociális kérdésekben hozott helyes ítéletekben, kultuszhelyek támogatásában és nagy építkezésekben nyilvánult meg. Azonban a nagybirodalmak történeti valóságát ismerve azt is látni kell, hogy nehéz az uralkodói bölcsesség toposza mögött a történeti hitelességet megbecsülni. KÖSZEGHY 2005, 114–116. o.

Igehirdetési vázlat

Vízkereszt – más, mint amit akartok

Első lépésben az ünnepből érdemes kiindulnunk, és hidat vernünk az igazsághoz, majd pedig egy újabb hídépítéssel megérkezni a saját valóságunkhoz. Vízkereszt Jézus Krisztus dicsőségét jeleníti meg és tudatosítja bennünk. A gyermek Jézust, aki előtt bölcsek borulnak le, és királyként tisztelik. Az ember Jézust, akiben gyönyörködik az Atya. De ennek a dicsőségnek része a feltámadás fényének, az élet győzelmének felragyogása a halál felett. A feltámadás felé az út azonban mindazokon az időközön keresztül vezet, amelyekben az emberek nagy része nem ismerte fel Jézusban az Isten Fiát.

Sakk

Sába királynője Salamonhoz látogat. Találós kérdésekkel és pompával szórakoztatják magukat. Rejtély, hogy a királynő valójában honnan és miért jön, de azt tudjuk, hogy legendás látogatásának célja az, hogy rámutasson a gazdagság és adomány isteni eredetére. Minden, amivel Salamon lenyűgözi őt, Isten ajándéka, amely Isten szeretetét mutatja népe iránt. Ez a szeretet akkor vált először nyilvánvalóvá, amikor Isten megszabadította népét a rabságból. Salamon bölcsessége nem öncélú látványosság, és nem is egyedi. A királynőt sem ejtették a fejére; nemcsak a fejtörőkben partner, hanem azt is látja, hogy a bölcsesség jogot és igazságot jelent a nép számára.

Isten szeret

Isten szeretete Izrael életében konkrét szabadításeseeményeken, királyok bölcs vezetésében mutatkozott meg. Dávid az istenfélő zsidó férfi archetípusa, Salamon a tökéletes uralkodó. Jézus Krisztus felragyogása azonban túlmutat a toposzokon. A teljességet, magát az Istent hozza közel hozzánk, vagyis enged minket közel az Istenhez önmagán keresztül. Isten szeretete irántunk abban nyilvánult meg, hogy elküldte nekünk a megváltó Jézus Krisztust, aki nemcsak mesterünk, hanem társunkká is válik az életünkön. Királyi dicsősége térdre kényszeríti az embert, de ő emberségével, szelídségével lehajol hozzánk. A hétköznapijainkon ugyanúgy, mint a legnagyobb egzisztenciális kríziseinkben.

Öltözz fénybe!

A fényt és a sötétséget egymás viszonyában értjük. A sötétben a fényt keressük, világosságra vágyunk. A 186-os énekünk találoan fogalmaz: „Végre a magasból / Jött nagy világosság / Amellyel leszállott / Hozzánk a mennyország, / És e szebb hajnalra / Mint homály elszólt / A szív aggodalma.” A sötétség és a világosság fizikailag része az ember életének. A fényre szüksége van az életnek. Ugyanígy van ez lelki-spirituális értelemben is. Az ember lelkének világosságát az öröm és a szeretet érzése gyújtja meg. Ha valakit szeretnek, ha valaki a helyén van, az kivirul, ragyogni fog. Kimondhatatlanul fontos, hogy egymást szeressük, becsül-

jük és támogassuk. Enélkül nemhogy ragyogni nem fogunk, de életben maradni is nehezen. A betlehemi világossággal Isten összekapcsolja a fizikai valóságot a lelki valósággal. Fényt gyűjt a világban és az ember lelkében is. Világosságot ad a világnak, és ennél a fénynél megmutatja, mennyire szereti az embert. Ez a fény mutat utat nekünk, tölt fel és küld el, hogy az Isten szeretetét ragyogjuk egymás szívébe.

További javaslat az istentisztelethez

Énekek

EÉ 185; 397; 186

Illusztráció

FESTMÉNY

Az igehirdetéshez kivethető festmények, melyek a királynő látogatását ábrázolják. Például: Apollonio di Giovanni: *Salamon és Sába királynőjének találkozása*; Jacopo Tintoretto: *Salamon és Sába királynője*; Raffaello: *Sába királynője és Salamon király*.

Felhasznált és ajánlott irodalom

COGAN, Mordechai 2001. *1 Kings*. Doubleday. (The Anchor Bible 10.)
COOGAN, Michael D. 2014. *The Old Testament. A Historical and Literary Introduction to the Hebrew Scriptures*. Oxford University Press.

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest.

KŐSZEGHY Miklós 2005. *Salamon, avagy a történet vége*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. (Krény 5.)

WALSH, Jerome T. 1996. *1 Kings*. The Liturgical Press, Collegeville. (Berit Olam, Studies in Hebrew Narrative and Poetry.)

■ MOLNÁR LILLA

Vízkereszt ünnepe után 1. vasárnap

▶▶ 1Móz 9,12–16

Igehirdetési előkészítő

Vízözön után. . . Vízkereszt után. . . Tűzkeresztség előtt!

A vasárnap jellege

Epifánia ünnepét és az utána következő vasárnapokat az egyházi év kezdő időszakához, az adventi-karácsonyi ünnepkörhöz soroljuk. Jánossy szerint a keletkezés idején egé-

szen más jellege volt az ünnepnek: „Ennek az időszaknak jellegét, a vasárnapjaiban mutatkozó belső összefüggést és eschatológiai irányú fokozódást talán jobban érthetővé teszi az a tény, hogy az ünnepek kialakulásának idején, amikor az egyházi év a legrégebb nagy ünneppel, Krisztus feltámadásának az ünnepével és ennek előkészítő időszakával kezdődött, ez az *epifánia utáni időszak volt az egyházi esztendő vége.*” (JÁNOSSY 2008, 18. o.)

A vasárnap ógyházi evangéliuma (Lk 2,41–52) a gyermek Jézusnak a mennyei Atya iránti „lojalításában” és földi szülei iránti engedelmségében ragyogtatja fel Isten dicsőségét, míg az ógyházi epistola (Róm 12,1–5) ezt az üzenetet transzformálja a keresztyén életvitelre. Textusunk úgy illik bele ebbe a képbe, hogy Krisztus emberi megjelenése által Isten is „lojális” a méltatlanná vált ember iránt – ez az ő szeretetének dicsősége.

Amit a textusról tudni kell

Az özönvíz utáni emberiségnek *Isten szövetséget ad, szerez* – בְּרִיתַת יְהוָה –; ez a szóösszetétel kiemeli a szövetség egyoldalúan kegyelmi jellegét. (Ellentétben a 2Móz 34,10-ben leírtakkal: Izrael népével *Isten szövetséget köt* – בְּרִיתַת יְהוָה –, ez már kétoldalú szerződés, melyben mindkét fél kötelezettséget is vállal, bár nem egyenlő súlyal.)

„Kegyelmi tett ez, a szolidáris Isten segítségének a felkínálása, amit az ember nem kívánhat, nem kezdeményezhet, csak hitben elfogadhat. Isten szövetségekötésének az első formális leírását itt találjuk a Bibliában. Ez a szövetség egyúttal a legszélesebb körű s Nóén keresztül az egész emberiségre, sőt a világra vonatkozik.” (TÓTH 1995)

Ez a szövetség örök szövetség: בְּרִית עוֹלָם, melyet Isten a továbbiakban Ábrahámval és Dáviddal is megköt és a próféta igehirdetéseiben feltűnően gyakran megerősít a fogságban pusztulásra ítélt, de a „maradék” révén mégis kegyelmet nyert Izrael számára. Az Újszövetségben – bizonyára nem véletlenül – éppen a Zsidókhoz írt levélben jelenik meg az *örök szövetség* toposza mint a Krisztusban kapott új szövetség lehetősége a választott nép számára (Zsid 9,5; 13,20).

Textusunkban kiemelt jelentősége van a szivárványívnek mint jelnek. A szivárvány nem csupán naiv vallási értelmezése a fénytörésen alapuló természeti jelenségnek, és több, mint egy fizikai törvényszerűség megvalósulása, mert a Teremtő jellé formálta. Az özönvíz végén megjelenő (szivárvány)ív szava – קֶשֶׁת – az Ószövetségben elsősorban a harci íj megjelölésére szolgál.

„Szövetségét pedig megpecsételi egy látható jellel, emlékeztetésül a biztató ígéretre. E jel a szivárvány tüneménye: a tovaúgó zivatarok után úgy tűnik fel a szivárvány íve, mint egy hatalmas íj, amelyből kisuhantak a nyilak s félre van téve pihenésre, hogy többet ne ártson (...) Biztatás arról, hogy a viharos elemek fölött ott él, tündöklök és

uralkodik a szövetséges Istennek világot átfogó és megtartó szeretete.” (Uo.)

Textusunknak talán ez az üzenete az, amely leginkább releváns a világoceán szintjének drámai megemelkedésétől rettegő, háborúk viharától meggyötört, pusztító ideológiától elborított világunkban.

A perikópa megértése

A Nóéval kötött szövetség mégis több, mint az „isteni jó-tállás” határtalan kiterjesztése. Isten végtelenül többet tesz, mint hogy fenntartja a teremtettség működőképességét. Az emberrel való kapcsolatában Isten nem csupán korrekt, aki betartja szavát, hanem ítélő és kegyelmes Isten. Ezért nem elég csak a szivárványról mint a megbocsátás jeléről beszélni, mert a jel kettős. Az ítélet felhője és a kegyelem szivárványíve együtt képezik a szövetség alapját. Nem lesz felhő szivárvány nélkül, de nem lesz szivárvány sem felhő nélkül. Az emberi visszaélés miatt újra és újra az ítélet sötét felhői gyülekeznek az égen, de az ítéletnek határt szab az újra és újra megújuló kegyelem. Jézus gyermekként érkezett, hogy meghirdesse az Úr kedves esztendejét, de királyok Királyaként jön el az idők végén. Jézus Mt 24-ben és Lk 17-ben „Nóé napjait” említve figyelmeztet az Emberfia eljövételére. Most a prolongált kegyelem időszakát éljük, ezért Paul Gerhardt énekével adjuk meg a dicsőséget Istennek: „Dicsérjük Istent!” – viszont ne feledkezzünk bele a nagy világfarsangba, és szívleljük meg az ének folytatását: „Szívünk készítsd el, hogy feddéseiddel / Könnyen ne játsszunk, idején megtérjünk, / És mikor eljössz, ne kelljen majd félnünk! / Dicsérjük Istent!” (EÉ 52)

Igehirdetési vázlat

Felhők és szivárványok

Borús időket élünk! Amikor e sorokat írom, már tudom, hogy a Covid19 első hulláma mekkora pusztítást végzett, de még nem tudom, hogy mekkora csapást jelent majd a második hullám. Már kezdem felfogni, hogy az emberi kapzsiság következtében fajok ezrei haltak ki, de nem tudom, hogy van-e tudományos eszköz és politikai akarat a pusztulás megállítására. Már látom a konzervatív és liberális hatalmi csoportok fokozódó egymásnak feszülését, de még nem tudom, mivé fajul a helyzet. Már érzem, hogy nem elég keresztyén hitemet a konszolidált egyházi keretek között megélni, de még nem tudom, mit kell majd tennem, ha átszakad a gát, és mindent elborít az embertelenség iszapja.

Vízkereszt – epifánia – a megjelenés ünnepe. De lehet-e ünnepelni azt, ami megjelenik? Vannak-e még Istennek reményt adó szivárványai az utókor számára is?

Vízözön – Isten ítéletében is az ő dicsősége jelenik meg. Sokat foglalkozunk azzal, hogy mit hoz a jövő, és ilyenkor mindig személytelen jelenségek, arctalan hatalmak kiszámíthatatlan betörését vizionáljuk. Persze tudjuk, hogy az emberi tevékenység idézi elő a katasztrófát, de a tettes(ek) mindig háttérben marad(nak). A vízkereszti idő első vasárnapján mellbevágó a vízözön történetéből kihalásig, mert nemcsak a szivárványos befejezést idézi fel, hanem a sötét fellegeket is.

Az isteni ígéret dacára – „nem pusztított el özönvízzel a földet” – az ítélet felhői újra és újra megjelennek a történelemben, mert Isten dicsősége abban is megnyilvánul, hogy gátat szab az emberi gonoszság áradásának. Gyökössy Endre írja: Ez az ige „Isten döbbenetes realizmusáról beszél. Isten stílusa ilyen (...) ennek az embernek, akiről, akiről, ha szabad így mondanom: semmiféle illúziója nincs Istennek – ennek az embernek ígéri meg: *Amíg csak föld lesz, nem szűnik meg a vetés és az aratás...*” Majd így folytatja Gyökössy: „De ez az *amíg* is az Isten realizmusának jele. Amíg mi el nem pusztítjuk ezt a Földet, amíg mi *magunkra nem szabadítjuk az eget...* – addig Ő nem változtat a renden.” (GYÖKÖSSY É. N., 149. o.)

Vízkereszt – Isten dicsősége az ő engedelmes gyermekében jelenik meg. Ahol van rá lehetőség, ajánlom *A béke gyermeke* című film (27') megtekintését vagy az alább idézett rész bejátszását az ígéhirdetésnek ezen a pontján.

Az Úr Jézus gyermekkoráról keletkezett sok legendás epizód nem lett az evangéliumi történet része, de Lukács feljegyzése fennmaradt a rostán. Miért? Azon túl, hogy Lukács pontosan utánajárva írta le a kétségtelen valóságot, az utókor számára isteni jel adatott a gyermek Jézus személyében. Engedelmessége ifjúkorától az utolsó leheletéig megmaradt, egy olyan világban, ahol *az ember szándéka ifjúságától fogva gonosz*. Ez az engedelmesség lett az új, az örök szövetség alapja. Jézus mindvégig hű volt a mennyei Atyához, miközben sohasem lett hűtlen földi szüleihez. Erre egyedül ő képes, ezért rajta tündöklök teljes fényében az Isten dicsősége.

Tűzkeresztység – Hogy jelenik meg Isten dicsősége keresztyén életünkben? Az evangélium szerint a gyermek Jézus szóban és tettben egyértelmű választ adott anyja aggódó, szemrehányó kérdésére: engedelmeskedett. Kérdés, hogy az anyaszentegyház engedelmeskedik-e a Gyermekeknek. Megjelenik-e a mi engedelmességünkben Isten dicsősége? Tükröződik-e Krisztus szeretete, igazsága és méltósága rajtunk, mai keresztyényeken? Tudunk-e Istennel járva, éber hittel és odaadó szeretettel bizonyosságot tenni egy olyan világban, mely úgy él, ahogy Nőé napjaiban éltek az emberek? Ebben a kaotikus világban a keresztyénység a leginkább üldözött vallási közösség. Reálisan számolnunk kell azzal, amit a búcsúzó Jézus mond tanítványainak: „*Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak...*” (Jn 15,20a) Reális a veszély, de reális az ígéret is: „*...ha az én ígéretet megtartották, a titeket is meg fogják tartani.*” (Jn 15,20b) Isten népének élete és küldetése a világban ma is az örök szövetség

védelve áll. Várjuk hát az élet okos istentiszteletével, ha kell, a szenvedés „tűzkeresztységét” is vállalva, az ígéret beteljesedését, Krisztus dicsőséges megjelenését!

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Lk 2,41–52; Róm 12,1–5

Énekek

A szokásos vízkereszti énekek mellett ajánlom: EÉ 52 *Gyermekként jött égi lény (Dicsérem neved* 1. énekfüzet)

Imádság

„Urunk! Benned az igazi élet jelent meg, és a tökéletes szeretet napja kelt fel ebben a világban. Kérünk, üzd el a mi életünkben is a bűn sötétségét, és vidd győzelemre bennünk az igazi életet és a tiszta szeretetet, hogy mint a te tanítványaid, lámpásként ragyogjunk a világban. Ámen.” (EÉ 709. o.)

Illusztráció

FILM

A béke gyermeke című, valóságos történeten alapuló filmben egy megrendítő jelenet látható. Don és Carol Richardson misszionáriusok Holland-Új-Guineában szeretnék megfékezni a rengeteg véráldozatot követelő adáz törzsi háborút. Kudaruk láttán már-már feladnák, de ekkor a történet váratlan fordulatot vesz. Az egyik törzsfőnök ráébred az evangélium lényegére: Krisztus azért szenvedett erőszakos halált, hogy minket megmentsen az örök életre. A vérengzésben megcsömörlött felek sajátos békeszertartásra készülnek: a hitre ébredt törzsfőnök újszülött gyermekét átadják a másik törzsnek, ő a „béke gyermeke”. Amíg béke van a két törzs között, a gyermek élete is biztonságban van. Ha kitör a háború, a gyermek meghal. A szertartás következő mozzanata, hogy a két törzsfőnököt egy vadászj húrjával szorosán összekötik, majd a hűrt elvágják – így jelzik, hogy véget vetnek a harcnak, leteszik a fegyvert. Az elvágott íj metaforája és a béke gyermeke szimbóluma feltárja előttünk az örök szövetség titkát.

Felhasznált és ajánlott irodalom

A Szentírás magyarázata. Jubileumi kommentár. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995.

GYÖKÖSSY Endre é. n. *Östörténet.* Szent Gellért Kiadó, Budapest.
HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztyén istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest.

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* Fraternitás, Veszprém.

TARTALOM Mécses a te igéd

SEBEN GLÓRIA: *Kisbőjt* 441

Tanulmányok

TÓTH KRISZTINA: *Mesélő Ószövetség* 441

PÁNGYÁNSZKY ÁGNES: *A karantén hatása az igehirdetésre és ennek tanulságai a homiletikai képzés területén. A Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészei között végzett homiletikai felmérés eredményei* 450

Figyelő

Reflexiók

Teológiai reflexiók – a 2020. első félévi járványhelyzet egyházi vonatkozásairól
Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak gondolatai a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériumának 2020. szeptemberi 24-i ülésére – 2. rész 458

SEBEN GLÓRIA – MOLNÁR LILLA: *Textusválasztás és -használat a járványhelyzet idején* 458

BALOGNÉ VINCZE KATALIN: *Hitoktatás a járványveszély idején* 460

SZŰCS KINGA: *Jövőképek a világjárvány tükrében* 462

Az igehirdető műhelye

BALICZA IVÁN: *Karácsony második napja (István vértanú ünnepe)*
(Jn 13,34–35) 464

ERDÉLYI CSABA: *Karácsony utáni vasárnap (Lk 10,5–9)* 467

FRANKO MÁTYÁS: *Óév este (Mt 9,14–17)* 469

WELTLER GÁBOR: *Újév (Mt 7,24–27)* 472

ENDREFFY MÁTÉ: *Az esztendő első vasárnapja (Mt 18,1–5)* 474

MOLNÁR LILLA: *Vízkereszt ünnepe (1Kir 10,1–9)* 476

GYŐRI GÁBOR: *Vízkereszt ünnepe után 1. vasárnap (1Móz 9,12–16)* 478